

Pannon Egyetem
Nyelvtudományi Doktori Iskola

Doktori (PhD) értekezés

Dósa Ildikó

**A SZÁMVITELI NYELVHASZNÁLAT
LEXIKO-SZEMANTIKAI ÉS TERMINOLÓGIAI
VIZSGÁLATA**

Témavezető: Ablonczyné Dr. habil. Mihályka Livia

Veszprém

2010

**A SZÁMVITELI NYELVHASZNÁLAT LEXIKO-SZEMANTIKAI ÉS
TERMINOLÓGIAI VIZSGÁLATA**

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében

Írta:
Dósa Ildikó

Készült a Pannon Egyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának
szaknyelvi kommunikáció: társadalom, politika, gazdaság, kultúra alprogramja
keretében

Témavezető: Ablonczyné dr. habil. Mihályka Livia tanszékvezető egyetemi
docens

Elfogadásra javaslom (igen / nem)

(aláírás)

A jelölt a doktori szigorlaton % -ot ért el,

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom:

Bíráló neve: (igen /nem)

.....
(aláírás)

Bíráló neve: (igen /nem)

.....
(aláírás)

Bíráló neve: (igen /nem)

.....
(aláírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján% - ot ért el.

Veszprém/Keszthely,

.....
a Bíráló Bizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése.....

.....
Az EDT elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

KIVONATOK	8
BEVEZETÉS	12
1. Az értekezés célja.....	5
2. A téma aktualitása	15
3. A vizsgálat tárgya.....	16
4. A vizsgált szövegek.....	17
5. Vizsgálati szempontok	18
6. A kutatás módszere	18
7. A dolgozat felépítése.....	19
8. Jelölések.....	20
1. A VIZSGÁLAT KORPUSZA	22
1. 1. A 2000. évi C. Törvény a számvitelről	22
1. 1. 1. A Számviteli Törvény vizsgálata Hymes modellje alapján.....	22
1. 2. A számviteli mérleg	25
1. 2. 1. A számviteli mérleg vizsgálata Hymes modellje alapján.....	27
1. 3. Részkonklúzió	30
2 SZAKNYELV	31
2. 1. A szaknyelvek szerepe	31
2. 2. A szaknyelv meghatározása	32
2. 3. Szaknyelv és köznyelv viszonya.....	36
2. 4. A szaknyelvek besorolása	37
2. 5. A szaknyelvek osztályozása Hoffmann alapján	38
2. 5. 1. A számviteli szaknyelv horizontális besorolása	39
2. 5. 2. A számviteli szaknyelv vertikális besorolása	40
2. 6. A számviteli szaknyelv jellegzetességei	41
2. 7. Részkonklúzió	44
3. TERMINUS, TERMINOLÓGIA ÉS SZAKNYELV	46
3. 1. Terminus	46
3. 1. 1. A terminus fogalma	46

3. 1. 2. A terminusokkal szembeni követelmények.....	47
3. 1. 3. A terminusok formája.....	48
3. 2. Terminológia.....	48
3. 3. Részkonklúzió.....	50
4. TERMINOLÓGIAI RENDSZEREK A SZÁMVITELI	
MÉRLEGBEN.....	51
4. 1. Onomasziológiai megközelítés.....	52
4. 2. Terminológiai rendszerek a magyar mérlegben.....	53
4. 3. Fogalmi viszonyok.....	54
4. 4. A mérleg rendszere.....	56
4. 4. 1. Alá-fölérendelő viszonyok a mérlegben.....	57
4. 4. 2. Mellérendelő viszonyok a mérlegben.....	62
4. 4. 3. Eltérés a terminológia hierarchikus szerveződésében.....	71
4. 5. Részkonklúzió.....	73
5. A MÉRLEG TERMINUSAINAK VIZSGÁLATA.....	75
5. 1. A szakszókincs felosztása.....	75
5. 2. Terminusok képzése a magyar nyelvű mérlegben.....	77
5. 2. 1. Tőszavak.....	77
5. 2. 2. Képzett szavak.....	78
5. 2. 3. Szóösszetételek.....	78
5. 2. 4. Többtagú szószerkezetek.....	79
5. 2. 4. 1. Birtokos szerkezetű terminusok.....	79
5. 2. 4. 2. Jelzős összetételek.....	80
5. 2. 4. 2. 1. Jelzői pozíciós összetételek.....	81
5. 2. 4. 2. 2. Hátravetett jelzős összetételek.....	81
5. 2. 4. 2. 3. Jelzői pozíciós és hátravetett jelzős szerkezetek.....	82
5. 3. Terminusképzés az angol nyelvű mérlegekben.....	83
5. 3. 1. Többtagú szószerkezetek az angol nyelvű mérlegekben.....	85
5. 3. 1. 1. Jelzős összetételek.....	85
5. 3. 1. 2. Vonzatos szerkezetek.....	86

5. 4. Fordítástechnikai megfigyelések egy magyar és angol számviteli szakszöveg elemzése kapcsán	88
5. 5. A <i>current</i> terminusképző jelző vizsgálata.....	90
5. 6. A <i>hosszú</i> és <i>rövid</i> terminusképző jelzők vizsgálata	93
5. 7. Relevancia elv a számviteli nyelvhasználatban.....	95
5. 8. Részkonklúzió	97
6. SZINONIMITÁS ÉS ANTONIMITÁS A SZÁMVITELI TERMINOLÓGIÁBAN	99
6. 1. Szinonimitás.....	100
6. 1. 1. A szinonimitás fogalma a szakirodalomban.....	100
6. 1. 2. Szaknyelv és szinonimitás.....	103
6. 1. 3. Szinonimitás a számviteli mérlegben.....	105
6. 1. 3. 1. Szinonimitás a magyar nyelvű mérlegekben.....	106
6. 1. 3. 2. Szinonimitás az angol nyelvű mérlegekben.....	110
6. 1. 3. 2. 1. Szinonimitás a tíz magyar cég angol nyelvű mérlegeiben.....	110
6. 1. 3. 2. 2. Szinonimitás a brit, belga, svéd és amerikai cég angol nyelvű mérlegeiben.....	113
6. 2. Antonimitás a számviteli terminológiában.....	117
6. 2. 1. Az antonímia fogalma a szakirodalomban.....	117
6. 2. 2. Antonímia a számviteli terminológiában.....	120
6. 3. Részkonklúzió.....	124
7. KOLLOKÁCIÓK A SZÁMVITELI NYELVBEN.....	126
7. 1. A kollokációk meghatározása.....	126
7. 2. A kollokációk besorolása.....	127
7. 3. A kollokációk használata.....	131
7. 4. A kollokációk szintaxisa.....	132
7. 5. Kollokációk a számviteli nyelvhasználatban.....	133
7. 5. 1. Jellemző igei kollokációk.....	135
7. 5. 2. Jelzői kollokációk.....	136
7. 6. A kollokációk szerepe a terminusképzésben.....	137

7. 7. Részkonklúzió	139
8. FUNKCIÓIGÉS SZERKEZETEK A SZÁMVITELI NYELVHASZNÁLATBAN	141
8. 1. Módszerek.....	142
8. 2. A funkcióigés szerkezetek felépítése.....	142
8. 3. A funkcióigés szerkezetek elnevezései.....	142
8. 4. A funkcióigés szerkezetek jellemző használata, megítélése.....	143
8. 5. Funkcióigés szerkezetek a beszámolók nyelvhasználatában.....	144
8. 5. 1. A <i>kerül</i> funkcióige jellemző használata.....	145
8. 5. 2. A <i>történik</i> funkcióige jellemző használata.....	146
8. 5. 3. Egyéb funkcióigék a számviteli nyelvhasználatban.....	147
8. 5. 4. Dupla névszós funkcióigés szerkezet.....	148
8. 6. A funkcióigés szerkezet helyettesítése szinonimával.....	149
8. 7. A funkcióigés szerkezetek használatának okai a számviteli nyelvhasználatban.....	152
8. 7. 1. Személytelenség kifejezése a számviteli nyelvhasználatban... ..	153
8. 7. 2. Rutinizáltság a számviteli nyelvhasználatban.....	155
8. 8. Funkcióigés szerkezetek a Magyar Számviteli Törvényben.....	156
8. 9. A beszámolók és a törvény nyelvezetének összehasonlítása a funkcióigés szerkezetek és a személytelenség kifejezésének előfordulását tekintve.....	157
8. 10. Részkonklúzió.....	158
9. KITEKINTÉS.....	161
KONKLÚZIÓ.....	163
1. A vizsgálati szempontok igazolása.....	155
2. Az értekezés új, tudományos eredményei.....	166
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	170
FORRÁSOK.....	182

Kivonat

A számviteli nyelvhasználat lexiko-szemantikai és terminológiai vizsgálata

Jelen dolgozat a számviteli szakmai nyelvhasználat lexiko-szemantikai és terminológiai vizsgálatára vállalkozik, amelynek során paradigmaticus és szintagmaticus viszonyok feltárása, rendszerezése a cél lexémákon belül és lexémák között. A vizsgálat korpusza a számviteli szakma két fontos dokumentuma, a 2000. évi C. számviteli törvény és tíz tőzsdén jegyzett magyarországi vállalkozás pénzügyi beszámolójának egy speciális része, a mérleg és a mérleghez kapcsolódó kiegészítő melléklet.

A szerző a terminológiai rendszerek elemzése során alá-, fölé-, mellérendelő viszonyokat keres a számviteli mérlegben, a szemantikai kapcsolatok vizsgálata elsősorban a paradigmaticus és szintagmaticus viszonyok feltérképezésére irányul. Elemzésre kerülnek a terminológia jellegzetességei, képzési normái, valamint a terminusok alá-, fölé-, mellérendelési viszonyai, illetve ennek a speciális nyelvhasználatnak szemantikai, morfológiai szempontjai is.

A szaknyelvi szövegek vizsgálata során a nyelvi eszközök komplex elemzése történik, kvalitatív és kvantitatív aspektusok alapján.

A dolgozat bizonyítja, hogy a számviteli nyelvhasználat olyan specifikus, rendszer alapú nyelvhasználat, amelyet bizonyos nyelvtani jelenségek gyakori használata, sajátos lexiko-szemantikai jelenségek jellemeznek. Ezeknek a sajátosságoknak az elsődleges oka az, hogy a számviteli nyelvhasználat törvényileg meghatározott, precíz és rendkívül explicit. A bizonyítás alátámasztásához felhasznált eszközök a terminológiai viszonyok terminológiai fákön való ábrázolása, a szinonimitás, antonimitás jelenségének feltérképezése, jellemző kollokációk, illetve funkcióigés szerkezetek feltárása.

A dolgozat újdonságának tekinthető, hogy elsőként foglalkozik a számviteli szaknyelv ilyen mélyreható és átfogó nyelvészeti vizsgálatával, ezzel jelentős segítséget nyújtva a nyelvhasználat egységesítéséhez.

Summary

A lexico-semantic and terminological analysis of the language of accounting

The thesis discloses and systematizes paradigmatic and syntagmatic relationships between and within lexemes. Corpus of the analysis is on the one hand the Hungarian Law on Accounting 2000, on the other hand the balance sheet and associated parts of the notes in the annual reports of ten companies.

The analysis proves that the special language of accounting is based on a specific system, with the frequent use of certain grammatical and lexico-semantic phenomena. Primary reason for this is the explicitness of this special language, which is determined by the Law of Accounting.

This primary thorough-going and complex linguistic analysis of the special language of accounting offers essential help for the standardization of language use.

Zusammenfassung

Eine lexiko-semantische und terminologische Untersuchung der Fachsprache der Buchhaltung

In dieser Arbeit werden paradigmatische und syntagmatische Verhältnisse zwischen und innerhalb der Lexeme erschlossen und systematisiert. Das Korpus der Untersuchung bildet das Buchhaltungsgesetz C. des Jahres 2000, und die Bilanz mit verbundenen Teilen der Jahresberichte von zehn Unternehmen.

Die Analyse beweist, dass die Fachsprache der Buchhaltung auf einem spezifischen System beruht, das von häufiger Benutzung spezieller grammatischer Erscheinungen und eigenartiger lexiko-semantischer Phänomene charakterisiert wird. Primärer Grund dafür ist die Explizität der Fachsprache, bestimmt von dem Buchhaltungsgesetz.

Diese erstmalige tiefgehende und komplexe linguistische Untersuchung der speziellen Fachsprache der Buchhaltung bietet eine bedeutende Hilfe für die Vereinheitlichung des Sprachgebrauchs.

BEVEZETÉS

1. Az értekezés célja

Az értekezés célja, hogy az írott számviteli szaknyelv bizonyos szövegtípusait lexikai oldalról elemezze, elsősorban a terminológiai rendszerek és a szemantikai kapcsolatok sokrétű vizsgálata révén.

A számvitel a vállalkozások vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről szolgáltat információt. A számviteli szakemberek folyamatosan megfigyelik, feljegyzik, rendszerezik és feldolgozzák a vállalkozásnál folyó gazdasági eseményeket, majd az üzleti év zárását követően beszámolót készítenek. Ennek a beszámolónak az elsődleges funkciója a piaci külső szereplők, úgymint befektetők, hitelezők, vevők és szállítók, az állam, a munkavállalók és a nagyközönség tájékoztatása. A beszámoló a mérleget, az eredménykimutatást és a kiegészítő mellékletet tartalmazza (Korom et al 2005), ezek közül jelen vizsgálatunk során a mérleggel és a kiegészítő mellékletnek azon részeivel foglalkozunk, amelyek a mérleg adatait elemzik. A mérleg és a kiegészítő melléklet mellett a 2000. évi C. Törvény a számvitelről nyelvezetét is vizsgáljuk.

A terminológiai rendszerek elemzése során alá-, fölé-, mellérendelő viszonyokat keresünk a számviteli mérlegben, a szemantikai kapcsolatok vizsgálata elsősorban a paradigmaticus és szintagmaticus viszonyok feltérképezésére irányul. Az elemzés során konkrét szövegek nyelvének a rendszerbeli és funkcionális sajátosságait vizsgáljuk, figyelembe véve az üzenet küldőjének és a hallgatónak a szerepét is.

Saussure (1997) megkülönböztet szintagmaticus és asszociatív viszonyokat. A szintagmaticus viszony egy szó vagy szó szerkezet elemei között fennálló lineáris viszony, vagyis, lexémák szintjén például egy főnévhez kapcsolódik egy névelő,

egy jelző, egy ige, stb. és így együtt képeznek nagyobb egységet. Ilyen szintagmatikus viszony áll fenn a kollokációk, funkcióigés szerkezetek, frázisok között, illetve lexémán belül a szóösszetételekben és a képzett szavakban. Az asszociatív, más néven paradigmaticus viszonyok, egymással helyettesíthető elemek között állnak fenn. Ez azt feltételezi, hogy a kérdéses nyelvi elemek azonos szófajhoz, mondatrészhez, egyazon kategóriához tartozzanak. Ha koordináta-rendszerben ábrázolnánk a nyelvet, a szintagmatikus elemek a vízszintes, a paradigmaticus viszonyban álló elemek a függőleges tengely mentén helyezkednének el. Ez a függőleges elhelyezkedés szemlélteti az ide tartozó kapcsolatokat, amelyek egyrészt bennfoglaló kapcsolatot takarnak, mint a hiponima – hiperonima viszony, másrészt a mondaton belüli felcserélhetőséget, mint a szinonim, antonim kapcsolatok esetében. Az asszociatív megnevezés utal a paradigmaticus viszonyok jelentőségére a nyelvhasználatban. A szavak az emlékezetben, a mentális lexikonban különböző elvek alapján csoportokba rendeződnek (Navracsics 2007). Egy szó előhív, felidéz számos másikat, de ezek nincsenek ténylegesen jelen, mint a szintagmatikus viszonyban álló elemek, csupán egy virtuális emlékezeti kapcsolat elemei.

Crystal (2003) szerint e két strukturális dimenzió alkalmazása egy olyan felfogást eredményez, amely szerint a nyelv összefüggő szerkezetek és egymást kölcsönösen meghatározó entitások roppant hálózata, rendszere.

Aitchison (1990) kísérletei során a különböző kapcsolatokat előfordulásuk gyakorisága alapján fontossági sorrendbe állította, amelyek szerint beszélhetünk:

- mellérendelésről, ide tartoznak az antonimák és a kohiponimák, azaz egy fölérendelt fogalom alá tartozó lexikai egységek, valamint az azonos szemantikai mezőhöz tartozó elemek
- kollokációkról
- fölérendelt fogalomról: a hiperonima a gyakran használt szavak esetében
- szinonimiáról

Navracsics (2006) leszögezi, hogy a paradigmaticus viszonyok lényegesen erősebb kapcsolódást jelentenek a mentális lexikonban, mint a szintagmatikus viszonyok, azonban a gyakoriság erősen függ a vizsgált szófajtól is. A számviteli nyelvhasználat vizsgálata során elsősorban a főnevekkel jelölt fogalmak közti viszonyokat elemezzük. Navracsics eredményei azt mutatják, hogy a főnevek legszorosabban más főnevekhez kapcsolódnak, amelyekkel szinonim, antonim, illetve hiponim, hiperonim viszonyban állnak, ezt követik a főnevekhez társuló melléknevek, illetve igék, főnévi igenevek. Ezeket a paradigmaticus, illetve szintagmatikus viszonyokat vizsgáljuk a számviteli fogalmak között, így teszünk kísérletet a fogalmak közötti viszonyok rendszerezésére, feltérképezésére.

A vizsgálat kiindulópontjának a szakszöveget tekintjük – mint funkcionális egységet –, és a szakmai kommunikáció megnyilvánulását (Gläser 1990), célunk pedig a rendszer- és kommunikációnyelvészeti összekötése valamint a szaknyelv sajátosságainak feltárása, leírása.

Értekezésünk során a számviteli törvény és a mérleg nyelvezetét több szempontból vizsgáljuk. Elemezzük a terminológia jellegzetességeit, képzési normáit, valamint a terminusok alá-, fölé-, mellérendelési viszonyait, de vizsgáljuk ezt a speciális nyelvhasználatot szemantikai, morfológiai szempontból is. Látni fogjuk, hogy ezek a különböző rendszerek egymással összefüggnek, erősítik egymást, és így együtt adnak teljes körű képet a szaknyelv jellemzőiről.

Kutatásunkkal a szaklexikográfiai és terminológiai munkálatokat kívánjuk elősegíteni, azoknak a szabályszerűségeknek a feltárásával, amelyek a számviteli nyelvhasználatban kimutathatók, így például

- a terminológiai rendszerek struktúrája
- a terminusképzés szabályszerűségei
- a terminusok és kontextusuk

- előfordulási gyakoriságok
- szókapcsolati lehetőségek
- a szakmai nyelvhasználat rétegződése

Reméljük, hogy kutatásunk során azonosítani tudunk olyan terminológiai és nyelvhasználati jellemzőket, amelyek ismertetésével hozzájárulhatunk a számviteli nyelvhasználat szabványosításához. A globális gazdaságot leginkább olyan gazdasági és vállalati világ jellemzi, amelyben egyre kevésbé fontosak a nemzeti határok. Ennek a globális gazdaságnak egyik jellemzője, hogy a vállalatok összefognak, illetve terjeszkednek, a korábbi nemzeti sajátosságok háttérbe kerülnek, egyre erősebb az igény az egységesítésre, a közös nyelvre. A gazdasági világban a legfontosabb nyelv kétségtelenül az angol, ezért a magyar számviteli nyelvhasználat mellett esetenként angol nyelvű terminusokat is elemzünk a kontrasztivitás bemutatására.

2. A téma aktualitása

Az elmúlt tíz év során észrevehetően megnőtt a pénzügyi és számviteli szaknyelv használatának jelentősége. A témaválasztás aktualitását az adja elsősorban, hogy Magyarország Európai Unió tagja megköveteli minden jelentősebb cégtől, hogy képes legyen korrektül képet adni vagyónáról, pénzügyi helyzetéről, eredményéről nem csak magyarul, de angolul is. A vállalkozásoknak ezeket az adatokat, kimutatásokat, elemzéseket nyilvánosságra kell hozniuk, számukra az írásbeli szakmai kommunikáció legfontosabb formája az éves beszámoló (Varsányi, 1996). Nagyon fontos, hogy

- a közölt szöveg teljesen hűen tükrözze a cég helyzetének valós képét
- a használt terminológia mind az üzenetet küldő, mind az üzenetet fogadó számára ugyanazt a fogalmat takarja
- a szöveg jól érthető és egyértelmű legyen

- a használt terminológia és megfogalmazás a szöveg írójának hozzáértéséről tanúskodjon.

Indokoltnak látszik ezért, hogy alapos vizsgálatnak vessük alá ezt a speciális nyelvet, hiszen egyre nagyobb számban vannak jelen Magyarországon külföldi tulajdonban lévő, illetve vegyes vállalatok, egyre több cég jelenik meg a tőzsdén, ami azzal jár, hogy szakembereink számára elengedhetetlen követelmény a szükséges terminológia és nyelvhasználat, valamint a lehetséges hibaforrások minél szélesebb körű, pontos ismerete.

Véleményünk szerint elsősorban arra van szükség, hogy a magyar számviteli szaknyelv tisztázatlan pontjait tárjuk fel. Ezt az indokolja, hogy a magyar cégek IFRS szerint elkészítendő éves beszámolóiban, amelyekhez az irányelveket az Európai Unió rendelkezései adják meg, új terminusok, új feladatok jelennek meg. Ez nyelvhasználati bizonytalanságokhoz vezet, amelyek tisztázása sürgős, fontos feladat. Összehasonlításképpen bizonyos hibaforrások feltárásánál bemutatjuk az angol nyelvű terminológia néhány jellegzetességét, mert esetenként ez hatással van a magyar nyelvhasználat alakulására. Az angol nyelvű terminológia, illetve nyelvhasználat vizsgálata azonban nem teljes körű vizsgálat, ez nem is célunk.

Tudomásunk szerint még nem készült ilyen jellegű átfogó vizsgálat a számviteli szaknyelv területén, így a jelen disszertáció hiánypótló munkának tekinthető.

3. A vizsgálat tárgya

Vizsgálatunk tárgya az írott számviteli szaknyelv, azon belül a számviteli törvény nyelvezetének elemzése és bemutatása, illetve a vállalkozások éves beszámolóiból elsősorban a mérleg, és a kiegészítő melléklet azon részeinek a vizsgálata, amelyek a mérleg adatait részletezik. A szaknyelv vizsgálata során a nyelvi eszközök komplex elemzése történik, kvalitatív és kvantitatív aspektusok alapján.

Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a számviteli szaknyelv beszélt változatának, illetve egyéb írott műfajainak vizsgálatára jelen dolgozat nem vállalkozik. A számviteli szaknyelv rétegződéséről, a vizsgált szövegtípusok besorolásáról a 2. 5. fejezetben szólnunk részletesebben.

4. A vizsgált szövegek

A számviteli szaknyelv vizsgálatához két, különböző típusú szöveget választottunk, amelyek egyaránt meghatározóak a számviteli nyelvhasználat terén. Elemzésünk tárgya:

- A 2000. évi C. Törvény a számvitelről
- Éves beszámolók

A paradigmikus viszonyok vizsgálatát a mérleg terminusaira szűkítettük, összehasonlítva a törvényben meghatározott terminusokat és a tíz cég által használt terminusokat. Néhány esetben, ahol indokoltnak látszott, összevetettük a magyar terminusokat az angol nyelvű beszámolók terminusaival, így például a szinonimitás, illetve a terminusalkotás vizsgálatánál.

A szintagmatikus viszonyok bemutatásához nem elég a terminusok vizsgálata, hosszabb szöveg elemzése szükséges. Ezért itt a teljes Számviteli Törvényt elemeztük, illetve a cégek beszámolóiban a kiegészítő mellékletnek azt a részét, amely a mérleg adatait magyarázza.

A két eltérő korpuszt, a törvényt és a beszámolókat tekinthetjük úgy, mint a számviteli szakma gazdasági eseményeket feldolgozó feladatának kezdő és végpontját, hiszen a törvény határozza meg a gazdasági események feldolgozásának menetét, szabályait, még a terminológiáját is, illetve a munkafolyamat végén közzéteendő beszámoló tartalmát, formáját. A beszámoló

viszont mindig tükrözi az adott vállalkozás gazdasági tevékenységét, imázsát, képet ad a vállalkozás aktuális anyagi helyzetéről, elért eredményéről.

5. Vizsgálati szempontok

A dolgozatban a következő vizsgálati szempontokat állítjuk fel:

- A terminológiai viszonyoknak terminológiai fákön való ábrázolása, amely ábrák, illetve az antonim terminusok feltérképezése alapján átláthatóbbá válnak a terminológiai kapcsolódások, illetve a fogalomrendszer.
- A számviteli szaknyelvben található szinonimák feltárása, a szinonimitás a szaknyelv pontosságra való törekvése ellenére meglévő jelenlétének magyarázata. A szinonimitás gyakoriságának eltérése a vizsgált szöveg, illetve a vizsgált nyelvek alapján.
- A számviteli nyelvhasználat szakmaiságát erősen jellemzi a kollokációk használata, amelyek a terminusképzéshez is hozzájárulnak.
- A számviteli szaknyelvre nagymértékben jellemző a funkcióigés szerkezetek előfordulása. Ezek szerkezete, szerepe, helyettesíthetősége jellemzi a szakmai nyelvhasználatot.

6. A kutatás módszere

A vizsgálatot nagyrészt kézi módszerrel végeztük, mivel a célunk nem kvantitatív elemzés volt. Azért választottunk kvalitatív vizsgálatot, mert dolgozatunk nem csupán egy specifikus szempontra koncentrálna, hanem több szempontból vizsgálja a számviteli nyelvhasználatot, annak is egy szűk, viszonylag könnyen kezelhető területét. A funkcióigés szerkezetek vizsgálatához a kézi módszer mellett szoftveres konkordanciaelemzést is alkalmaztunk, a Simple Concordance Program

4.09-es letölthető program segítségével, amellyel megszámlálhatóvá válik egyes szavak előfordulási gyakorisága (Szirmai 2005).

7. A dolgozat felépítése

A dolgozat *első fejezetében* bemutatjuk és elemezzük a vizsgált korpuszt. A két részkorpuszt, úgymint a 2000. évi Számviteli törvényt és a kiválasztott beszámolókat Hymes (1974) modellje alapján elemezzük, végül összevetjük a vizsgált szövegek kommunikatív funkcióját.

A dolgozat *második fejezetében* a szaknyelvek meghatározásait, szerepét, besorolását tekintjük át, majd a szaknyelv és köznyelv viszonyáról ejtünk szót. Ezután Hoffmann (1987) osztályozási szempontjai alapján megkíséreljük a számviteli szaknyelv horizontális és vertikális besorolását.

A dolgozat *harmadik fejezetében* felvázoljuk a terminus és terminológia fogalmak meghatározásait, amelyekkel a későbbi fejezetekben dolgozunk.

A dolgozat *negyedik fejezetében* a számviteli mérlegben fellelhető terminológiai rendszereket vizsgáljuk. Onomasziológiai megközelítéssel dolgozunk, vagyis a fogalomból indulunk ki és alá-, fölé-, mellérendelő viszonyokat ábrázolunk terminológiai fákban. Felhívjuk a figyelmet bizonyos eltérésekre a terminológia hierarchikus szerveződésében a magyar és angol nyelvű mérlegek terminusaiban.

A dolgozat *ötödik fejezetében* a mérleg terminusait vizsgáljuk. A szakszókincs felosztásának elemzése után a magyar, majd az angol terminusok képzési jellegzetességeit vizsgáljuk. Példaképpen tárgyaljuk a *current* angol terminusképzőt és a *hosszú* és *rövid* terminusképzőket. A terminusképzési jellegzetességekkel kapcsolatban rámutatunk egy fordítástechnikai jellegzetességre, valamint a terminológia és a relevanciaelmélet kapcsolatára.

A dolgozat *hatodik fejezetében* a szinonimitás és antonimitás jelenségét elemezzük. A szinonimitás megjelenése a két vizsgált nyelv esetében eltérő, így ebben az esetben az angol nyelvű terminusoknak is jelentősebb szerep jut. Az antonimitás vizsgálata hozzájárul a terminusképzési ismeretek rendszerezéséhez. Mindkét értelmi viszony ismerete fontos a korrekt terminushasználat, a szakmailag megfelelő nyelvhasználat elérésében.

A dolgozat *hetedik fejezetében* a számviteli nyelvhasználatra jellemző kollokációkat csoportosítjuk, ezután szemléltetjük a kollokációk szerepét a terminusképzésben.

A dolgozat *nyolcadik fejezetében* bemutatjuk a számviteli nyelvhasználatban leggyakrabban előforduló funkciói-gés szerkezeteket. Megkeressük e funkciói-gés szerkezetek gyakori használatának okait, összehasonlítjuk és értelmezzük a különbségeket a beszámolóokban és a törvényben előforduló funkciói-gés szerkezetek és egyéb, személytelenséget kifejező eszközök kapcsán.

A dolgozat *kilencedik fejezetében*, a kitekintésben rámutatunk a további lehetséges vizsgálatokra.

A dolgozat az általános konklúzióval zárul. Ebben a részben értékeljük a vizsgálati szempontokkal kapcsolatos eredményeinket. Ezután rámutatunk az értekezés új, tudományos eredményeire.

8. Jelölések

SZT – Számviteli Törvény

* – helytelen mondat

IFRS – International Financial Reporting Standards (Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Szabványok)

ETO – Egyetemes Tizedes Osztályozás

ISO – International Organization for Standardization (Nemzetközi Szabványügyi Testület)

CEN – European Committee for Standardization (Európai Szabványügyi Bizottság)

1. A VIZSGÁLAT KORPUSZA

Az alábbiakban bemutatjuk a két részkorpuszt, azaz a Számviteli Törvényt és a mérleget. Ahhoz, hogy jobban átlássuk a két különböző típusú szöveg funkcióját, jellemzőit, kiváló elemzési módszert találunk Hymes (1974) modelljében. E modell szerinti elemzés számos hasonlóságra és különbségre rávilágít, amelyek a későbbi vizsgálat szempontjából elengedhetetlenek.

1. 1. A 2000. évi C. Törvény a számvitelről

Vizsgálatunkhoz a 2006-ban kiadott Számviteli Törvényt használtuk. Ez a 2001. évi L., a 2001. évi LXXIV., a 2002. évi XLII., a 2003. évi LXXXV., a 2004. évi XCIX. És a 2005. évi CXII. Törvény által módosított 2000. évi C. törvény a számvitelről. A törvény határozza meg a pénzügyi kimutatásokban, így a mérlegben használatos terminusokat. A törvény szövege erősen befolyásolja a beszámoló megfogalmazását is, ezért itt vizsgáljuk a jellemző szóhasználatot, a kollokációkat és a számviteli szaknyelvre jellemző funkciógés szerkezeteket.

1. 1. 1. A Számviteli Törvény vizsgálata Hymes modellje alapján

Ahhoz, hogy tisztán lássuk a Számviteli Törvény kommunikatív funkcióját, célszerűnek látszik elemezni a Számviteli Törvényt, mint kommunikációs szituációt Hymes (1974) modellje alapján, amely nyolc szempont szerint helyezi el vizsgálni kívánt korpuszunkat a kommunikáció sokszínű világában. Ezek a szempontok a színhely, résztvevők, szándékok, akciósor, kulcs, csatorna, normák és műfaj.

1. Színhely.

A számviteli törvényt többnyire számviteli szakemberek olvassák a munkájuk során.

2. Résztvevők:

Az üzenet küldője a törvény létrehozója, ami egy szakmai testület, illetve a törvény meghozatalára jogosult intézmény. Az üzenet vevői a gazdasági élet azon szereplői, akik számviteli kimutatásokat készítenek, illetve ellenőriznek, akik számára tehát elengedhetetlenül fontos a törvény pontos ismerete.

3. Szándék, cél:

A számviteli törvény, mint minden más törvény, azzal a céllal jött létre, hogy egységessé tegye a törvény hatálya alá tartozó szakterületeken folyó munkát, ellenőrizhetővé és számonkérhetővé tegye a szabályok alkalmazását.

“A piacgazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, hogy a piac szereplői számára hozzáférhetően, döntéseik megalapozása érdekében mind a vállalkozók, mind a nem nyereségorientált szervezetek, valamint az egyéb gazdálkodást folytató szervezetek vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről és azok alakulásáról objektív információk álljanak rendelkezésre.” (Számviteli Törvény 2000:7)

4. Akciósor (forma, tartalom):

Érdekes megfigyelni a törvény felépítését. A törvény is egy szöveg, így itt is jól elkülöníthető a fogalmazásoknál, leveleknél, beszámolóknál stb. megszokott hármas tartalmi tagolás: a bevezetés, a tárgyalás és a befejezés.

A bevezetésben a célok meghatározása történik, egyben megemlítsre kerül az is, hogy a törvény “összhangban áll az Európai Közösségnek e jogterületre vonatkozó irányelveivel” (Számviteli Törvény 2000:7)

A tárgyalás során kerülnek felsorolásra az egyes jogszabályok, az általános rendelkezésektől kezdve a számvitel egyes részterületeire vonatkozó szabályok részletezésén keresztül egészen a záró rendelkezésekig.

A befejezésben a törvény mellékleteit találjuk.

5. Kulcs, az üzenet módja:

A törvények nagyon lényeges eleme, kulcsa a nyelvezete, amelynek egyes elemeit később kifejtjük. Ami az üzenet módját illeti, fontos megemlíteni a hivatalos stílust, ezen belül is az írásbeli jogi nyelvhasználat meglehetősen körülményes, terjedős, gyakran homályos kifejezésmódját (Karcsey 1981, Szabó-Varga 2000). A jogi nyelvhasználat e kettőssége, azaz a homályosság és az egyértelműsége való törekvés azt mutatja, hogy a jogi szövegekre is jellemző az ambiguitás. *“Maga a jogi stílus funkcionális stílus, amely a legteljesebb egyértelműsége, félreérthetlensége és világosságra törekszik.”* (Ortutay, 2005:204) Ugyanez elmondható általában a számviteli nyelvhasználatról is, a számviteli törvényben különösképpen.

6. Csatorna:

A törvények jellemzően írásban jelennek meg, hiszen fontos, hogy olvashatók, tanulmányozhatók, illetve hivatkozhatók és idézhetőek legyenek.

7. Normák:

A számviteli törvénynek megvannak a hagyományos, megszokott elemei; a szokásos felépítés, a jellemző szóhasználat, a tipikus mondatszerkesztés. Ezeket az elemeket jelen törvényben is megtaláljuk.

8. Műfaj:

A számviteli törvény, mint a törvények általában, jól elkülöníthető műfaj, pontosan meghatározható ismertető jegyekkel, elemekkel, funkciókkal

1. 2. A számviteli mérleg

A számviteli mérleget a cégek éves beszámolójában találjuk. Az éves beszámoló tartalmazza a cégek mérlegét, eredménykimutatását és a kiegészítő mellékletet, amelyben kifejtik a mérlegadatokat értelmezéséhez szükséges részleteket.

Ez a beszámoló képezi tehát a számviteli munka végtermékét, hiszen a vállalat vezetősége e pénzügyi kimutatások alapján hozza meg lényeges döntéseit, ezt a beszámolót kell benyújtani az illetékes hatóságoknak, bemutatni a tulajdonosoknak, illetve ezek alapján számíthat a vállalkozás jövőbeli befektetőkre, hasznos üzleti kapcsolatokra. A beszámoló bemutatja a vállalat vagyoni helyzetét, képet ad a termelési tevékenységéről és az elért eredményeiről, ez jelenti a vállalat számára a kommunikációs lehetőséget a vállalat meglévő és leendő partnereivel, úgy, mint bankok, pénzügyi elemzők, részvényesek, stb. A beszámoló az elsődleges kommunikációs eszköz a vállalkozás és a szervezeten kívüli csoportok között.

A számviteli szaknyelvben fellelhető terminológiai és szemantikai rendszerek bemutatására a számviteli nyelvhasználaton belül a mérleg látszik legalkalmasabbnak, a mérleg rendszere ugyanis a szakma egyik alapköve. A mérleg mutatja be a vállalkozás vagyoni helyzetét, felsorolja a vállalkozás eszközeit, amelyek segítségével a cég működni képes és nyereségre tehet szert. A mérleg másik oldalán, az eszközökkel szemben kerülnek felsorolásra a források, amelyek lehetnek saját források, azaz a tulajdonosok saját tőkéje, illetve tartozások. A mérleg két oldala mindig egyensúlyban van, hiszen a források fedezik az eszközöket, innen ered a mérleg képe (Sztanó-Vörös 2001).

A mérleg azonban csupán terminusokból áll, ezért kiegészítésképpen szükség van a kiegészítő melléklet vizsgálatára, amelyben teljes mondatokban kapunk részletesebb információt a mérleg tételeihez.

A beszámolók nyelvezetének vizsgálatához tíz tőzsdei cég Interneten megtalálható 2007. évi éves beszámolóját töltöttük le. Választásunk azért esett a tőzsdei cégekre, mert ezek a cégek mind közzéteszik az éves jelentésüket magyar, illetve angol nyelven. A tőzsdén jegyzett cégek számára különösen fontos, hogy korrekt és jól érthető beszámolót készítsenek mindkét nyelven, mert a beszámolóban közölt adatok jelentik az elsődleges információforrást a potenciális befektetők számára. A vizsgált cégek:

- Állami Nyomda
- Danubius Hotels
- Egis
- Fotex
- Linamar
- Rába
- Richter Gedeon
- Synergon
- TVK
- Zwack

Megvizsgáltuk a tíz magyar cég angol nyelven kiadott mérlegeit is. Az angol nyelvű vizsgálatokhoz kiindulópontul az Európai Unió IAS 1 rendeletét vettük, mert ez szabályozza az Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS) szerint elkészítendő mérlegek kötelezően feltüntetendő tételeit. A magyarországi tőzsdei cégek számára előírás, hogy az IFRS szerint is készítsék el mérlegüket.

Összehasonlításképpen, az angol nyelvű terminológiát négy külföldi cég mérlegében is vizsgáltuk. Kiválasztottunk egy brit és egy amerikai céget, mivel a számviteli terminológiában jelentős eltérések mutatkoznak a két ország nyelvhasználatában, így fontosnak tekintettük, hogy mindkét országból legyen egy-egy cég éves beszámolója a vizsgált szövegek között. Továbbá kiválasztottunk két európai céget, mivel ezek a cégek ugyanúgy, mint a magyar

cégek, számukra idegen nyelvként használják az angolt, amikor közzéteszik éves beszámolójukat. Ezek a cégek:

- British Petroleum (2007)
- Transocean USA (2006)
- Solvay Belgium (2006)
- NCC Sweden (2006)

Természetesen ez a négy angol nyelvű minta semmiképpen nem tekinthető reprezentatív mintának, csupán illusztrációként szolgál a magyar és az angol nyelvhasználat egybevetéséhez.

1. 2. 1. A számviteli mérleg vizsgálata Hymes modellje alapján

Vizsgáljuk meg, milyen eltéréseket találunk a fent elemzett számviteli törvény, illetve a mérleg és a kiegészítő melléklet kommunikatív funkciója között, Hymes (1974) modellje alapján.

1. Színhely:

A mérleg része a cégek évenként kötelezően nyilvánosságra hozott éves beszámolójának, azon belül a pénzügyi beszámolónak. A pénzügyi beszámolónak további fontos eleme, a mérleghez kapcsolódóan a kiegészítő melléklet, amelyben a mérleg egyes tételeihez fűzött magyarázatok, kiegészítések olvashatók. Ezt az éves beszámolót a legnagyobb cégek az Internetes honlapjukon vagy nyomtatásban megjelenő éves jelentésükben is közzétehetik.

2. Résztvevők:

A mérleg és a kiegészítő melléklet esetében az üzenet küldője a vállalat. Az üzenet fogadója lehet elsősorban a meglévő, illetve a jövőbeli részvényes, azaz tulajdonos, mint legfontosabb célközönség. Ezen kívül azonban a cég partnerei, munkavállalói, bankok, gazdasági szakemberek is olvasói lehetnek a jelentésnek. Szakmai tudásukat tekintve komoly eltérések adódhatnak az egyes olvasók között, azonban bizonyos alapfelkészültséggel bizonyára mindegyiknek rendelkeznie kell, ennek hiányában nem venné kezébe az éves jelentést.

3. Szándékok, célok:

Az éves jelentésnek összetett célja van, úgymint tájékoztatás, meggyőzés, beszámolás, stb.. Ezen belül a mérleg és a kiegészítő melléklet célja az, hogy bemutassa a vállalkozás vagyoni helyzetét, tájékoztatást nyújtson a tulajdonosoknak, a hatóságoknak, partnereknek, illetve egyéb érdeklődőknek a vállalkozás eszközállományáról, annak összetételéről, kötelezettségeiről, likviditásáról, eladósodottságáról, stb.. A hatóságok, illetve a tulajdonosok felé beszámolási kötelezettsége van a cégnek, a potenciális befektetőket pedig arról igyekszik meggyőzni a vállalkozás, hogy megbízható, stabil anyagi helyzete van, valamint arról, hogy a vállalkozás jövedelmező tevékenységet folytat, tehát érdemes befektetni, illetve a befektetést érdemes továbbra is a vállalkozásnál tartani.

4. Akciósor (forma, tartalom)

A mérlegnek és a kiegészítő mellékletnek mind a formája, mind a tartalma meglehetősen behatárolt, illetve beszabályozott. A rendelkezés előírja, milyen részekből álljon a mérleg – bár lehetnek eltérések a vállalkozás tevékenysége szerint – , a legfontosabb elemek minden cég mérlegénél megegyeznek. Ez a tartalmi előírás nem sok teret ad a forma egyediségére.

5. Kulcs: az üzenet módja

A mérleg és a kiegészítő melléklet nyelvezete, terminológiája és szintaktikai felépítése meglehetősen behatárolt, hiszen az információ minél gyorsabb, pontosabb átadásának feltétele a könnyű átláthatóság és az egységesség. Ezen kívül a megfogalmazást és a szóhasználatot erősen befolyásolja az irányadó Számviteli Törvény. A jogi szerződésekhez, rendelkezésekhez hasonlóan itt is megtalálhatók a megszokott megfogalmazások, konvenciók, másrészt az információ erősen specializált nyelvezettel, és formában kerül közvetítésre, ami az olvasó részéről elsősorban szakmai ismereteket, másrészt türelmet és kitartást kíván, hiszen az üzenet nem könnyű olvasmány.

6. Csatorna:

A rendelkezés azt is előírja, hogy a mérleget és a kiegészítő mellékletet írásban kell elkészíteni. Nem is létezik más formája, hiszen hivatalos dokumentum.

7. Normák:

A mérleg és a kiegészítő melléklet funkciója, valamint elkészítésének és megjelentetésének nemzetközi egységesítése folytán nincs szerepe annak, hol készült a jelentés; országtól, cégtől függetlenek az interakciós és az értelmezési normák. Az érthetőség azonban függ az eredeti nyelv országának szabályozásától, így például különbségek lehetnek az információ bemutatásának részletességében, a megfogalmazást befolyásolhatja a kultúra vagy a nyelvi csoport (Riahi-Belkaoui 1995).

8. Műfaj:

A fentiek alapján láthatjuk, hogy itt egy speciális írott nyelvi műfajról, a jelentésről van szó, azon belül is egy olyan jelentésről, amelynek jellemzőit előírásban rögzítették.

1. 3. Részkonklúzió

A két részkorpusz elemzése rámutatott arra, hogy jelentős eltérések tapasztalhatók a két korpusz kommunikatív funkciója, módja között. Más az üzenet küldője és fogadója, más a szöveg célja, szándéka, eltérő a nyelvezet is. A törvény nyelvezete meghatározza a beszámolóokban használható terminológiát, azonban a beszámoló írása során, ahhoz, hogy a beszámoló elérhesse kommunikatív célját, könnyebben átlátható, a nem szakember számára is érthető megfogalmazásra kell törekedni.

Szép számmal vannak azonban hasonlóságok is. Mindkét szövegtípus kizárólag írásban fordul elő, jellemző rájuk az előírt, kötött forma és tartalom, a behatárolt szókészlet és a tipikus szintaktikai, grammatikai szerkezetek, ezért a választott szövegek sokrétű, átfogó alapot nyújtanak a számviteli nyelvhasználat vizsgálatához.

2. SZAKNYELV

A számviteli szaknyelv vizsgálatát megelőzően szükségesnek tarjuk, hogy ezt a sajátos nyelvhasználatot elhelyezzük a szaknyelvek között. Először a szaknyelvet, mint jelenséget mutatjuk be, majd kísérletet teszünk a számviteli szaknyelv besorolására.

2. 1. A szaknyelvek szerepe

Bár a szaknyelvek léte évszázadokra nyúlik vissza, a nyelvészek figyelme csupán a 20. században irányult erre a területre (Ablonczyné 2006b, Hoffmann 1987).

A gyors technikai, gazdasági és tudományos fejlődés, illetve a globalizáció jelentős hatást gyakorol a szaknyelvekre. A szakmai ismeretek és tevékenységek specializálódása egyre élesebb, és ez megnehezíti a kommunikációt, ami az egyes szakmák gondolkodásmódja szerint igen eltérő lehet. A gyors fejlődés elsősorban a szakszókincs állományra hat, ezért a szaknyelvi vizsgálatok jelentős része terminológiai, lexikológiai jellegű (Ortutay 2006, Bérces 2006a, 2006b, Makai 2008, Bérces 2009, Mátis 2009, Czékmán 2008.). Egyre több figyelem fordul azonban a szaknyelvek egyéb jellegzetességeire is, számos különböző szakszöveg több szempontú, többdimenziójú elemzésére került sor, többek között lexiko-szemantikai, szintaktikai, pragmatikai szinteken (Bańczerowski 2000, Ablonczyné 2003b, Dobos 2006-2007, 2007a, 2007b, Terestyényi 2007, Jerkus 2007, N. Csák 2007, Rébék Nagy 2008, Mihalovics 2009).

2. 2. A szaknyelv meghatározása

A szaknyelv meghatározására számos kísérlet történt. Az alábbiakban bemutatjuk néhány szaknyelvvvel foglalkozó nyelvész legfontosabb nézeteit, rámutatunk a vitatott kérdésekre és megkíséreljük elhelyezni a számviteli szaknyelvet a szaknyelvek között.

Úgy véljük, Schmidt (1969) megfogalmazása mindenre kiterjed, jól összefoglalja a szaknyelv jellegzetességeit:

„A szaknyelv szakemberek egy szakterületről szóló optimális kommunikációjának eszköze, amelyet speciális szakszókincs, valamint a köznyelvi lexikális és grammatikai elemek kiválasztásának, alkalmazásának, gyakoriságának speciális normája jellemez, nem a nyelv önálló megjelenési formájaként létezik, hanem szakszövegekben aktualizálódik, amelyek a szaknyelvi rétegen kívül mindig tartalmaznak köznyelvi elemeket (Schmidt 1969:17)”¹

Ennek az általános megfogalmazásnak némileg ellentmond Muráth (2006) véleménye, aki tagadja a szaknyelv, mint jelenség létezését, helyette az egyes szakterületek nyelvhez kötött szaknyelvről beszél, mint például az informatika magyar szaknyelve vagy a gazdaság német szaknyelve. Ez a nézet is elfogadható a számviteli nyelvhasználat elemzésénél, hiszen, amint látni fogjuk a későbbi vizsgálatok során, fellelhetők különbségek a szakterület magyar, illetve angol nyelvhasználatában.

Muráth gondolata egybecseng azzal a nézettel, amely szerint a gazdasági szaknyelv is csupán egy gyűjtőfogalom (Ablonczyné 2006a, 2009, Vargáné 2008), amelynek számos speciális területét vizsgálják. Egyetértünk ez utóbbi véleménnyel, hiszen a gazdaság valóban számos speciális szakterületet, és ezzel

¹ A szerző fordítása.

együtt számos speciális szaknyelvet foglal magába. Úgy véljük, Schmidt (1969) és mások meghatározásai alapján mégis használható a szaknyelv mint fogalom, csakúgy, mint a gazdasági szaknyelv fogalma is, hiszen a specifikus szakterületek nyelvhasználatában sok hasonlóság mutatkozik, ebből következően vannak olyan közös jellemzők, amelyek minden, vagy a legtöbb szakterület nyelvhasználatára jellemzők, tehát általánosságban írhatók le. A vizsgált korpusztól, illetve a vizsgálat területétől függ, mennyire szűkíthető le az elemzés egy speciális szakterületre.

Schnitzer (2000) a szaknyelvet tematikusan meghatározott nyelvi variációnak nevezi, szemben azzal a felfogással, amely a szaknyelvet elsősorban a kommunikációs-, illetve cselekvési terület (Herberg 1988) és ezáltal elsődlegesen a funkcionális és szituatív tényezők által meghatározott nyelvnek tekinti. Meggyőződésünk, hogy ez a két tényező nem választható el egymástól. Mind az adott téma, mind pedig a kommunikációs helyzet, vagyis a szöveg funkciója befolyásolja a szöveg milyenségét, lexikai és grammatikai szinten egyaránt. Erre, mint látni fogjuk, jó példát nyújt a két különböző korpusz vizsgálata.

Beier (1980) Schmidt gondolatát kiegészíti azzal, hogy a szaknyelvek esetében nem csupán azonos szakterületen belül, hanem más szakterületeken tevékenykedő szakemberekkel, illetve laikusokkal folytatott szakmai tartalmú kommunikációról van szó. Itt fontos megjegyeznünk, hogy az egyes szaknyelvek vizsgálata interdiszciplináris megközelítést igényel, hiszen a szakterületek nem léteznek egymástól elkülönülten, mindig van átfedés és egymásra hatás a különböző szakterületek között.

A meghatározások számos hasonlóságot mutatnak fel, abban azonban többnyire megegyeznek, hogy a szaknyelveket meghatározott szakterületen belül, egy adott diskurzusközösség, többnyire, de nem kizárólag szakemberek használják (Hoffmann 1987, Dobos 2004, Tolcsvai Nagy 2000, Bańczerowski 2003,

Goldman 2001). A 2. 5. 2. pontban tárgyalt vertikális tagozódás megvilágítja a diskurzusközösség rétegeit.

Egy további közös jellemzője minden szaknyelvnek, hogy rendszernek tekinthető (Pusztai 1982). Ez alátámasztja azt a nézetet, amely szerint a szaknyelv nem tekinthető csupán szakterminológiának (Hoffmann 1987, Deme 1982, Seregy 1989a), mivel morfoszintaktikai, mondattani eltérések, illetve bizonyos grammatikai jelenségek előfordulási gyakoriságában mutatkozó eltérések is kimutathatók az egyes szaknyelvek és a köznyelv között (Spiegel 1976, Hajdú 1980, Dobos 2001, Heltai 2006a). A számviteli szaknyelvnél, mint látni fogjuk, különösen erősen jelentkezik a rendszerjelleg, valamint egyedi morfoszintaktikai jellegzetességek is kimutathatók.

Szabó (2001) a szaknyelv hat alapvető jellemzőjét sorolja fel:

- meghatározott szakterület képviselőinek szakterületi vonatkozású kommunikációja
- a köznyelvre épül
- speciális szókincs
- sajátos, esetenként bonyolult fogalmazási mód jellemzi
- a szaknyelvek fejlesztése sokszor nemzetközi egyeztetésekkel, szigorú szabályok alapján történik
- a köznyelvnél gyorsabban fejlődik, de rövidebb élettartamú.

Ez a felsorolás már a szaknyelvekre irányuló modern kihívásokat is megfogalmazza, azaz a nemzetközi egységesítés igényét, amely visszavezet a bevezetőben említett globalizációs hatásokra, illetve érinti a gyors technikai fejlődésnek a szaknyelvekre gyakorolt hatását.

Dániel (1982) és Simigné (2003) kifogásolja a „szaknyelv” kifejezés használatát. Véleményük szerint ez arra utal, mintha a szaknyelv egy különálló nyelv lenne,

ezért helyette a szakmai nyelvhasználat megnevezést ajánlják. Mások, bár egyetértenek abban, hogy a szaknyelv nem tekinthető külön nyelvnek, mégis úgy vélik, ez nem okoz zavart, és elfogadhatónak tartják az egyszerűség kedvéért a szaknyelv kifejezés használatát (Sebestyén 1988, Grétsy 1988, Kurtán 2003). A dolgozatban a stílus kedvéért mindkét kifejezést használjuk, értelmi megkülönböztetés nélkül.

Roelcke (1999) a szaknyelvek vizsgálatának három modelljét írja le, amelyek közül az első kettő fontos a dolgozatunk során:

- Rendszernyelvészeti készletmodell – ez főként a XX. század 50-70-es éveiben jellemző. A vizsgálat során a küldő és fogadó közös jelrendszerére orientál, és ennek megfelelően a szaknyelvet nyelvi jelek rendszerének tekinti, ami szakmai kommunikáció keretében kerül alkalmazásra.
- A 80-90-es évekre tehető a pragmalingvisztikai kontextus modell létrejötte. Ennek megfelelően az előző modellt újra kellett gondolni. Ez az új modell nem tagadja az előzőnek a jelrendszer (lexikai, szintaktikai) szemléletét, de a hangsúlyt a szakszövegre és annak kontextusára helyezi, amelyben azoknak a kommunikációs viszonyoknak jut nagy szerep, amelyek közt létrejönnek a szakszövegek. Ennek alapján a szaknyelvek nem csupán jelek rendszereként jelennek meg, amelyek a szakmai kommunikációt lehetővé teszik, hanem megnyilvánulásként, amelyekkel létrejön a szakmai kommunikáció. A hangsúly a szaknyelvről, mint nyelvi rendszerről – amely a szakmai kommunikáció alapját képezi – áttolódik arra a nézetre, hogy a szaknyelvek nyelvi megnyilatkozások és ezzel a szakmai kommunikáció eredményét képezik.

Dolgozatunkban e két modell alapján vizsgáljuk a számviteli szakmai nyelvhasználatot, tehát, mint az első modellnél, a szókincset és a morfoszintaktikai jellegzetességeket, figyelembe véve azonban a nyelven kívüli

tényezőket is, mint a vizsgált szövegek szerepe és a létrejövő kommunikációs viszonyok.

A fenti irodalmi áttekintés után összegezve elmondható, hogy a számviteli szaknyelv esetében is érvényes az a megállapítás, amely szerint egy meghatározott szakterület képviselőinek specifikus célú kommunikációjáról van szó. A kommunikációban résztvevők többnyire szakemberek, illetve a szakma valamely területe iránt érdeklődő laikusok. A számviteli szaknyelv nem önállóan létező nyelv, hanem adott szakszövegekben aktualizálódik, amelyekben a köznyelvet a saját céljainak megfelelően módosítja, kiegészíti. A vizsgálat során kiemelt figyelmet fordítunk a szaknyelv rendszer jellegére, ezt több oldalról megvilágítjuk, nem csupán a szakterminológia viszonyában, hanem a morfoszintaktikai, grammatikai jelenségek előfordulási gyakorisága szempontjából.

2. 3. Szaknyelv és köznyelv viszonya

A szaknyelv és a köznyelv viszonyát nem könnyű meghatározni. Egyetértünk a legtöbb szerzővel (Grétsy 1988, Sager et al 1980, Kovács 1988, Heltai 2006a) abban, hogy nem lehet éles határvonalat húzni a köznyelv és a szaknyelv közé, hiszen a szaknyelvek a köznyelvre épülnek, annak szókincsét, grammatikáját, szintaxisát használják. Ennek alapján elfogadjuk azt a nézetet, amely szerint a szaknyelv a köznyelv egyik alárendelt változata (Pusztai 1982, Hoffmann 1987, Roelcke 1999, Lehrberger 1986), azzal a kikötéssel, hogy bár a szaknyelv alapja, kiindulópontja, építőeleme a köznyelv, az alárendeltség nem fontossági sorrendet jelöl, hiszen, ahogy a köznyelv hat a szaknyelvre, úgy a szaknyelv is hat a köznyelvre, és mindkettőnek megvan a hasonlóan fontos szerepe a nemzeti nyelvben.

A szaknyelv sajátos törvényeinek feltárásával világíthatunk rá arra a visszatérő problémára, hogy vajon a szaknyelv különvehető-e a köznyelvtől, illetve, hogy

csupán a szókincsében tér-e el, vagy eltérő nyelvhelyességi szabályok is érvényesek rá (Pusztai 1980). Seregy (1989a) tagadja a szaknyelvek teljes nyelvtani különállását, de elismeri sajátos különbözőségét, amelyet az egyes nyelvtani formák gyakoriságában lát elsősorban (vö: Heltai 2006a). A köznyelv és szaknyelv közti különbséget három pontban foglalja össze:

- terminológia
- stílus és szövegszerkesztés
- kommunikációs szituáció, azaz ki, kinek, mit és miért közöl.

Kétségtelen, hogy nehéz határvonalat húzni a köznyelv és a szaknyelv közé, mert a szavak folyamatosan átkerülnek egyikből a másikba (Mihalovics 2000), sok szó egyaránt létezik a szaknyelvben és a köznyelvben, többnyire más-más jelentéssel (Karcsey 1981, Grétsy 1988, Kovács 1988, Fearn 1989, Stumpfne 2006), esetleg különböző szaknyelvekben különböző jelentéssel. Azzal azonban egyetértünk, hogy a

- szaknyelv nem választható el a köznyelvtől
- a köznyelv szerves része
- a köznyelvből építkezik és
- ugyanakkor vissza is hat a köznyelvre.

2. 4. A szaknyelvek besorolása

A szaknyelvek besorolása is vitatott kérdés, szerepel csoportnyelvek között (Seregy 1989, Wacha 1992) vagy külön nyelvként (Pusztai 1975), esetleg, mint társadalmi nyelvváltozat (Sebestyén 1981, Quirk 1985, Seregy 1989, Grétsy 1988, Kiss 1995, Heltai 2006a, Tolcsvai Nagy 2001), vagy technolektus (Bańczerowski, 2004). A Nyelvművelő Kézikönyv (1985) besorolása szerint a szaknyelvek a rétegnyelvek közé tartoznak:

- irodalmi és köznyelv
- nyelvjárások
- csoport- és rétegnyelv

Sebestyén (1988) a mai magyar nyelv rétegződését vizsgálva

- normatív-irodalmi/köznyelvi
- területi
- társadalmi

nyelvváltozatokat különböztet meg, ezen belül pedig a társadalmi nyelvváltozatok közé sorolja a szaknyelveket, a hobbinyelvek, életkori nyelvváltozatok és az argó mellett (Sebestyén 1988:118). Pusztai felemeli a korábban (Pusztai 1982:67-76) alrendszerként azonosított szaknyelvet a nemzeti nyelv köznyelvi és irodalmi rétegei mellé (Pusztai 1988:124), ebben egyetértve Hoffmannal, aki elsőként javasolta a szaknyelvek horizontális és vertikális felosztását (Hoffmann 1987).

2. 5. A szaknyelvek osztályozása Hoffmann alapján

Hoffmann (1987) horizontális és vertikális síkokra osztja fel a szaknyelveket. A horizontális felosztást a számos szaknyelv egymás mellett létezése indokolja. Egyetértünk Grétsy véleményével, amelyben felhívja a figyelmet arra a jelenségre, miszerint *“a társadalmi nyelvváltozatok úgy helyezkednek el az irodalmi és köznyelv mellett, ... hogy minden ponton érintkeznek, sőt jelentékeny mértékben átfedésben vannak amazokkal”* (Grétsy 1988:100-101). Ugyanez érvényes a szaknyelvekre, mindenképpen hangsúlyoznunk kell, hogy nem lehet a szaknyelveket elszigetelten vizsgálni, hiszen a különböző szakterületek kapcsolódnak egymáshoz és ez hatással van az egyes szaknyelvek terminológiájára csakúgy, mint szintaktikai felépítésére.

A vertikális tagozódás az egyes szaknyelveken belül történik. A nyelvhasználati szintér, a nyelvhasználók és a nyelvhasználat célja szerint eltérő lesz a nyelv absztrakciós szintje, illetve a megnyilvánuló nyelvi forma. A szaknyelv fokozatos jelenség, amennyiben mindenképpen a köznyelv az alapja a szaknyelvnek, de szituációtól, szakterülettől függően más és más lehet a szaknyelviség foka. Ennek alapján lehet a szaknyelvnek több szintjét beazonosítani, a szintek száma függhet a kérdéses szakterülettől, valamint a besorolás szempontjaitól (Hoffmann 1987, Pusztai 1975, Mihalovics 2004, Kurtán 2005, Nádai 2008).

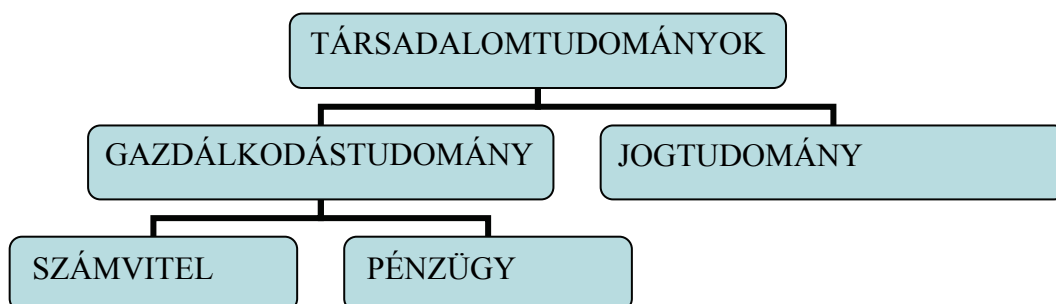
2. 5. 1. A számviteli szaknyelv horizontális besorolása

A szaknyelvek horizontális besorolására különféle módszerek alkalmazhatók. Példaként említhetjük a könyvtártudományban használt ETO rendszert (Grétsy et al. 1985). A szaknyelvek csoportosítása szorosan kötődik a tudományterületek osztályozásához (Ablonczyné 2002), ezért a számos lehetséges besorolás közül a 169/2000 (IX. 29.) kormányrendelet felosztását választjuk.

Ennek alapján a számviteli szaknyelvet a társadalomtudományokon belül a gazdálkodástudomány területébe soroljuk, annak egy speciális szakterületeként. A számvitel jelentős átfedésben van a pénzügy területével, számos ponton érintkeznek, így mindkét terület foglalkozik például az adózással, a banki és tőzsdeügyletekkel, azonban a számvitel feladata mindig az elszámolás, beszámolás, elemzés, így mindig sajátos szemszögből közelíti meg a gazdasági eseményeket.

Ugyanakkor a jogi szaknyelv is jelentős hatással van a számviteli szaknyelvre, amint erre a Számviteli Törvény vizsgálata során rámutatunk. Az 1. ábrán a számviteli szaknyelv horizontális besorolását szemléltetjük, a fent említett társtudományok ábrázolásával.

1 ábra. A számvitel elhelyezkedése a társadalomtudományokon belül

2. 5. 2. A számviteli szaknyelv vertikális besorolása

Az alábbiakban Hoffman (1987) nyomán kísérletet teszünk a számviteli nyelvhasználat néhány írásbeli előfordulásának vertikális besorolására:

Absztrakció foka	Nyelvi forma	Nyelvhasználati környezet	Kommunikáció résztvevői	Szövegtípusok
Magas	Erősen terminologizált, kötött mondatszerkesztés	Elméleti (előírások)	Hatóság - szakember	Számviteli törvény, rendelkezések
Magas	Erősen terminologizált	Elméleti (értelmezések)	Szakember - szakember	Szakkönyv, szaccikk
Közepes	Terminologizált, kötött mondatszerkesztés	Gyakorlati (bemutatás)	Szakember - laikus/szakember	jelentés
Közepes	Terminologizált, definiáló	Elméleti+gyakorlati (oktatás)	Szakember - leendő szakember	tankönyv
Közepes	terminologizált	Gyakorlati (alkalmazás)	Szakember - szakember	Belső kommunikáció, pl. feljegyzések

1. táblázat. A számviteli szaknyelv vertikális besorolása Hoffmann (1987) nyomán

A vertikális felosztás során a cégek pénzügyi jelentése a közepesen magas absztrakciós szintbe sorolható, ahol erősen terminologizált természetes nyelvvel találkozunk, amelyre bizonyos szintaktikai, grammatikai szerkezeteknek a köznyelvinél gyakoribb előfordulása jellemző.

A nyelvhasználati környezet nem tekinthető tudományosnak, de formálisnak igen. A kommunikáció résztvevői (lásd Hymes féle elemzés 1. 1. 1. fejezet) jellemzően az üzenetet küldő vállalat és az üzenet vevői, a meglévő, illetve potenciális partnerek, akiktől szintén elvárható egy bizonyos szintű szakmai háttérismeret, ezért elfogadható a terminologizáltság magas szintje.

Hasonló a helyzet a számviteli törvény esetében, azzal a különbséggel, hogy itt már alkalmazott tudományról beszélhetünk, valamint a jogi nyelv kötöttségeiből adódóan a mondatszerkesztés is sokkal szigorúbban kötött, mint a pénzügyi jelentések esetében. A kommunikáció résztvevői is változnak, a küldő a törvényhozó hatóság, a befogadó viszont a vállalat, azon belül is a pénzügyi jelentés készítője.

A törvény előíró jellegéből következik az a jelenség, hogy a törvény nyelvezete erősen meghatározza a jelentés nyelvezetét, hiszen a törvény az alapja az elkészített jelentéseknek.

2. 6. A számviteli szaknyelv jellegzetességei

Amikor a számviteli szaknyelv jellegzetességeit próbáljuk megkeresni, nem vonatkoztathatunk el a szaknyelveket általában jellemző tulajdonságoktól.

Schnitzer (2000) felsorolásában az alábbiakban látja a szaknyelvek általános jellemzőit:

- szakorientáltság
- objektivitás és semlegesség
- tömörség és nyelvi gazdaságosság
- érzelemmentesség
- egyértelműség
- absztrakció és logika
- információgazdagság
- jóldefiniáltság
- az alkalmazott terminológia pontossága

Mindezek a jellegzetességek a számvitel nyelvezetében is megtalálhatók. Az egyértelműség és a jóldefiniáltság követelményének tesz eleget a törvény mindenre kiterjedő pontossága, részletessége, illetve a mérleget kiegészítő melléklet, ahol a mérleg tételei pontosításra kerülnek. A szakma tematikájából következően nincs helye semmiféle érzelim kifejezésének, azonban a vizsgált szövegek létrehozásához, illetve értelmezéséhez egyaránt magas szakmai tudásra van szükség. A szaknyelveket jellemző absztrakció és a logika jelenik meg a számviteli nyelvhasználatban fellelhető rendszerekben, szemantikai és szintaktikai kapcsolódásokban, amelyeknek vizsgálatával az 5. 6. és 7. fejezetben foglalkozunk.

Roelcke (1999:28-29) szerint a szaknyelvek legfőbb jellegzetességei:

- világosság
- érthetőség
- gazdaságosság
- anonimitás
- identitásjelző

Érdekes párhuzam vonható a számviteli alapelvek és a fenti jellegzetességek közé. A törvény szerint a beszámoló elkészítésekor és a könyvvezetés során

meghatározott alapelveket kell érvényesíteni. Ezek közé tartozik a világosság elve, amely szerint: „*A könyvvezetést és a beszámolót áttekinthető, érthető, e törvénynek megfelelően rendezett formában kell elkészíteni.*” (SZT. 15. §) Roelcke a világosság alatt elsősorban a szókincs jelentőségére gondol, tárgyakra, dolgok viszonyára, eljárásokra vonatkoztatva. Az érthetőség szerinte nem elsősorban arról szól, amire vonatkozik, hanem ahogy a szöveg az információt közvetíti a fogadónak. Az információ legyen nagyon pontos, érthető. Ez azáltal jön létre, hogy a szakmai nyelvi rendszer jellegzetességeit betartjuk (lexika, szintaxis), illetve pragmatikai nyelvészeti szempontból a ko- és kontextusnak megfelelően. Ide tartoznak továbbá az üzenet vevőjének szakmai és nyelvi előismeretei, azaz ennek alapján feltételezhető lesz a szakszöveg érthetősége.

Egy következő alapelv a költség-haszon összevetésének elve, amely megfelel a gazdaságossági feltételnek. Ismert a nyelv gazdaságosságra való törekvése (Heltai 2007b, 2007c, Grice 1989, Sperber-Wilson 1986, Moeschler 1999), a nyelvi és kommunikációs ráfordításnak arányban kell állnia a várt haszonnal, azaz a szöveg befogadójának meggyőzéséből, informálásából stb. járó haszonnal. Amint azt a későbbiekben (5. fejezet) látni fogjuk, ennek a követelménynek a számviteli nyelvhasználat nem felel meg maradéktalanul, mind a törvény, mind a jelentések nyelve, terminológiája rendkívül explicit, és ez hosszú, összetett mondatokhoz, illetve terminusokhoz vezet.

Az anonimitás mind a törvény, mind pedig a beszámoló esetében jellemző a számviteli nyelvhasználatra, hiszen egyik típusú szöveg esetében sem lényeges az üzenet létrehozójának személye, csupán az üzenet tartalma. Az anonimitás kifejezésének eszközeit a 6. fejezetben mutatjuk be.

Az utolsó pont, az identitásjelző funkció annyiban jellemző a vizsgált szövegekre, hogy feltételezi a szakmai közösséget, hiszen szakmai előismeretek nélkül (lásd Hymes féle elemzés 1. 1. 1. fejezet) ezek az erősen terminologizált, magas

szakmai tartalmú szövegek kevésbé érthetők (Schnitzer 2000, Seregy 1989a, Sager et al 1980).

Schnitzer (2000) a szaknyelv meghatározásakor különbséget tesz a diskurzus típus, azaz a kommunikációs terület felőli, illetve a téma által meghatározott nyelvi variáció felőli megközelítés között. Példaként éppen a számviteli szaknyelvet hozza fel (Schnitzer 2000:52), amelyet különböző diskurzustípusokban lehet vizsgálni, így a vállalati, didaktikai vagy tudományos diskurzusban, amelynek során azonban nem az általános „tudományos nyelvi” vagy „tankönyvi” jellegzetességeket vizsgáljuk elsősorban. Schnitzer a második meghatározást részesíti előnyben, hozzátéve, hogy a szaknyelv meghatározásánál elengedhetetlen tényező a szakma és a kommunikációban résztvevők tudása közötti korreláció.

Elemzésünk során két különböző típusú szakszöveget vizsgálunk, a törvényt és a jelentést. Mindkettő magán hordozza a diskurzus típus jellegzetességeit, amellet, hogy a téma által meghatározott terminológiát, egy erősen specializált nyelvi variációt alkalmaz. Véleményünk szerint a jelen esetben nem választható szét a diskurzus-típus és a nyelvi variáció, a kettő egymással szorosan összefonódik. Egyúttal újabb bizonyítékot kaptunk a szaknyelvek interdiszciplinaritására, hiszen a számviteli törvény a jogi szaknyelv oldaláról megközelítve is vizsgálható lenne, illetve úgy is fogalmazhatunk, hogy ennek a speciális törvénynek a nyelvezete csak a két szakma nyelvhasználatát együtt figyelembe véve vizsgálható.

2. 7. Részkonklúzió

A fenti rövid elemzés rámutatott arra, hogy a szaknyelvek szerepe, illetve vizsgálatuk egyre jelentősebbé válik a gyors gazdasági és technikai változások, továbbá a globalizáció jelensége miatt. A szaknyelveket számos különböző szempont szerint lehet elemezni. Az elemzés minden esetben interdiszciplináris

megközelítést kíván. Jelen esetben is szükség van a számviteli szakma ismeretére ahhoz, hogy a nyelvészeti vizsgálatot végző kutató értse és átlassa a vizsgálandó fogalmakat, a fogalmak rendszerét, a számviteli munka működését. A vizsgálat alapjául szolgáló diszciplínák is érintkeznek, szükség van arra, hogy több oldalról, átfogóan vizsgáljuk a szaknyelveket (Kovalovszky 1977), hogy elkerüljük a szaknyelvi kommunikáció zavarait annak minden elképzelhető negatív következményével a világgazdaság működésében (Baumann 2005).

Az idézett szerzők (Schmidt 1969, Beier 1980, Szabó 2001, Schnitzer 2000, Roelcke 1999, Rébék-Nagy 2003) nyomán az alábbiak szerint jellemezhetjük a számviteli nyelvhasználatot:

- számviteli szakemberek, illetve a vállalatok pénzügyi helyzete és eredményei iránt érdeklődő laikus partnerek szakmai vonatkozású kommunikációjáról van szó
- köznyelvből építkezik és visszahat a köznyelvre
- speciális terminológiát használ
- sajátos fogalmazási mód, egyes grammatikai jelenségek eltérő gyakorisága figyelhető meg
- rendszerjelleget
- jóldefiniáltság jellemzi
- a világosság alapkövetelmény
- nyelvhasználati pontosság jellemzi
- az anonimitás szintén alapkövetelmény
- nemzetközi egységesítés igénye mutatkozik meg

Ezek a jellemzők meghatározóak a további vizsgálatok szempontjából, kiindulópontként szolgálnak, egyúttal célként is, a hatékony szakmai kommunikáció eléréséhez.

3. TERMINUS, TERMINOLÓGIA

Ebben a fejezetben a további kutatások megalapozásaként bemutatjuk a terminus és a terminológia fogalmának különböző meghatározásait.

3. 1. Terminus

3. 1. 1. A terminus fogalma

A terminus fogalmát számos nyelvész meghatározta. Kis (2005) definíciója szerint: „*A terminus technicus – röviden terminus – leegyszerűsített felfogás szerint nem egyéb, mint valamely (tudományos) szakterülethez tartozó szaknyelv egy szakkifejezése.*” Wüster (1979) felhívja a figyelmet arra, hogy a terminológiai munkálatok kiindulópontja a fogalom, amelyet elkülönít a megnevezésektől, azaz terminusoktól. Sager (1990) úgy véli, a terminusok szerkezete jelentősen függ a fogalom jellemzőitől. Schütze (1976) szerint a terminus a köznyelvi szavaktól eltérően nem a kontextus segítségével nyeri el egyértelmű jelentését, hanem azáltal, hogy egy bizonyos terminológiai rendszerhez, egy speciális doménhez (Fóris 2007b) tartozik. Ennek alapján a terminus a szakember számára kontextusban, illetve izoláltan is magas információs értékkel bír. A meghatározások (Filipec 1976, Warner 1976, Bessé et al. 1997) általában megegyeznek a legfőbb pontokban, amelyek szerint a terminus:

- specifikus lexikai egység
- egy speciális szakterület rendszerén belül meghatározott fogalmat jelöl
- az egyes terminusok összefüggnek a rendszeren belül más tagokkal
- adott diszciplínával foglalkozó szakemberek használják

A számviteli terminusok kapcsán szükségesnek látszik kiemelni a fent idézett szerzők meghatározásaiból, hogy a számviteli szakmában különösen jelentős a terminusnak azon tulajdonsága, amely szerint az egyes terminusoknak pontosan meghatározott helyük, szerepük van a számvitel fogalmi rendszerén belül.

3. 1. 2. A terminusokkal szembeni követelmények

A terminusokkal szembeni követelményeket több kutató összefoglalta (Klár-Kovalovszky 1955, Schütze 1976, Szépe 1982, Hoffmann 1987, Seregy 1989b, Kis 2005); az általuk megfogalmazott kritériumok összegzéseként a legfontosabb jellemzők a következőkben körvonalazhatók:

- pontosság, egyértelműség
- kényelmes használhatóság (rövid, egyszerű, könnyen kimondható, könnyen megjegyezhető)
- hajlékonyság (további terminusok képzésére legyen alkalmas)
- szemléletesség
- terminológiai egyöntetűség (a rendszeren belüli fogalmak hasonló szerkezete)
- terminológiai állandóság
- nyelvi rendszerbe illeszthetőség, magyarosság
- nemzetköziség, fordíthatóság

Amint azt a későbbiekben látni fogjuk, nehéz az összes kritériumnak egyszerre megfelelni, a vizsgált terminusok gyakran híján vannak egyik vagy másik követelménynek.

3. 1. 3. A terminusok formája

A terminus formáját tekintve ismét Schützére (1976) hivatkozunk, aki kiemelte, hogy a terminus egyik legfontosabb tulajdonsága a pontosság, emiatt a terminus sok esetben összetett szó vagy kifejezés. Elemzésünk rámutat, hogy az összetettség és a pontosság erősen jellemző a mérleg terminológiájára.

Fóris számos cikkében meghatározta a terminus fogalmát, egyik definíciója szerint: „*a terminus: egy meghatározott tárgykörön belüli fogalmat jelölő lexéma, szám, jel, vagy ezek kombinációja*” (Fóris 2005:37). Ez a meghatározás azért találó a számviteli mérleg elemzése esetében, mert a mérlegben az egyes terminusokat nem csak lexémák jelölik, hanem minden egyes tételhez hozzá van rendelve egy betű vagy szám is. Ez a két jel együtt, vagy külön is ugyanazt a fogalmat takarja. Dolgozatunk csupán a lexéma alakú terminusokra terjed ki, ezért nem vizsgáljuk a fogalmakat jelölő számokat.

3. 2. Terminológia

Míg a terminus egy fogalom jelölésére szolgál, addig a terminológia egy meghatározott fogalomrendszerhez kapcsolható. Wüster (1979) terminológiatana csupán a fogalmak meghatározására szolgáló terminusokkal foglalkozik, azoknak a szintaxisban betöltött szerepével nem. Fontosnak tartja továbbá a köznyelv nyelvelíró szerepétől eltérően a terminológiai munkálatok nyelvelíró funkcióját, azaz a rendszerezést, egységesítést. Hoffmann (1987) amellett, hogy a terminológiát minden szaknyelv speciális szókincsének tekinti, hangsúlyozza a terminológia rendszerszerűségét is. Ebben a terminológiai rendszerben az egyes terminus csak akkor érthető meg, ha ismerjük az egész rendszert és a terminusnak a rendszerben betöltött szerepét. Cabré (1999) a terminológia különböző szempontokból való megközelítését írja le, eszerint

- a terminológia interdiszciplináris, mégis autonóm tudományterület, amely valamely speciális szakterület szolgálatában áll
- onomasziológiai szempontból nézve a kiindulópont a fogalom, a terminológia pedig a fogalmak kapcsolódását, a tudás rendszerezését vizsgálja
- a nyelvészeti megközelítés a terminológiát a nyelv szókészletének komponenseként azonosítja, a szaknyelveket pedig a köznyelv alrendszereként

A terminológiának különböző jelentései ismertek (Wüster 1976, Bessé et al 1997, Seregy 1989a, Bussmann 2002, Cabré 1998):

- A terminusok, fogalmak és azok kapcsolatának vizsgálata
- A terminusok gyűjtésére, leírására és bemutatására szolgáló módszerek és eljárások összessége
- Egy speciális tárgykör szókincsének összessége

Cabré (1999:10) terminológia definíciója szerint: *„a terminológia az a folyamat amely során egy speciális szakterület egy vagy több nyelvű terminusait összegyűjtik, leírják, rendszerezik és bemutatják.”*² Egyetértünk Cabré megközelítésével, amely szerint a terminológia kiindulópontja és legfontosabb feladata a fogalmak és a fogalmi rendszerek vizsgálata, leírása, hogy ennek segítségével könnyebbé váljon a szakmai kommunikáció.

Jelen vizsgálat mindhárom megfogalmazásból merít, mert egy meghatározott szakterület szókincsét vizsgálja, azon belül egy speciális területre, a mérleg terminusaira fókuszál, és megkísérli feltárni a fogalmak kapcsolatát, a fogalmi rendszereket.

² a szerző ford.

3. 3. Részkonklúzió

A szaknyelvekről szóló fejezetben leírtak és a terminusok, terminológia elemzése alapján világossá vált, hogy a szaknyelv nem egyenértékű a terminológiával. Azonban nem értünk egyet azzal, hogy a szaknyelvekről szóló tudományt és a terminológiát két teljesen különálló kutatási területként kell kezelni (Bańcerowski 2003). Bańcerowski a szaknyelvekről szóló tudományt a lingvisztika részének tekinti, a terminológiát azonban elsősorban a szakterülethez sorolja, és csak kismértékben tekinti a nyelvtudomány részének. Úgy véli, a terminológiai rendszerezés a szaktudás, illetve a szakinformáció rendszerezését jelenti. Elfogadjuk Muráth (2008) és számos más kutató véleményét, amely szerint a terminusok képezik a szakszövegek kemény magját, de vizsgálatunk során azzal a megközelítéssel (Dániel 1982, Seregy 1989a, Ablonczyné 2005), dolgozunk, amely a szaknyelvet, a szakmai nyelvhasználatot a terminológiánál sokkal tágabb fogalomnak tekinti, amely szerint a szakszöveget több szempontból, különböző szinteken kell vizsgálni, például lexiko-szemantikai, szintaktikai, pragmatikai szinteken. Úgy véljük, hogy a korrekt szakmai nyelvhasználat, a hatékony szakmai kommunikáció megkívánja a terminusok mellett a tipikus szókapcsolatok, gyakori nyelvtani szerkezetek, jellemző nyelvi struktúrák, a szakmai nyelvhasználat szokásainak és gyakorlatának stb. ismeretét is. Ehhez kívánunk hozzájárulni a jelen vizsgálattal, amely a terminusok és a terminológiai rendszerek vizsgálata mellett a jellemző kollokációkat, illetve funkciógés szerkezeteket is feltárja.

4. TERMINOLÓGIAI RENDSZEREK A SZÁMVITELI MÉRLEGBEN

A terminológiának gyakran és szívesen kutatott területe a fogalmak szerveződésének vizsgálata. Szakemberek számára azért fontos ez a terület, mert ezáltal szakterületük fogalmi szerkezetét tudják felvázolni, terminológusok pedig a fogalmi rendszerek szerveződését vizsgálják, hogy tisztázni és ábrázolni tudják a fogalmak szerkezetét, mielőtt megneveznék ezeket a fogalmakat. Ez a fogalmi rendszer képezi az alapját az alkalmazott terminológia onomasziológiai megközelítésének (Cabré 1999).

A rendszerezés jelentősége különböző területeken nyilvánul meg:

- Elsőként az adott szakma fogalmainak jobb, könnyebb, gyorsabb megértését segítik a rendszerezés során létrehozott ábrák és/vagy jelek.
- A másik szempont a fogalmakat jelölő terminusokkal kapcsolatos. A meglévő rendszerbe könnyebb beilleszteni egy-egy új fogalmat, könnyebb megtalálni a legalkalmasabb terminust ezeknek az új fogalmaknak a jelölésére.
- Harmadik pontként a rendszerezés sokat segít a kontrasztív terminológiában, amikor két nyelven foglalkozunk a szakterülettel. A rendszerek egybevetése segít láttatni a különbözőségeket és ezzel sok félreértésnek elejét lehet venni.
- Végül a fogalmak, és az őket jelölő terminusok rendszerezése megkönnyíti a tanulási folyamatot, segít abban, hogy minél hamarabb eljussunk a megfelelő információhoz, ezáltal biztosíthatja a mai rohanó világban kulcsfontosságú hatékonyságot.

A számviteli terminológiai rendszerek vizsgálata során onomasziológiai eljárást alkalmazunk, vagyis a fogalmakból haladunk a terminusok felé. Minden olyan fogalomnál, amelynek megértése a köznyelvi nyelvhasználó számára nehéz lehet, megadjuk a definíciót. Ezután különböző elvek alapján egymáshoz rendeljük a fogalmakat, illetve a fogalmakat jelölő terminusokat. A fejezet első részében a magyar mérleget vizsgáljuk, a második részben az angol mérleget, ezután összevetjük a két mérleg rendszerét.

Jelen rendszerezés elsődleges célja, hogy feltérképezze a meglévő fogalmak és megnevezések rendszerjellegű összefüggéseit. Másodsorban, a dolgozat további fejezeteiben is, bizonyos eltérések ábrázolására de semmiképpen nem teljes körűen, a magyar és angol szaknyelv fogalmi és megnevezési rendszereit hasonlítjuk össze, illetve bizonyos új fogalmakat jelölő megnevezések esetében azok megalkotási nehézségeire mutatunk rá. Muráth szerint sürgető feladat „*a különböző szakmákban és tudományokban kialakult rendszerek, a meglévő fogalmak és megnevezések rendszerének feltérképezése*” (2009: 327). Bár a számviteli nyelvhasználat a Számviteli Törvény előíró jellegű nyelvezete miatt erősen szabványosítottnak tekinthető, mégis vannak bizonytalanságok a használandó terminológiát tekintve (lásd 6. fejezet). A feltárt rendszerek, és azok jellegzetességei számos fél érdeklődésére tarthatnak számot, úgy, mint gyakorlati szakemberek, a szaknyelvet elsajátítani kívánó hallgatók, fordítók, kutatók (Muráth 2009).

4. 1. Onomasziológiai megközelítés

A terminológia jellemzően onomasziológiai megközelítéssel dolgozik. Ez azt jelenti, hogy a terminológus meghatározza a fogalmak körét, amelyeket vizsgálni kíván. Ezen a viszonylag behatárolt fogalomkörön belül a fogalmak egymással alá-, fölrendelt, illetve mellérendelt viszonyban állnak és ez így együtt adja a terület fogalmi rendszerét. A terminológus ezután minden egyes fogalomhoz

jelölőt rendel hozzá: ez az a terminus, amit a szakemberek használnak, amikor a fogalomról beszélnek. Az onomasziológiai megközelítés tehát a fogalomtól halad a jelölő felé (Cabré 1999).

Ugyanígy, onomasziológiai szempontból vizsgálja a szemantika is a fogalmakat jelölő jeleket, tehát kiindulópontnak tekinti a jelentést és keresi azokat a különböző nyelvi jeleket, amelyek különböző időpontban, különböző dialektusokban kifejezik ezt a fogalmat. Ugyanakkor a nyelvek közti közvetítés szemantikája is ezen premissák alapján mindig onomasziológiai megközelítésű (Nöth 2000).

Elfogadjuk Nöth nézetét, annyi kiegészítéssel, hogy a dolgozatban nem kívánunk diakron vizsgálatot végezni, a szinkron vizsgálatot pedig az angol nyelven belül az egyes országokban használt angol nyelvű terminológiák összehasonlításával végezzük.

4. 2. Terminológiai rendszerek a magyar mérlegben

A terminológiai rendszerek bemutatására a számviteli terminológián belül a mérleg látszik legalkalmasabbnak, a mérleg rendszere ugyanis a szakma egyik alapköve. Mivel a törvényben meghatározott felépítés és a használt terminológia az alapja a magyarországi vállalatok által elkészített mérlegeknek, így ez tekinthető a leghitelesebb forrásnak egy terminológiai vizsgálat számára. Ezért a 2000. évi Számviteli Törvényben előírt 'A' típusú mérleget vizsgáljuk elsőként.

Vizsgálatunk kiindulópontja Fóris (2005:37-47) elemzése a terminológiai rendszer felépítéséről. Ebből kiindulva felvázoljuk a mérlegben használatos terminusok kapcsolódásait. A terminológiai rendszer természetesen követi a leírt fogalmak rendszerét, így ezzel a rendszerezéssel bepillantást nyerünk a számviteli rendszerbe, a mérleg felépítésébe. A kapcsolatok feltérképezése, megértése segít

abban, hogy jobban eligazodjunk a fogalmak rendszerében, könnyebben megjegyezzük a terminusokat, illetve biztosíthatja a helyes terminológia használatát.

4. 3. Fogalmi viszonyok

A fogalmak két legfontosabb kapcsolódási típusa az alá-fölérendeltségi viszony, illetve a mellérendelő viszony. Az elemzés során minkét fő kapcsolódási típust (Keizer és Abu-Hanna 2000) megtaláltuk a mérlegben.

1. Az alá-fölérendeltségi viszony Keizer és Abu-Hanna (2000) nyomán lehet *nem-faj* viszony vagy *egész-rész* viszony.

A *nem-faj* viszonyban a *nem* a fölérendelt fogalom, vagy hiperonima, a *faj* pedig az alárendelt fogalom, azaz hiponima, amely felmutatja a hiperonima tulajdonságait, amelyek további tulajdonságokkal bővülnek. Vizsgált mérlegünkben elsősorban ezzel a kapcsolódás típusal találkozunk, így például a *forgóeszközök* főcsoport tekinthető a fölérendelt nem fogalomnak, amelyhez *fajként* tartozik a *követelések* csoportja.

2. A mellérendelő viszony sokféle lehet, az egymás mellé rendelés természete szerint. Lehet ez a kapcsolódás ok-okozati, térbeli, időbeli (Károly 1970), esetleg ellentétes jelentés valamely kritérium alapján. Az ily módon egymás mellé rendelt fogalmakat kohiponimáknak nevezzük, amennyiben ugyanazon fölérendelt fogalom, azaz hiperonima alá tartoznak.

Károly (1970) a szavak mezőösszefüggéseiről beszél, ezen belül:

- a szavak fogalmi szférájáról: ide sorolja az alá-fölérendeltségi viszonyt, valamint a mellérendelt viszonyt is, amely az előbbi példánknál maradvá *befektetett eszközök* lehet a *forgóeszközök* szintjén, vagy a *készletek* a *követelések* szintjén.
- A másik csoport az illető szó fogalmi jegyei: a vizsgált fogalomnak felsorolja olyan fogalmi jegyeit, mint a *készletek* esetében „a gazdálkodási tevékenységet közvetlenül vagy közvetve szolgáló nem tartós eszközök” (Korom et al 2005:89), *vásárolt* vagy *saját termelésű*, stb.

Fontosnak tartjuk kiemelni a fogalmi jegyek szerepét, mert ezek vezetnek el bennünket a fogalom definíciójához, általuk tudjuk pontosan meghatározni a vizsgált fogalmakat, illetve a definíciók, fogalmi jegyek hozzásegítenek bennünket ahhoz, hogy megtaláljuk a fogalmak egymás közötti viszonyát.

- A harmadik csoport Károly (1970) szerint “*az illető szóval helyi, időbeli, oki, rész-egész stb. kapcsolatban levő fogalmakat kifejező szók*” (Károly 1970:61), máshol “*az illető szó érintkezési kapcsolatai*” (Károly 1970:336).

Ugyanezekkel a típusokkal (térbeli, időbeli, ok-okozati, illetve bármely tetszőleges viszony) találkozunk Keizer és Abu-Hanna (2000) tanulmányában, ahol a szerzők ezt a viszony típust a jelenlegi ISO és CEN szabványokban érvényes “nem-hierarchikai”, azaz nem alárendelt viszonyoknak nevezik. Károly (1970) és Fóris (2005) nyomán a továbbiakban a nyelvészetben általánosan használt hiponima, hiperonima, kohiponima terminusokat használjuk az alá-, fölé-, mellérendelési viszonyok jelzésére. A kohiponima terminust azonban csak abban az esetben használjuk a mellérendelés kifejezésére, amennyiben a két vagy több egymás mellé rendelhető fogalom egy közös hiponima alá tartozik. Más esetekben, amikor a fogalmak valamely elv alapján egymás mellé rendelhetők, de nem tartoznak egyazon hiponima alá, vagyis amikor a vizsgált fogalmak egymás

“érintkezési kapcsolatai” (Károly 1970:336), a mellérendelő viszony terminust alkalmazzuk.

4. 4. A mérleg rendszere

Mielőtt az egyes fogalmakat, terminusokat elemeznénk, nézzük meg, mit jelent a mérleg a számvitelben. Sztanó-Vörös (2001) szerint a mérleg a vállalkozás vagyontárgyainak kettős vetületben fejezi ki, a vagyontárgyak rendeltetése (az eszközök) és a vagyon eredete (a források) alapján.

Úgy kell tehát elképzelni a számviteli mérleget, amilyen a piaci mérleg, amelynek két oldala van, és akkor van rendben a mérésünk, illetve az elkészített mérlegünk, ha a két oldal egyensúlyban van. Nagyon leegyszerűsítve:

<u>ESZKÖZÖK</u>	=	<u>FORRÁSOK</u>
Befektetett eszközök		Saját tőke
Forgóeszközök		Céltartalékok
Aktív időbeli elhatárolások		Kötelezettségek
		Passzív időbeli elhatárolások

2. táblázat. A mérleg felépítése. Kivonat. (Forrás: 2000. évi számviteli törvény)

A mérlegben az eszközök mindazon vagyontárgyakat jelölik, amelyekkel a cég dolgozik, míg a források ezeknek az eszközöknek az eredetét jelölik, így a vállalkozók által befektetett saját tőkét, illetve a mások felé való tartozásokat, vagyis kötelezettségeket.

Ez az alapszabály, vagyis a mérleg kettős vetülete, kettős számbavétele lesz az alapja számos olyan terminus-párnak, terminus-csoportnak, amelyek ezt a kettősséget mutatják. Vizsgálatunk során ezeket a terminuspárokat, terminus

csoportokat gyűjtjük össze és elemezzük. A vizsgált terminusokat valamely rendező elv alapján párokba, csoportokba rendezzük és összehasonlítjuk a mérleg felépítési rendszerét a használt terminológia rendszerével.

4. 4. 1. Alá-fölérendelő viszonyok a mérlegben

Az alá-fölé-rendeltségi viszony a hasonlóságon alapul. Fő rendező elve az, hogy a fogalmakat hasonló tulajdonságaik alapján rendeli egy főcsoportba, amit aztán alcsoportokba rendez, egyre több egyedi tulajdonságot hozzárendelve a fogalmakhoz.

A mérleg rendszerében betűk és számok segítik a könnyebb eligazodást. A mérlegfőcsoportokat, mint a *forgóeszközök*, az ABC nagybetűivel jelöljük, a mérlegfőcsoport alá tartozó mérlegcsoportokat római számmal, míg a mérlegcsoportok alá tartozó mérlegtételeket arab számmal, ezek az arab számmal ellátott tételek azután szükség szerint tovább bonthatók. Ennek megfelelően:

<p>ESZKÖZÖK:</p> <p>A. Befektetett eszközök:</p> <ul style="list-style-type: none">I. Immateriális javakII. Tárgyi eszközökIII. Befektetett pénzügyi eszközök <p>B. Forgóeszközök:</p> <ul style="list-style-type: none">IV. KészletekV. Követelések<ul style="list-style-type: none">1. Követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)2. Követelések kapcsolt vállalkozással szemben3. Követelések egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben4. Váltókövetelések5. Egyéb követelések <p>VI. Értékpapírok</p> <p>VII. Pénzeszközök</p> <p>C. Aktív időbeli elhatárolások</p>

3. táblázat. A mérleg felépítése. Kivonat (Forrás: 2000. évi SZT)

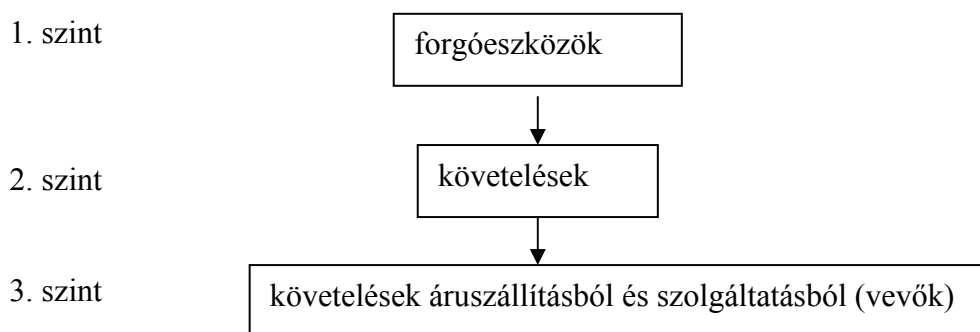
Vizsgáljuk meg az *eszközök* oldalon a *forgóeszközök* mérlegfőcsoportot, azon belül is a *követelések* mérlegcsoportot, amelynek definíciója Sztanó-Vörös szerint: „különbéféle szerződésekből vagy jogszabályi előírásokból eredő, pénzben kifejezett fizetési igények, amelyek olyan konkrét teljesítésekhez kapcsolódnak, amit a másik fél (pl. vevő) is elismer, elfogad.” (Sztanó-Vörös 2001: 84).

Ezeknek a kritériumoknak megfelel például a *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)* tétel, azonban ennek a tételnek az előző, általánosabb fogalomhoz képest még van egy speciális, leszűkített tulajdonsága is, ami az általánostól megkülönbözteti, ez pedig a követelések eredete. Ez a speciális tulajdonsága az előző fogalom hiponimájává teszi, vagyis, ugyanúgy, ahogy az arab számmal jelzett mérlegtétel alá van rendelve a római számmal jelzett mérlegcsoportnak a számviteli rendszerben, a terminológiai rendszerben a *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)* terminus hiponimája a *követelések* mérlegcsoportnak. Ugyanehhez a fölérendelt, általános fogalomhoz, a *követelések* hiperonimához tartozik a *váltókövetelések* hiponima is, amely fogalom szintén hordozza a *követelések* minden tulajdonságát, de a *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)* tétellel szemben ezt a tételt más tulajdonság teszi egyedivé, más a követelés eredete. Mindkét speciális tétel, amit a számvitelben mérlegtételnek nevezünk, alárendelt viszonyban áll a *követelések* mérlegcsoporttal, annak hiponimái. A két mérlegtétel egymással mellérendelt viszonyban van, vagyis egymás kohiponimái, azaz mindkettő alá van rendelve ugyanannak a hiperonimának, a *követelések*nek, amelyek tulajdonságait mindkettő hordozza, azonban ezeken a tulajdonságokon felül még egy-egy eltérő sajátos tulajdonságuk van, amelyek őket a *követelések* mérlegcsoport alá tartozó mérlegtételekké teszik. Mindhárom fogalom, a mérlegcsoport és az alá tartozó mérlegtételek a *forgóeszközök* mérlegfőcsoportnak van alárendelve, amelyek meghatározása: „*forgóeszközök azok az eszközök, amelyek rendeltetésszerű használat mellett a vállalkozói tevékenységet várhatóan maximum egy évig szolgálják.*” (Sztanó-Vörös 2001:79).

Ez a meghatározás mindhárom fogalomra érvényes, tehát ez a fogalom a másik három tétel fölrendelt fogalma, hiperonimája.

Az említett fogalmak egymással hierarchikus viszonyban vannak, amely bennfoglaló, függőleges viszonyt takar. Amint azt a következőkben látni fogjuk, a terminológiai fán való ábrázolás megkönnyíti a kapcsolatok átlátását, szemléletesebbé teszi a rendszert, megmutatja a vizsgált terminusoknak a tárgykör más terminusaihoz való viszonyát (Fóris 2007a):

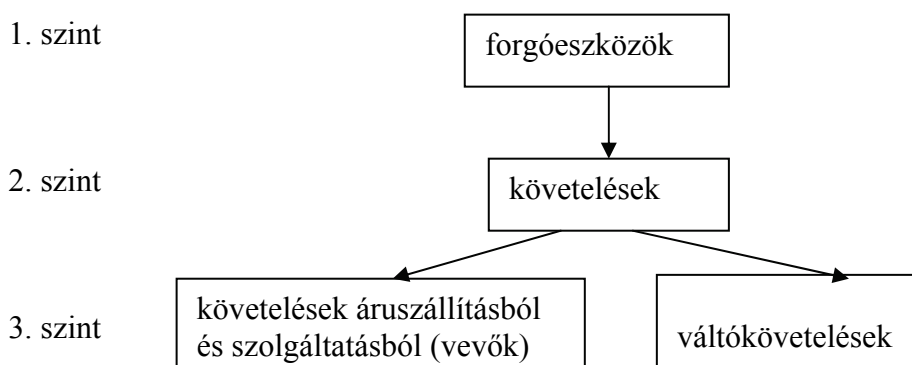
2. ábra. Alá-, fölrendelt viszony a mérleg eszközök oldaláról

A 2. ábrán függőlegesen lefelé haladva egyre speciálisabb, pontosabban meghatározott fogalmakat találunk, amelyek mind felmutatják az első fogalom jellemzőit, de ahhoz még hozzátesznek egy meghatározó, szűkítő tulajdonságot. Ezzel a mérlegfőcsoport magában foglalja a mérlegcsoportot, ami viszont a mérlegtételt tartalmazza.

A *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)* és a *váltókövetelések* tételek esetében viszont mellérendelt fogalmakat találunk,

3. ábra. Mellérendelt viszony a mérleg eszközök oldalán

A 3. ábra szerint a két fölérendelt fogalom meghatározó tulajdonságait mindketten felmutatják, azonban a speciális, csak rájuk jellemző további tulajdonságukban eltérnek. Ez a különleges tulajdonság egymást kizáróvá teszi a két tételt, vagyis, ami az egyikre jellemző, az nem lehet jellemző a másikra és fordítva.

Nézzünk egy hasonló kapcsolódást a mérleg másik oldaláról, a *források* oldalról, amelynek egy részletét, a könnyebb átláthatóság érdekében az alábbi táblázat mutatja.

<p>F Kötelezettségek</p> <p>I. Hátrasorolt kötelezettségek</p> <p>II. Hosszú lejáratú kötelezettségek</p> <p>III. Rövid lejáratú kötelezettségek</p> <p>4. Kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók)</p>

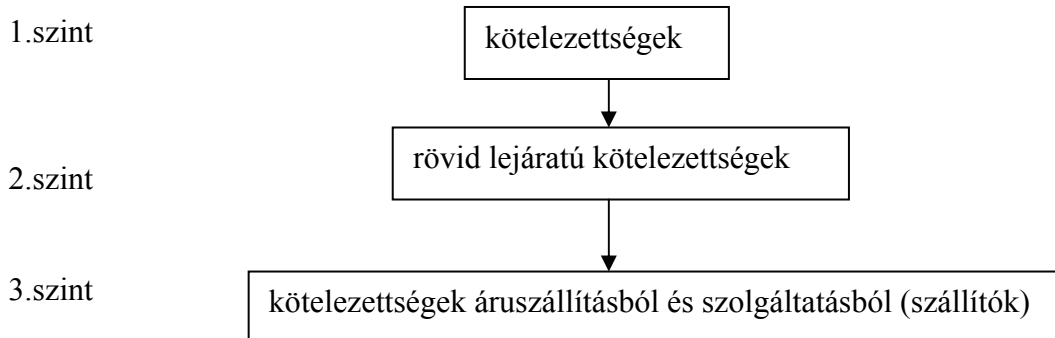
4. táblázat. Részlet a mérleg források oldaláról (Forrás: 2000. évi SZT)

Az *eszközök* oldalhoz hasonló felépítést találunk a *források* oldalon is.

A *kötelezettségek* mérlegfőcsoport alárendelt hiponimája a *rövid lejáratú kötelezettségek*, ennek szintén alárendelt hiponimája a *kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók)*.

A fogalmak viszonyulása az előbbiekhöz hasonló, bennfoglaló viszony.

4. ábra. Alá-, fölérendelt viszony a mérleg források oldaláról

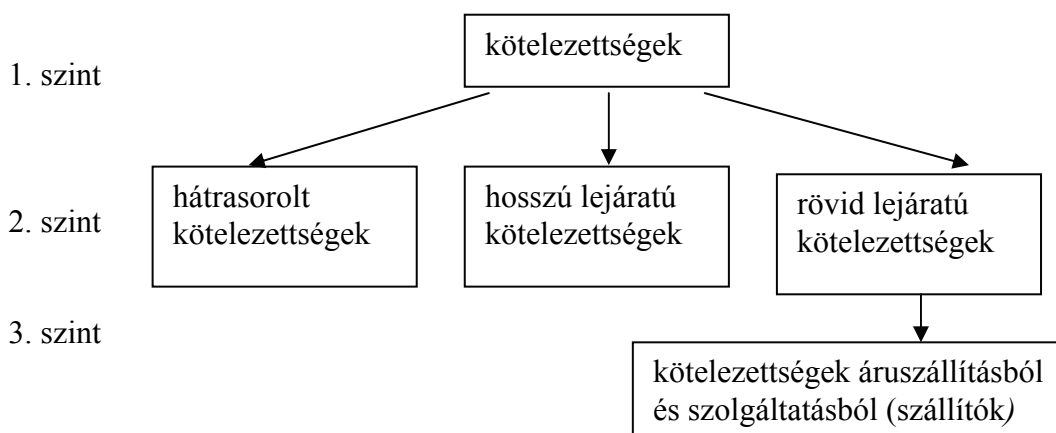

Az 5. ábrán viszont az *eszközök* oldalon tapasztaltakkal ellentétben a *kötelezettségek* mérlegfőcsoportban már három mérlegcsoportot találunk, ezek a *hátrасorolt kötelezettségek*, a *hosszú lejáratú kötelezettségek* és a *rövid lejáratú kötelezettségek*.

Mindhárom csoport a *kötelezettségek* mérlegfőcsoport hiponimái, és, mivel mindhárom csoport ugyanannak a főcsoportnak az alárendelt fogalma, ez őket egymás kohiponimáivá teszi. Egyúttal a három mérlegcsoport egymást kizáró fogalmak, ami a megnevezésből is jól látszik. Hiszen, ami rövid lejáratú kötelezettség, azaz egy éven belül esedékes, az nem lehet hosszú lejáratú, azaz egy éven túl esedékes, a hátrасorolt kötelezettségek viszont egy bizonyos feltételhez kötött fizetendő tételek. Ilyen alapon a három csoport egymás ellentétének is tekinthető.

Más szempontból nézve viszont egymást kiegészítő fogalmak, hiszen a három csoport együtt adja a *kötelezettségeket*.

5. ábra. Mellérendelt viszonyok a mérleg források oldaláról

A fenti megfigyelésekből megállapítható, hogy a mérleg fogalmi illetve terminológiai rendszerében a legfontosabb rendező elv az alá-fölérendeltségi viszony. A mérleg mindkét oldalán a fogalmak a hiperonimáktól a hiponimák felé haladnak, a fölérendelt fogalmak alá egyre speciálisabb jelentésű fogalmak kerülnek besorolásra, alábontva ezzel a főcsoportokat alcsoportokra. Emellett számos esetben találkozunk kohiponimákkal, az egyes főcsoportok alárendelt hiponimáival, amelyek ugyanazon fő tulajdonságaik mellett különböző speciális tulajdonságaik révén ugyanazon főcsoportba kerülnek, de egymással nincsenek alárendelt viszonyban, vagyis a terminológiai fán egy szinten helyezkednek el.

4. 4. 2. Mellérendelő viszonyok a mérlegben

A következőkben a fogalmakat valamely elv alapján egymás mellé rendelő viszonyokkal, azaz a fogalmak “*érintkezési kapcsolataival*” (Károly 1970:336) foglalkozunk. Elemezzük, hogy a számviteli nyelvhasználatban a fogalmi viszonyoknak e típusán belül mely altípusok fordulnak elő.

Mellérendelő kapcsolatok sokfélék lehetnek, például

- ok-okozat,
- időbeli,
- térbeli viszonyok,
- bármilyen más viszony, ami a fogalmakat egymáshoz kapcsolhatja (Keizer és Abu-Hanna 2000).

A számvitel területén is érdemes megkeresni ezeket a viszonyokat, mert ezek átlátása, megértése jelentősen megkönnyíti a terminológia elsajátítását. Ezeknek a fogalmi rendszereknek a kialakítása átláthatóbb terminológiai rendszerek létrehozására ad lehetőséget, amivel elérhető, hogy a fogalmak meghatározása rendszer alapján történjen, az információt hamarabb megtaláljuk a rendszerben, és egyúttal az is, hogy a különböző nyelvek közti megfeleltetés pontosabbá váljon.

Elemezzünk egymással mellérendelő viszonyba állítható terminusokat a mérleg két oldaláról.

<p>B Forgóeszközök</p> <p>II. Követelések</p> <p>1. Követelések árusz. és szolg. (vevők)</p> <p>2. Követelések kapcsolt vállalkozással szemben</p> <p>3. Követelések egyéb rész. v. lévő váll. szemben</p> <p>4. Váltókövetelések</p> <p>5. Egyéb követelések</p>	<p>III. Rövid lejáratú kötelezettségek</p> <p>4. Kötelezettségek árusz. és szolg.(szállítók)</p> <p>5. Váltótartozások</p> <p>6. Rövid lejáratú kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben</p> <p>7. Rövid lejáratú kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben</p> <p>8. Egyéb rövid lejáratú kötelezettségek</p>
---	--

5. táblázat. Kivonat a mérleg két oldaláról (Forrás: 2000. évi SZT)

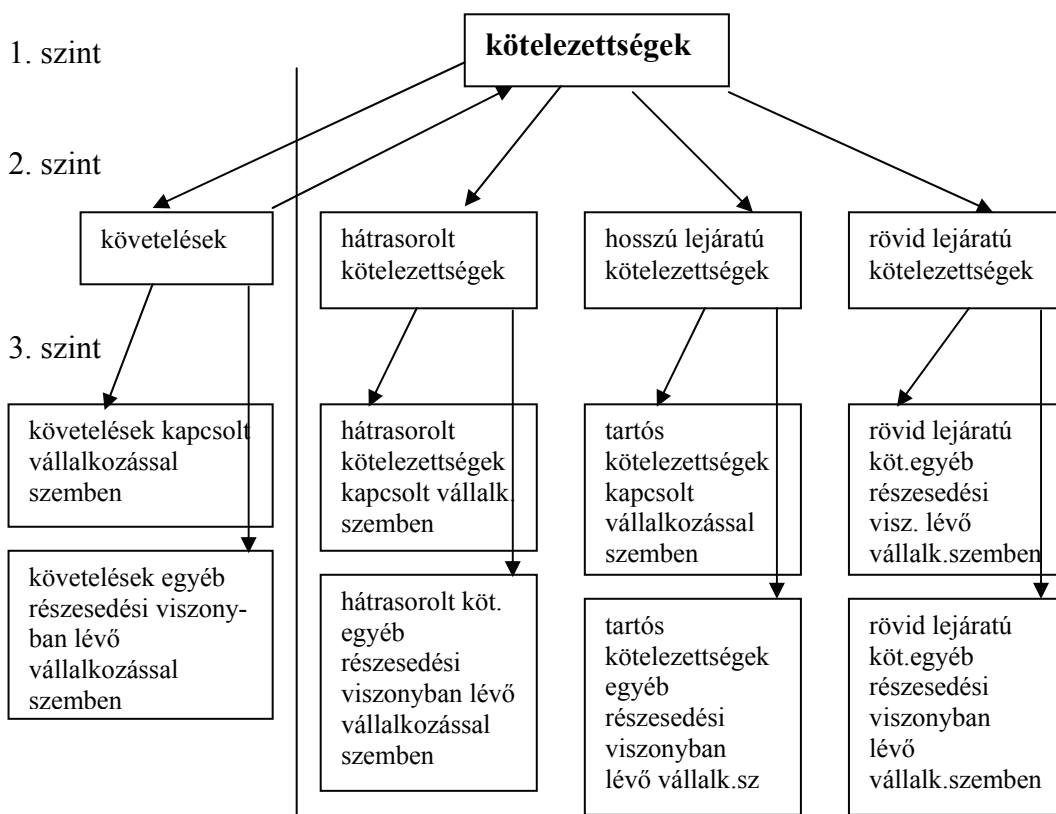
Világosan látható, hogy az *eszközök* oldalon és a *források* oldalon egymás ellentéteinek látszó terminusokat találunk. Ilyen például a

- *váltókövetelések és váltótartozások*
- *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők) és a kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók).*

Valóban találunk kapcsolatot a két-két fogalom között, hiszen, amint azt a terminus mutatja, a két fogalom ugyanazt a típusú ügyletet takarja, csak ellentétes irányban. A *váltókövetelések* esetén a szállítóm állította ki számomra a váltót, a *váltótartozások* esetén én állítottam ki a szállítónak a váltót. Ugyanígy a *vevők* és *szállítók* esetében, egyszer én szállítottam, másszor nekem szállítottak. E logika alapján a két-két tétel egymással szembeállítható, egymással mellérendelő kapcsolatba hozható, és ezek egyben fordított antonimának (lásd 6. 2. fejezet) is tekinthetők (Kurtán 2003:165), hiszen az ügyletek ellentétes iránya erre utal.

Ha ugyanennek a logikának az alapján tovább keresünk összeillő ellentétpárokat, egy olyan jelenségre bukkanunk, amelyet már a legelső, alá-fölérendelő csoportosításunk során is érintettünk. Az *eszközök* oldalon szereplő *követelésekkel* szemben a *források* oldalon a *kötelezettségek* több mérlegcsoportra van alábontva, amelyek aztán tovább tagolódnak mérlegtételekre. Az alá-, fölérendelés vizsgálata során megállapítottuk, hogy a *kötelezettségek* alá rendelt három csoport egymás ellentétének, illetve más szempontból nézve egymást kiegészítő fogalmaknak is tekinthetők. Vizsgáljuk meg ezeket a tételeket a mellérendelés szempontjából:

6. ábra. Alá-, fölé-, mellérendelési viszonyok a mérleg források oldaláról

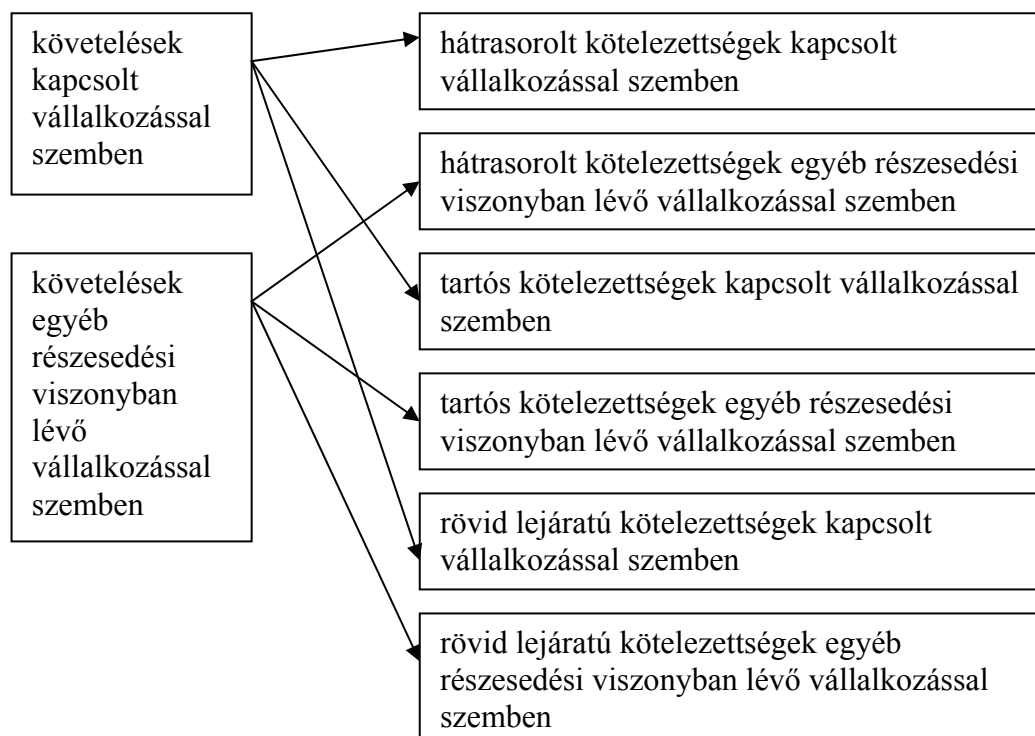

A 6. ábra jól szemlélteti, hogy a követelésekkel szembeállíthatók a kötelezettségek, amely így megfelel a hétköznapi logikának is. Látnunk kell azonban azt is, hogy mihelyt terminológiai fán helyezük el a vizsgált fogalmakat, azonnal kitűnik, hogy a rendszerben a követelések és a kötelezettségek nem azonos szinten találhatóak. Ennek a részletesebb alábontás az oka a kötelezettségek oldalán, mivel itt a kötelezettségek három csoportra vannak alábontva, a hátrasorolt kötelezettségek, a hosszú lejáratú kötelezettségek és a rövid lejáratú kötelezettségek csoportra, amelyek csak ezután kerülnek hasonló alábontásra, mint az eszközök oldalán, kapcsolattal, illetve egyéb részesedési viszonyt kifejező alcsoportokra.

Amikor a követelések mérlegcsoport alá tartozó mérlegtételek ellenpárjait keressük, azt találjuk, hogy a szembeállítás már nem működik olyan egyértelműen, mint a váltókövetelések - váltótartozások esetében. Vagyis egy

tételnek az *eszközök* oldalról több tétel felel meg a *források* oldalon. Nézzük meg ezt a 7. ábrán:

7. ábra. Egymással szembeállítható tételek a mérleg két oldaláról

Ez a három-három tétel, vagyis

- *hátrасorolt kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben,*
- *tartós kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben,*
- *rövid lejáratú kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben,*

illetve a

- *hátrасorolt kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben,*
- *tartós kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*

- *rövid lejáratú kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*

egymással mellérendelő viszonyba állítható.

Ha jól megfigyeljük a rendszert, arra a következtetésre jutunk, hogy ebben az esetben mindkét típusú mellérendeléssel egyidejűleg találkozunk, hiszen a három-három tétel egymás kohiponimáinak is tekinthető, mivel mindegyik tétel hordozza a két szinttel feljebb lévő hiperonima, a *kötelezettségek* tulajdonságait, azokat a saját, speciális tulajdonságaival kiegészítve. Ezt a rendszert megbontja, bonyolítja a második szint, amely őket külön csoportokba rendezi egy olyan tulajdonságuk alapján, amely nem engedi, hogy egy csoportba kerüljenek.

Másrészről, ha az érintkezési kapcsolataik alapján vizsgáljuk a fogalmak közti viszonyokat, egymás mellé rendelhető ez a három-három tétel, mert – bár különböző típusú kötelezettségeket jelölnek – közös bennük, hogy ugyanarra a vállalkozás típusra vonatkoznak.

Egyúttal három-három tétel állítható szembe az *eszközök* oldal hasonló típusú két tételével szemben, amennyiben ezt a hasonlóságot a hasonló vállalkozással szembeni pénzügyi kapcsolatra alapozzuk. A kapcsolat ilyen megközelítésben ismét az ellentétes irányú pénzügyi kötelezettség lesz. Ezt a két kapcsolatot szemlélteti a 7. ábra.

Vizsgáljuk meg továbbiakban az egymással szembeállítható tételeket és nézzük meg, megtaláljuk-e egyszerre mindkét kritérium alapján az alábbi összeillő fogalmakat:

- a vállalkozás típusa
- a pénzügyi kötelezettség típusa

kritérium egyszerre legyen jelen a két összeillő fogalom esetén.

Kétféle módszerrel találhatjuk meg a fordított antonímát ebben az esetben:

- a fogalomból kiindulva
- a terminusból kiindulva

Ha a terminusok hasonlóságából indulunk ki, remélve, hogy a terminus segít a megfelelő fogalom felkutatásában, találunk olyan terminusokat a mérleg ellentétes oldalán, amelyek megfelelőnek tűnnek. Azonban ahhoz, hogy biztosan megállapíthassuk, vajon a megfelelő fogalmat találtuk-e ellentétpárnak, elengedhetetlen a fogalomrendszer ismerete, amelynek alapján ellenőrizhetjük a kritériumok megfelelését.

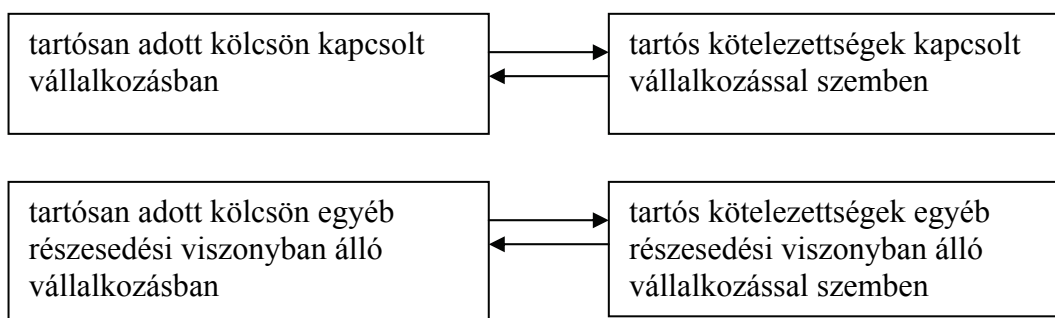
A másik módszer, amikor a fogalomrendszerből indulunk ki, vagyis ismerjük a keresett fogalom tulajdonságait, és e tulajdonságok alapján keressük meg a megfelelő mérlegcsoport megfelelő mérlegtételét, és csak ezután vizsgáljuk meg a talált terminust. E két módszer együttes alkalmazásával próbáljuk most megkeresni a kívánt ellentétpárokat.

Az *eszközök* oldalon a következő mérlegtételeket találjuk:

- *Tartósan adott kölcsön kapcsolt vállalkozásban*
- *Tartósan adott kölcsön egyéb részesedési viszonyban álló vállalkozásban*

Megtaláltuk tehát az előbbi három különböző típusú kötelezettség közül a *Tartós kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben* és a *Tartós kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben* tételek mindkét keresett szempontból összeillő ellentétpárját.

8. ábra. Ellentétpárok a mérleg két oldaláról

Ezek a tételek azonban nem a *követelések* főcsoport alá tartoznak, ahogy azt a 8. ábrán ábrázolt összefüggések alapján gondolnánk, hanem a *befektetett pénzügyi eszközök* mérlegcsoporthoz, ami viszont a *befektetett eszközök* mérlegfőcsoport hiponimája, amelynek meghatározása: “*olyan vagyontárgyak (vagyonelemek), amelyek a vállalkozás tevékenységét egy évnél hosszabb időn keresztül szolgálják (vagyis tartósan).*” (Sztanó-Vörös 2001:56).

Sem a *befektetett pénzügyi eszközök*, sem a *befektetett eszközök* terminus nem utal a tartósság tényére, nekünk tehát azt a számviteli ismereteink, illetve a definíció alapján kell beazonosítanunk.

A vizsgálatunk alapján a két tétel egymással szembe rendelhető a két említett szempont alapján. Az egymással szemberendelést indokolja egyrészt ismét az, hogy azonos típusú vállalkozással szembeni kötelezettségekről, illetve azoknak adott kölcsönökről van szó. A másik szempont viszont, ami az előbbi csoportosítástól a mostanit megkülönbözteti az, hogy itt ugyanolyan típusú, ellentétes irányú pénzmozgásról van szó.

Következő feladatunk a másik két pár, a rövid lejáratú és a hátrasorolt tételek ellentétpárjainak megtalálása.

Induljunk most ki az *eszközök* oldalról, ahol a *követelések* mérlegfőcsoportban megtaláljuk a következő két tételt:

- *követelések kapcsolt vállalkozással szemben*
- *követelések egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*

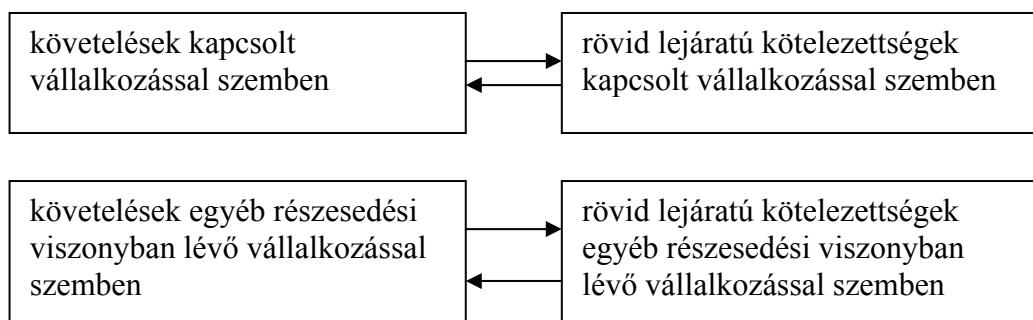
Vizsgáljuk meg, a megmaradt két különböző típusú tételből vajon amelyik tekinthető ezek ellentétének a *források* oldalon. Ahogy az előbbi párosításnál a *tartós* jelző segített az összeillő elemek egymáshoz rendelésében, úgy ebben az esetben már viszont nem segít ilyen egyértelműen a terminológia, csak akkor tudjuk szembeállítani az egymáshoz rendelhető elemeket, ha tudjuk, mit takar a *követelések* mérlegcsoport hiperonimája, a *“Forgóeszközök azok az eszközök, amelyek rendeltetésszerű használat mellett a vállalkozói tevékenységet várhatóan maximum egy évig szolgálják.”* (Sztanó-Vörös 2001:79).

Ennek a meghatározásnak az alapján a vizsgált három kötelezettség típus közül a harmadik, a

- *rövid lejáratú kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben*
- *rövid lejáratú kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*

tételek tehetők meg ellentétnek, mert ezek felelnek meg annak a követelménynek, hogy egy éven belül esedékes kifizetésről legyen szó.

9. ábra. További ellentétpárok a mérleg két oldaláról

Megállapíthatjuk, hogy a használt terminológia most nem segített a csoportosításban, ismernünk kellett hozzá a számviteli rendszert, értenünk kellett, mit takar a fölérendelt fogalom, a hiperonima.

Keressük meg a harmadik típusú két tétel, a *hátrasorolt kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben*, illetve a *hátrasorolt kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben* ellentétét az *eszközök* oldalon. A hátrasorolt kötelezettségek esetében, amelynek meghatározása: “*Hátrasorolt kötelezettségek: minden olyan hosszú lejáratra kapott kölcsön, amelyet a tulajdonosok azért adnak saját cégüknek, hogy annak zavartalan működését elősegítsék.*” (Sztanó-Vörös 2001:109), nem találunk ennek a definíciónak megfelelő ellentét párt az *eszközök* oldalon, sem a terminusokból, sem a fogalomból kiindulva, vagyis ez a típusú kötelezettség nem állítható szembe semmilyen logika, illetve rendszer alapján egy másik tétellel az *eszközök* oldalról.

A mellérendelő viszonyok vizsgálata a számviteli mérleg területén rámutatott arra, hogy különböző szempontok alapján egymás mellé rendelhetők bizonyos fogalmak, fogalom csoportok. Ezek a szempontok a számviteli rendszerben keresendők, hiszen a fogalomrendszerből indult ki a vizsgálatunk, s ennek alapján elemeztük a terminusokat.

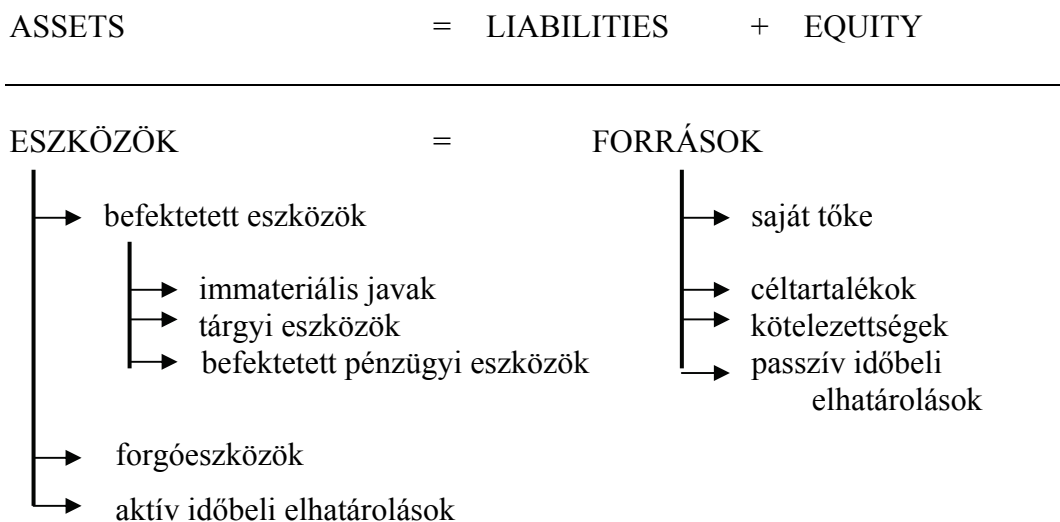
4. 4. 3. Eltérés a terminológia hierarchikus szerveződésében

Amikor két nyelv terminológiai rendszerét kontrasztív vizsgálatnak vetjük alá, gyakran találkozunk azzal a jelenséggel, hogy:

- a fogalmi hierarchiában nem találunk egy az egyben megfeleltethetőséget a két nyelv között, illetve
- egy fogalomnak nincsen megfelelője a másik nyelvben az adott szinten.

Figyeljük meg a mérleg két oldalát az angol és magyar nyelvű mérlegnél.

10. ábra. Angol és magyar nyelvű mérlegtételek összehasonlítása

Igen jelentős eltérést találunk a magyar *eszközök – források* fogalmakhoz képest, amelyek a mérleg két oldalát jelölik. Az angol nyelvű mérlegeknél a forrás oldalon két tétel szerepel mérlegfőcsoportként, a *liabilities* és az *equity*, és nem találjuk a *források* megfelelőjét. Itt utalunk vissza a korábban említett fogalomrendszerbeli különbségekhez. Jelen esetben eltérést találunk a terminológia hierarchikus szerveződésében (Heltai 2004), az angolban hiányzik a magyar *forrásoknak* megfelelő hiperonima:

	ANGOL		MAGYAR	
Hiperonima	∅		Források	
Hiponima	Liabilities	Equity	Kötelezettségek	Saját tőke

6. táblázat. Hierarchikus eltérések az angol és magyar nyelvű mérlegeknél

Fontos felhívni a figyelmet erre a különbségre a terminológiai hierarchia rendszerben, mert az angol szaknyelvet tanuló nyelvhasználó az egyszerűség

kedvéért *assets and liabilities* -ről beszél, amikor a mérleg két oldaláról, az *eszközök és források*ról beszél. Ezzel az egyszerűsítéssel kihagyva egy jelentős részét a forrásoknak, a *saját tőkét*, azaz az *equities*-t, mert saját, magyar fogalmi rendszeréből indul ki, és ezt vetíti át az angol rendszerre, felemelve így a hiponimát hiperonimává, ami viszont nem felel meg az angol fogalmi rendszernek. A két nyelv rendszerének ilyen kontrasztív elemzése fontos lehet mind a nyelvtanulók, mind a fordítók számára

4. 5. Részkonklúzió

A mérleg terminológiai rendszerező vizsgálata számos kérdésre választ adott. Megfigyelhettük, hogy a mérleg legfontosabb rendező elve az általános fogalomtól a speciálisabb felé történő konkretizáló felépítés, amely piramisszerű fogalmi és terminológiai rendszerhez vezet (Fóris 2007a). A rendszerben való eligazodást betűk és számok segítik. Ez a rendszer nyelvészeti, terminológiai szempontból megfelel az alá-fölrendeltségi viszonyoknak. Ezeknek a viszonyoknak terminológiai fákön való ábrázolása jelentősen megkönnyíti a kapcsolódások megértését, a rendszer átlátását, ezáltal pedig a fogalomrendszer és a terminusok megtanulását.

Az elemzés másik részében mellérendelő viszonyokat kerestünk a mérlegben. Ezek a viszonyok már nem láthatók át olyan könnyen, mint az előbb említett alá-fölrendeltségi viszonyok, hiszen az említett betűkkel és számokkal dolgozó jelrendszer ezt a fajta rendszerezést nem támasztja alá. A mellérendelő viszonyok vizsgálata során különböző szempontok szerinti lehetséges csoportosításokra adódik lehetőség, az így fellelt összefüggéseket érdemes ábrákon szemléltetni. Megállapítottuk, hogy helyes volt az onomasziológiai megközelítés, mert a rendszerezésnek minden esetben a fogalmi rendszer volt a kiindulópontja. Természetesen a terminusok is segítenek a rendszerezésben, de semmiféle csoportosítás nem lehetséges a fogalomrendszer ismerete nélkül.

Ezek a csoportosítások megkönnyítik a számtalan terminus közötti eligazodást, a fogalmak rendszerezése fontos szerepet játszik a szakma, a használt terminológia elsajátításában (Fóris 2007a). A kapcsolatok magyar-angol kontrasztív elemzésének jelentősége kiemelendő, mivel ezáltal elérhetjük, hogy azok, akik párhuzamosan használják a két nyelvet, biztosabban megtalálják a helyes terminológiát, és véletlenül se essenek a fordítóknál, illetve nyelvtanulóknál gyakori önállóan képzett terminusalkotási hibába.

A mérleg terminológia rendezése későbbi terminológiai munkálatok előmozdítója is lehet.

5. A MÉRLEG TERMINUSAINAK VIZSGÁLATA

A számviteli terminusok képzését a mérleg terminusainak elemzésén keresztül mutatjuk be. Ehhez a vizsgálathoz a mérleg Számviteli Törvényben előírt 'A' típusú változatát használjuk.

A mérlegben szereplő terminusok szerkezete jelentősen függ a fogalom jellemzőitől. Ugyanakkor a terminusok képzése, felépítése mégis a fogalomtól függetlenül tükrözi a magyar nyelv jellegzetességeit és a számviteli szaknyelv jellemzőit is. Amint azt a 4. fejezetben említettük, a mérlegben az egyes fogalmakat a lexikai jelek mellett számok is jelzik. Ezekkel azonban vizsgálatunk során nem foglalkozunk, mivel nem lexikai elemek, csupán a rendszer könnyebb megértése érdekében említjük az ötödik fejezetben.

A terminusok képzése kapcsán érdemes összevetni a magyar és az angol terminusképzési jellegzetességeket, hiszen sokat elárulnak a számviteli nyelvhasználat nyelvspecifikus normáiról, amelyek ismerete elengedhetetlen a két nyelv párhuzamos használata során. Az összevetéshez az amerikai, a brit, a belga és a svéd cégek mérlegét használjuk. A terminusok egybevetése felveti a terminusokkal képzett szövegek jellegzetességeinek kérdését is, amelyeknek teljeskörű vizsgálatára jelen dolgozatban nincs lehetőség. A fejezetben azonban mégis kitérünk erre a jelenségre is egy magyar nyelvű szöveg és annak angolra fordított változata egybevetésével, mert ebből az elemzésből számos fontos következtetés levonható, amelyek későbbi vizsgálatok alapjául szolgálhatnak.

5. 1. A szakszókincs felosztása

A szakszókincset (Hoffmann 1987, Kurtán 2003) nyomán három csoportra bontjuk:

1. általános köznyelvi szókincs
2. közös szakszókincs
3. specifikus szakszókincs

A mérleg terminusai is besorolhatók a fenti csoportokba.

1. Megtalálhatók azok a tételek, amelyek a laikus olvasó számára is könnyen érthetők, mivel köznyelvi szavakat, kifejezéseket alkalmaznak, változatlan jelentésben. Ilyenek például az: *anyagok, áruk, késztermékek, berendezések, gépek, járművek*
2. Számos olyan lexéma található, amelyekben több tudományág által használt közös szókincs lelhető fel: *jogok, kötvény, hitelviszony, bankbetét, tőke, előleg, értékpapír*
3. Végül azon terminusok csoportja, amelyek speciális jelentésűek, a köznyelvben, vagy más diszciplínákban nem használatosak: *mérleg, elhatárolás, értékhelyesbítés, immateriális javak, hátrasorolt kötelezettségek, halasztott ráfordítások.*

Kurtán (2003) és Hoffmann (1987) csupán a harmadik csoport elemeit tekintik terminusoknak, és e terminusok összességét az adott szakma terminológiájának. A mérleg tételei között azonban legnagyobb számban azok a szakkifejezések fordulnak elő, amelyek a köznyelv, illetve a közös szakszókincs elemeiből összetett többtagú szerkezetek. Ezeknek a szó szerkezeteknek egyes elemei részben egészen egyszerű, köznyelvi elemek, részben a pénzügyi, gazdasági nyelvhasználat jellemző szakszavai, azonban jelen összetételükben specifikus jelentésük van, meghatározott tárgykörön belüli fogalmat jelölnek (Fóris 2005), amelyek jelentése definiálással egyértelműen adott (Kurtán 2003). E meghatározás alapján ezek a szókapcsolatok is terminusnak tekinthetők. Néhány példa:

- *tartós hitelviszonyt megtestesítő értékpapír,*
- *kísérleti fejlesztés aktivált értéke,*
- *eredménytartalék,*
- *egyéb hosszú lejáratú kötelezettségek,*
- *mérleg szerinti eredmény.*

5. 2. Terminusok képzése a magyar nyelvű mérlegben

A terminusok morfológiai szempontból is csoportosíthatók. Alaki érték alapján megkülönböztetünk tőszavakat, képzett szavakat, szóösszetételeket, illetve többtagú szószerkezeteket. Hoffmann (1987) az első három típust az egyszavas, a többit a többszavas terminusok közé sorolja. Az egyszavas terminusok általában a fölrendelt, egyszerű fogalmakat jelölik, míg a szóösszetételek többé-kevésbé szűkebb fogalomviszonyt. A többszavas terminusok minden esetben fogalmi viszonyokat jelölnek, a terminust alkotó elemek közti viszony is tükröződik a terminusban.

5. 2. 1. Tőszavak

A mérleg terminusaira jellemző, hogy a főnevek többes számban vannak, hiszen mindig egy-egy csoportot jelölnek. Legjellemzőbb tőszavak a fent említett, köznyelvből átkerült szavak, amelyek megőrizték eredeti jelentésüket. Ilyenek például: *jogok, áruk, anyagok, készletek, állatok.*

Ebbe a kategóriába tartoznak azok a köznyelvből átvett szavak is, amelyek a mérlegben speciális jelentést kapnak, azaz jelentésmódosuláson mennek át. Ezek a *mérleg, eszközök, források, vevők, szállítók.* A mérleg például a köznyelvi nyelvhasználó számára azt az eszközt jelenti, amellyel súlyt mérünk. Lehet ennek többféle formája, gondoljunk a fürdőszobai mérlegre, vagy a piacon használt

kétkarú ingamérlegre, esetleg a konyhai tolókaros mérlegre. A számvitelben: „*A mérleg fogalma: a vállalkozás vagyoni helyzetét bemutató számviteli okmány. Még tömörebben: egyfajta vagyonskimutatás.*” (Sztanó-Vörös 2001:43)

5. 2. 2. Képzett szavak

Mivel a mérleg a vállalkozások eszközeit és forrásait sorolja fel, ezért a használt terminusok kivétel nélkül névszók. A mérleg terminusai között kevés a tőszó, jóval több a képzett névszó, de legjellemzőbb a szóösszetétel, illetve a több szóból álló jelzős szerkezet.

A leggyakoribb névszóképző, az -ás, -és képző igéből képez főnevet, így a névszó tartalmazza azt a megelőző cselekvést, amelyből az adott tétel származik, ezáltal szemléletessé téve a terminust:

- -ás, -és: *felújítás, beruházás, elhatárolás, követelés, tartozás, ráfordítás,*
- -ság, -ség: *kötelezettség, költség*
- -ó, -ő: *vevő, szállító, gazdálkodó*

5. 2. 3. Szóösszetételek

Szóösszetételekről két vagy több szó egyetlen szóvá való összeolvadása esetén beszélhetünk. A mérleg terminusainak vizsgálata során számos szóösszetétellel találkozunk. A szóösszetétel a szakmai nyelvhasználat szóképzési technikáinak egyik legproduktívabb típusa. A szóösszetétel típusai:

- Jelzős alárendelések
forgóeszköz, késztermék
- Jelentéssűrítő összetételek

céltartalék, tőketartalék, hitelviszony, pénzeszköz, értékpapír, bankbetét, eredménytartalék, váltókötelezettség

- Tárgyas alárendelések

áruszállítás, kötvénykibocsátás, váltókövetelés, értékhelyesbítés

A szóösszetételek, akár csak a többtagú szószerkezetek a fogalom pontosabb meghatározását szolgálják. A szóösszetételek esetleg egy ilyen többtagú szerkezet, vagy akár egy alárendelt vonatkozó mellékmondat kiváltására is alkalmasak (Ablonczyné 2006a), ezzel pedig a nyelvi gazdaságosságot valósítják meg.

5. 2. 4. Többtagú szószerkezetek

5. 2. 4. 1. Birtokos szerkezetű terminusok

A szakmai kommunikáció a birtokos szerkezetű terminusok gyakori használatával, a szóösszetételekhez hasonlóan a fogalmak minél pontosabb meghatározásra törekszik. Ezáltal a szakkifejezések egyre specializáltabbakká válnak (Roelcke 1999):

- *érték helyesbítés értékelési tartaléka*
- *bevételek aktív időbeli elhatárolása*
- *immateriális javak érték helyesbítése*
- *alapítás-át szervezés aktivált értéke*
- *befektetett pénzügyi eszközök értékelési különbözete*

5. 2. 4. 2. Jelzős összetételek

Mivel a terminusok képzésében jelentős szerepet kapnak a jelzők, a jelzős összetételű terminusok vizsgálata előtt érdemes elemezni a használt jelzők legfontosabb típusait:

- befejezett melléknévi igenév: *adott, kapott, kapcsolt, aktivált, befektetett, hátrасorolt, halasztott, jegyzett*
- főnévből képzett melléknevek: *értékű, tárgyi, értékelési, beruházási, fejlesztési*
- folyamatos melléknévi igenév: *kapcsolódó, álló, megtestesítő, lévő, átváltoztatható, lejáratú*

A befejezett melléknévi igenevek egy múltbeli történetet szemléltetnek, a főnévből képzett melléknevek egy mondat rövidítéseként szerepelnek. Például a *beruházási és fejlesztési hitelek* olyan hitelek, amelyeket beruházásokra, illetve fejlesztésekre különítettek el, az *értékelési tartalék* a mérlegben szereplő bizonyos eszközök könyv szerinti és piaci értékének pozitív különbségét jelenti (Sztanó-Vörös 2001), vagyis egyfajta felértékelési különbözetből származó tartalék. Ugyanígy lehet visszaalakítani a folyamatos melléknévi igeneves szerkezeteket is, például a *tartós hitelviszonyt megtestesítő értékpapír* terminus tulajdonképpen magát a definíciót rövidíti le: olyan értékpapírok tartoznak ide, amelyek tartós hitelviszonyt testesítenek meg.

Vizsgáljuk meg, hogyan épülnek föl a jelzős összetételű terminusok. Ezeket a több tagból álló szerkezeteket három csoportra bonthatjuk, attól függően, hogy az alapfőnévhez rendelt jelzők a főnevet megelőző vagy hátravetett helyzetben, illetve mindkét pozícióban vannak.

5. 2. 4. 2. 1. Jelzői pozíciós összetételek

Jellemzően azok a terminusok tartoznak ebbe a csoportba, amelyek két, három, legfeljebb négy tagból állnak:

- *beruházásokra adott előlegek*
- *egyéb tartósan adott kölcsön*
- *tartós hitelviszonyt megtestesítő értékpapír*
- *mérleg szerinti eredmény*
- *vagyoni értékű jogok*

A magyar nyelvben elfogadott a több szóból álló jelző a jelzett főnév előtt, azonban a túl sok szóból álló összetétel, ami a szakember számára szükséges és elfogadott a pontos megfogalmazáshoz, már erőltetettnek hangzik a köznyelvben. Erre is találunk példát a mérlegben: *jegyzett, de még be nem fizetett tőke*.

5. 2. 4. 2. 2. Hátravetett jelzős összetételek

Ezeknél a terminusoknál az első szó jelöli azt a fölérendelt csoportot, amelynek szűkítését a főnév utáni hátravetett jelzők adják meg. Ezzel a szerkezettel a figyelem azonnal a terminusok esetében lényeges fogalomra irányul, majd ezután kerül pontosításra a jelölt fogalom.

- *részesedés kapcsolt vállalkozásban*
- *követelések kapcsolt vállalkozással szemben*
- *követelések áruszállításból és szolgáltatásból*

Ez az összetétel típus elsősorban a mérleg terminusai között szerepel, mondatban való szerepeltetése nehézkes, amint azt a következő példa mutatja, amelyet a

Számviteli Törvényből vettünk: „*Követelések kapcsolt vállalkozással szemben mérlegtétel azokat az (1) bekezdés szerinti követeléseket tartalmazza, ...*” (29.3§)

5. 2. 4. 2. 3. Jelzői pozíciós és hátravetett jelzős összetételek

Számos terminus esetén a fogalom szűkítése, pontosítása nem oldható meg sem csupán jelzői pozícióban lévő, sem kizárólag hátravetett jelzőkkel, mindkét pozícióra szükség van ahhoz, hogy az összes pontosító jellemző meghatározásra kerüljön.

- *tartósan adott kölcsön kapcsolt vállalkozásban*
- *hátrасorolt kötelezettségek egyéb gazdálkodóval szemben*
- *tartós kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*

Figyeljük meg a következő terminusokat:

- *tartósan adott kölcsön egyéb részesedési viszonyban álló vállalkozásban*
- *tartós kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*
- *követelések egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*
- *hátrасorolt kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*

Nincs egységes használat a *lévő*, illetve *álló* melléknévi igenevek terén. A fenti példák azt sugallják, hogy azoknál a szerkezeteknél, amelyeknél a szemben viszonyzó használatos, a *lévő* melléknévi igenevet használják a terminusok. Erre azonban semmiféle ésszerű magyarázat nem kínálkozik, illetve a két melléknévi igenév teljesen egyenértékű, azaz egymás helyett használható jelentésmódosulás nélkül, tehát valószínű, hogy ez a jelenség egyszerűen következetlenséget, megrögzült szóhasználatot takar.

A fenti példák alapján jól látható, hogy a számviteli szaknyelvben használt terminusok – más szaknyelvekhez hasonlóan – elsősorban főnevekből állnak, de erősen jellemzi őket a pontosító jelzők használata. Ezek a pontosító jelzők, amelyek számos esetben hátravetett helyzetben lévő birtokos főnevek, illetve viszonzyszavas főnevek, hozzájárulnak a terminusok komplexitásához. Jellemző továbbá az igéből képzett főnevek használata és az igék teljes hiánya.

A 3. 1. 2 pontban felsorolt terminusokkal szembeni követelményeknek a mérleg terminusai nem minden esetben tesznek eleget. Nyilvánvalóan az elsődleges szempont a pontosság, egyértelműség, ezért találunk sok összetett, bonyolult terminust. Ez a követelmény azonban nehezen egyeztethető össze a kényelmesség és a rövideg szempontjával. Egy különösen hosszú terminus például a *rövid lejáratú kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben*. Ez a terminus igen pontos, és kiválóan mutatja a rendszerben elfoglalt helyét, vagyis azt, hogy a *rövid lejáratú kötelezettségek* közé tartozik, azonban szinte használhatatlanul hosszú. Természetesen jelen esetben mindig az írott szaknyelvről beszélünk, hiszen a mérleget mindenképpen írásban kell összeállítani, ahol az ilyen hosszú terminusok is viszonylag könnyebben használhatók. A beszélt nyelv már nem tudja kezelni az ilyen hosszú terminusokat és a legfontosabb, leggyakrabban használt terminusoknál hajlamos a rövidítésre. Erre kiváló példa a *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)* és a *kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók)* terminus. A zárójelben megadott rövid verzió szolgálja a kényelmet, a nyelvi gazdaságosságot, tükrözi a beszélt nyelvi variációját ennek a hosszú terminusnak, egyúttal a törvény rugalmasságára vall, hogy ezt a beszélt nyelvi variációt is feltünteti.

5. 3. Terminusképzés az angol nyelvű mérlegekben

Az angol számviteli nyelvhasználat terminusképzésének vizsgálatához az angol, amerikai, svéd és belga mérlegeket használjuk. Mivel most nem célunk az

amerikai, brit, illetve „globális” angol összehasonlítása, ezért nem jelöljük minden esetben a forrást, mert ez zavaró lenne.

A vizsgált angol nyelvű mérlegek terminusai között hasonló kategóriákat találunk, mint a magyar mérlegnél. Néhány példa említése mellett csak azokat a csoportokat fejtjük ki részletesebben, ahol eltérés mutatkozik.

Megtaláljuk az egyszerű tőszavakat:

- köznyelvből átvett szavak: *materials, machinery, equipment, debt*
- a gazdasági, pénzügyi nyelvhasználattal közös szókincs elemei: *profit, tax, interest, shares*
- a speciális szókincs részei: *provisions, equity, goodwill, liabilities*

Találunk prefixumokkal és szuffixumokkal képzett szavakat:

- pre-: *prepayments*
- -tion: *depreciation, participation*
- -able: *receivables, payables*
- -ment: *investments, prepayments, equipment, instruments, commitments*
- -or, -er: *debtor, creditor, shareholder, customer*

Összetett szavakat hiába keresünk, csak egyet találunk, ez is inkább a közös gazdasági szókincshez tartozik: *shareholders*. Ennek oka nyilván a két nyelv szóképzési módjainak eltéréséből adódik, hiszen tudjuk, hogy míg a magyar nyelvre jellemző a szóösszetételek képzése, az angolnál inkább a többszavas szerkezetek tipikusak. Ugyanez tapasztalható a számviteli szaknyelv esetében is.

5. 3. 1. Többtagú szószerkezetek az angol nyelvű mérlegekben

5. 3. 1. 1. Jelzős összetételek

Akárcsak a magyar számviteli nyelvhasználatban, úgy az angolban is jellemző a jelzős szerkezetek használata. Ennek a magyarázata a mérleg felépítéséből következik, amit részletesebben az negyedik fejezetben, a terminológiai rendszerek vizsgálata során fejtettünk ki. Jelen vizsgálathoz annyit kell tudnunk, hogy a jelzős főnévi terminusok mindig alábontják a főnévvel jelölt csoportot, tehát annak egy alcsoportját képezik.

Vizsgálatunkat kezdjük ismét a jelzők elemzésével, felsorolva a legjellemzőbb típusokat. A magyar nyelvénél jellemző melléknévi igenevek közül itt csak befejezett melléknévi igeneveket találunk, a másik jellemző csoport pedig a fosztóképzős melléknevek:

- befejezett melléknévi igenév: *accumulated, accrued, deferred, authorized, prepaid, fixed, associated, defined*
- fosztóképző: *current – non-current, tangible – intangible, restricted – unrestricted*

A terminusok felépítését tekintve jellemzők a jelzői pozíciós összetételek, itt leggyakoribb az egy-két jelző, ritkább a kettőnél több jelző használata:

- *intangible assets*
- *trade receivables*
- *accumulated depreciation*
- *long-term debt*
- *associated undertakings*
- *deferred taxation*
- *merger reserve*

- *minority interest*
- *accrued income tax*
- *total long-term liabilities*
- *net current liabilities*
- *other current assets*
- *derivative financial instruments (BP)*
- *capital redemption reserve (BP)*
- *defined benefit pension plan surplus (BP)*
- *post-retirement benefit plan deficits (BP)*
- *share-based payment reserve (BP)*

Kevés olyan szerkezetet találtunk, ahol a jelző hátravetett helyzetben van: *debt due within one year, shares authorized, debtors – amounts falling due after more than one year (BP)*

Nem jellemző az olyan összetételek használata sem, ahol jelzői pozíciós és hátravetett jelzős szerkezetet találunk: *current tax receivable, net assets excluding pension plan surplus (BP)*

5. 3. 1. 2. Vonzatos szerkezetek

A magyar hátravetett jelzős szerkezetek angol megfelelői tartoznak ebbe a kategóriába. A szerkezet minden esetben főnévvel kezdődik, amelynek igei megfelelője valamilyen vonzattal rendelkezik. Ugyanez a vonzat kerül a szerkezetbe is, például a *participations in associated companies* (NCC) tökéletesen megfelel a *részesedés kapcsolt vállalkozásban* terminusnak, még a képzését tekintve is. Ahogy a részesedik valamiben kifejezés megfelelője a *participate in* vonzatos ige, úgy alakul az igékből képzett főneves terminus is mindkét esetben. További példák:

- *liabilities associated with assets held for sale*
- *liabilities to associated companies (NCC)*
- *receivables from Group companies (NCC)*
- *work in progress on another party's account (NCC)*
- *participations in associated companies (NCC)*
- *liabilities associated with assets held for sale (S)*
- *assets classified as held for sale (BP)*
- *investments in jointly controlled entities (BP)*
- *cash at bank and in hand*

Hasonlítsuk össze a *rövid lejáratú kötelezettségek egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben* terminust annak az NCC mérlegében fellelt angol megfelelőjével, *liabilities to associated companies* (NCC). Látjuk, hogy a magyar terminus nyelvileg explicitebb az angol megfelelőjénél, mert itt maga a terminus is tartalmazza azt, hogy ezek a kötelezettségek a rövid lejáratú kötelezettségek közé tartoznak, míg az angol terminus ezt nem mutatja, csak a tétel helyzetéből lehet azt kikövetkeztetni. A magyar terminus hosszának másik oka a magyarban eléggé nehézkes *egyéb részesedési viszonyban lévő* kifejezés, amelynek angol megfelelője a jóval egyszerűbb *associated* jelző. A terminus két alkotórészének, azaz a *kötelezettségek* és a *vállalkozás* kapcsolatát a magyarban a *lévő* folyamatos melléknévi igenév fejezi ki, míg az angolban az *in* vonzat. Ez tehát az oka a különbségnek, amely szerint a magyarban jóval több az igeneves jelző, míg az angol nyelv a vonzatos szerkezeteket részesíti előnyben.

Ez utóbbi példa alátámasztja azt a feltételezésünket, miszerint a magyar terminusok hosszabbak és összetettebbek az angol terminusoknál. Valóban igaz, hogy jóval több a rövid, egy-két szóból álló terminus, mint *provisions*, *investments*, *creditors*, *debtors*, *other assets*, *accounts payable*, stb., mint a magyar mérlegben, azonban az angol nyelvű mérlegekben is találunk négy, öt, illetve még több szóból álló szerkezeteket, bár jóval kevesebbet, mint a magyar mérlegben. A leghosszabb terminust a BP mérlegében találtuk: *liabilities directly*

associated with the assets classified as held for sale. Ez a mérlegtétel világosan kifejezi a mérleg egyéb tételeihez való viszonyát, ebből ered ez a hosszú kifejezés. A terminusok hosszának összehasonlítása azonban nem teljesen korrekt jelen esetben, mert a magyar számviteli törvényben elemzett mérleg részletezettebb, mint az angol nyelvű mérlegek, ezáltal olyan alcsoportok is fel vannak tüntetve benne, amelyek éppen az alábontás, pontosítás miatt hosszabb, összetettebb terminusok.

5. 4. Fordítástechnikai megfigyelések egy magyar és angol számviteli szakszöveg elemzése kapcsán

A magyar és angol terminusok képzésének összevetése kapcsán, valamint további kutatások megalapozásaként Klaudy (2003) nyomán folyamatközpontú kontrasztív nyelvészeti vizsgálatot végeztünk a fordítástudomány területén, amelyhez a Zwack Rt. interneten megtalálható éves jelentésének magyar és angol változatát, azon belül a pénzügyi jelentés kiegészítő mellékletét használtuk. A vizsgálat során elsősorban az explicitációs, implicitációs jelenség jellemző tendenciáit figyeltük meg.

Heltai (2003) rámutat, hogy az explicitáció jelensége egyrészt a forrásnyelv és a célnyelv rendszere közti különbségekből adódhat, más esetekben a fordítások során a fordító azért alkalmazza az explicitációt, mert biztonságra törekszik. Klaudy (1997) bizonyítja, hogy a magyarról indoeurópai nyelvre való közvetítés során jellemző átváltási művelet a bővítés és a felbontás, ezért feltételeztük, hogy ez a jelenség hasonlóképpen megtalálható lesz a vizsgált magyarról angolra történő fordítás során is. További feltételezésünk az volt, hogy a „biztonságos” explicitáció mellett egyúttal implicitáció is valószínűsíthető, amelynek oka lehet a dolgozatban bizonyított tény, amely szerint a számviteli nyelvhasználat a magyar nyelvben precízebb, pontosabb, a terminusok hosszabbak, összetettebbek, a törvények előíróbbak, részletezettebbek. *„A magyar főleg szóképzéssel és*

szóösszetétellel hoz létre motivált szavakat (másodlagos lexikai egységeket), míg az angol szókapcsolatokkal, amelyen belül az összetett szó és a kollokáció határai elmosódnak.” (Heltai: 2007 Elhangzott: Pannon Egyetem, előadás 2007. 10. 16.). Ez a jelenség és az a tény, hogy a magyar törvény sokkal részletesebb, előíróbb, mint az angolszász rendelkezések, tükröződik az alkalmazott terminológiában. Nézzünk néhány példát a számviteli terminológiából:

<i>tárgyi eszközök értékesítéséből származó nyereségeket vagy veszteségeket</i>	<i>gains or losses on disposals</i>
<i>a telkekre nem számolnak el értékcsökkenést</i>	<i>land is not depreciated</i>
<i>a normál működési tevékenység alapján felosztott fix költségeket</i>	<i>related production overheads</i>
<i>az elszámolt értékcsökkenéssel csökkentett bekerülési értéken</i>	<i>at cost less accumulated amortisation</i>
<i>a termelési tevékenység fenntartása érdekében felvett hitelek kamatait</i>	<i>borrowing</i>

Jelen példák a magyarról angolra közvetítés során implicitációs, generalizációs tendenciára utalnak, amely egyrészt egybecseng Heltai (1988) megállapításával a két nyelv természetét illetően, másrészt a szaknyelv terminológiájára, illetve a törvényi különbségekre vezethető vissza.

A vizsgált szövegekben számos esetben előfordul implicitációs technika a magyarról angolra fordítás során, ami igazolja feltételezésünket, hogy, míg az angolról magyarra fordítás esetében sok explicitációs technikával találkozunk, addig a magyarról angolra fordítás ennek ellenkezőjét mutatja. Ennek számos formájára találhatók példák, a legtöbb esetben az implicitáció indokoltnak látszik, legalább nyelvi szempontból. Legtöbb esetben a két nyelv közti lexikai, nyelvtani és mondatalkotási különbségekből adódik az implicitáció. A köznyelvi nyelvhasználati különbségekhez hozzájárulnak a számviteli szakmai

nyelvhasználat különös vonásai is. A szakma precízsege, a nyelvhasználat, a terminusok megkötik a fordító kezét, kevés teret hagyva egyéni megfogalmazásra. Megállapítható, hogy a magyar számviteli nyelvhasználat bővebben fejti ki a terminusokat, pontosabb megfogalmazást igényel, mint az angol, ahol rövidebb szavak, több szóból álló szókapcsolatok jellemzőek. Ennek okai a következő pontokban foglalhatók össze:

- az angol nyelvre általában és a számviteli szaknyelvre szintén jellemző rövidítési, egyszerűsítési tendencia, a magyar nyelvre jellemző összetett szavak
- a két nyelv közötti nyelvtani, mondatszerkesztési különbségek
- a magyar számviteli törvény, amelynek megfogalmazása egyben meghatározza az elfogadható terminológiát, mondatszerkesztést is, szemben az angol számvittel, ahol nincsen számviteli törvény, csak irányelvek vannak
- nincsen igény a pontosító magyarázatra, hiszen a téma ismert az olvasó számára, a számvitel nagyon hasonló a legtöbb országban, és, bár az eltéréseket nagyon pontosan kell érteni, alapjában véve nem ismeretlen szöveget olvas a címzett, mint egy tudományos kutatás vagy egy irodalmi mű esetében.

Ebben az alfejezetben csupán egy fordítástechnikai műveletet vizsgáltunk, amely érdekes, és a szakfordítók körében hasznos eredményt hozott. Úgy véljük, a kutatást érdemes kiterjeszteni a fordítástechnika egyéb területeire is.

5. 5. A *current* terminusképző jelző vizsgálata

Az angol nyelvű mérlegeket vizsgálva feltűnik, hogy számos terminus a *current* jelzőt használja. Az eszközök oldalán találkozunk a *current assets*, illetve *non-*

current assets terminusokkal, a források oldalán a *current liabilities*, és *non-current liabilities* terminusokkal.

A *current* szó jelentése *folyó, jelenlegi* (Lázár-Varga 2000:255, Adam 1993), angol értelmező szótárban *happening, being used* (Sinclair 1995:401). Ennek megfelelően használja a számviteli terminológia is mind az eszközöknél, mind a kötelezettségeknél, a *jelenlegi, folyó időtartamot* egy éven belüliként meghatározva. Ennek megfelelően a *non-current* jelző az ebbe a kategóriába nem beleeső, azaz egy éven túl használatos eszközökre, illetve az egy éven túl esedékes kötelezettségekre vonatkozik.

Vigyáznunk kell azonban a terminusok használatával, mert míg a *current, non-current* jelzők használatosak mindkét fogalomnál, vagyis az eszközöknél is és a kötelezettségeknél is, addig a *non-current* jelzővel egyenértékű, *fixed*, és *long-term* jelzők nem használhatók automatikusan mindenhol, mert a *fixed* jelző csak az *eszközöknél* használatos, a *kötelezettségek* esetén nem, és fordítva, a *long-term* jelzőt nem használják az *eszközöknél*, csak a *kötelezettségeknél*. Így:

<u>ASSETS</u> fixed/non-current	<u>LIABILITIES</u> long-term/non-current
current	current

7. táblázat. Jelzők összehasonlítása angol nyelvű mérlegeknél

A *non-current* (nem forgó) jelzőnek a forrás oldalán nem a *fixed* (befektetett) jelző a szinonimája, mint az eszköz oldalán, hanem a *long-term* (hosszú lejáratú), illetve *due after more than one year* (egy éven túl esedékes) hátravetett jelzős szerkezet. Bár a *non-current* mindkét esetben ugyanazt jelenti, nevezetesen azt, hogy *nem egy éven belül, hanem egy éven túl kerül felhasználásra* – eszközök esetében, illetve *kifizetésre* – kötelezettségek esetében, mégis a két csoport, az

eszközök és a kötelezettségek eltérő természete miatt ez az egy éven túli esedékesség mást takar, és ezt az említett jelzők, a *fixed*, illetve a *long-term* jelzők pontosabban fejezik ki, mint a *non-current* “gyűjtőfogalom”.

Vizsgáljuk meg ugyanezeket a terminusokat a magyar mérlegben.

<u>ASSETS</u> fixed assets current assets	<u>LIABILITIES</u> long-term liabilities current liabilities
<u>ESZKÖZÖK</u> befektetett eszközök forgó eszközök	<u>KÖTELEZETTSÉGEK</u> hosszú lejáratú kötelezettségek rövid lejáratú kötelezettségek

8. táblázat. Jelzők összehasonlítása angol és magyar nyelvű mérlegeknél

Ha megvizsgáljuk, hogy a magyar terminológia milyen jelzőt használ az előbb elemzett *current* jelző megfelelőjeként, azt látjuk, hogy ebben az esetben a magyar nyelv tesz különbséget az *eszközöknél* és a *kötelezettségeknél* használható jelzők között, ahogy az előbb az angol nyelv tett különbséget az egy éven túli tételeknél, vagyis a fent elemzett eltéréshez hasonló jelenségre bukkantunk a terminusok képzése terén, csak most a két nyelv egymáshoz való viszonyának iránya változott meg. Látjuk, hogy az *eszközök* esetében a *current* megfelelője a *forgó* jelző, míg a *kötelezettségek* esetében a *rövid-lejáratú*, és a két jelző semmi esetben nem cserélhető fel.

A kötelezettségeknél, a *hosszú-lejáratú* és *rövid-lejáratú* jelzők állíthatók nyelvi logika szerint párba (a fogalmak, illetve a fogalmakat jelölő terminusok rendszerezési lehetőségeit a 4. fejezetben tárgyaltuk részletesen). Az angol jelzők esetében, a *long-term* és *current* jelzőknél, bár világosan érthetők a terminusok, mégsem ilyen nyilvánvaló a terminus alapján a tételek közti különbség.

Rendezzük táblázatba a vizsgált terminusokat és figyeljük meg a terminusképzési rendszert a két nyelv összevetésével.

fixed assets	↔	long-term liabilities
↕		↕
current assets	↔	current liabilities

befektetett eszközök	↔	hosszú lejáratú kötelezettségek
↕		↕
forgóeszközök	↔	rövid lejáratú kötelezettségek

9. táblázat. Jelzők képzésének összehasonlítása angol és magyar nyelvű mérlegeknél

A fenti példa jól mutatja, hogy a különböző nyelvekben a terminusok képzési rendszere eltérő lehet, belátható, milyen veszélyes lenne a hasonló fogalomrendszer megnevezésére a magyar terminusképzési rendszer szerint analóg terminusokat képezni csupán a fogalmi rendszer ismerete és nyelvi megfontolások alapján. Bár a hasonló rendszer és a jó nyelvi logika miatt valószínűleg érthető lesz az ilyen, analóg módon létrehozott terminus, mégis megengedhetetlen, hogy nem létező terminusokat használjunk (Ablonczyné 2003a:). Ezért fontos, hogy autentikus forrásból keressük meg a két nyelv megfeleltethető terminusait.

5. 6. A *hosszú* és *rövid* terminusképző jelzők vizsgálata

Vizsgáljuk meg a magyar mérlegben is a *current* jelző elemzése során már említett *hosszú*, illetve *rövid* jelzők alkalmazását a mérleg terminusaiban.

Ha megfigyeljük a terminusokat, látható, hogy a *rövid – hosszú*, azaz egy éven belüli és egy éven túli szembeállítás a különböző terminusok esetében eltérően kerül kifejezésre. Eszerint a *hosszú* jelzőt esetenként a *tartós* jelző váltja fel, míg a *tartós* ellentétéleként adott esetben nem áll semmiféle olyan jelző, ami az idő rövidségére utalna: *egyéb tartós részesedés – egyéb részesedés*. Az eszközök esetében a tartósságra a *befektetett* jelző utal, míg az egy éven belüli kategóriát a *forgóeszközök* képviselik. Jól mutatják ezek a különbségek, hogy, bár ugyanarról a csoportosítási elvről van szó, a különböző terminusok esetében mégis a megszokás a mérvadó, az egyes elemek kollokációként (lásd 7. fejezet) működnek, így, a lejárat akár kölcsönök, akár kötelezettségek esetén rövid lejárat, illetve hosszú lejárat, míg a részesedés, hitelviszony, kötelezettség jellemzően a *tartós* jelzővel együtt szerepel.

A terminusokat elemezve megfigyelhetjük, hogy a *hosszú lejáratra kapott kölcsönök*-kel szemben a *rövid lejáratú kölcsönök* szerepelnek. Ugyanezt a viszonyt a *kötelezettségek* mérlegfőcsoport két mérlegcsoportja esetén a *hosszú lejáratú kötelezettségek*, illetve *rövid lejáratú kötelezettségek* jelzőpáros fejezi ki. Arra következtethetnénk ebből, hogy a mérlegcsoportban használt jelzők a mérvadóak, ezek mintájára kapták a csoportba tartozó mérlegtételek is az elnevezésüket. Ha azonban megnézzük a mérlegcsoportokon belül a mérlegtételeket, azt találjuk, hogy mégsem ez a jelzőpár tűnik irányadónak, hiszen a *rövid lejáratú kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben* mérlegtétellel szemben nem *hosszú lejáratú kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben* áll, hanem *tartós kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben*.

Vajon a kölcsönöknél használható ez a jelzőpáros? Az eszköz oldalon *tartósan adott kölcsön kapcsolt vállalkozásban* áll, ezzel szemben találjuk a forrás oldalon a *hosszú lejáratra kapott kölcsönök* tételt. Feltételezhetnénk, hogy a kölcsön valamiért hosszabb kifejtést igényel, mint a kötelezettség. Azonban ez sem igaz, hiszen a *rövid lejáratú kölcsönök* tétel ennek ellentmond. A hitelek esetében

viszont működik a *hosszú lejáratú* jelző, csakúgy, mint a *rövid lejáratú*, és nem találjuk *adott* illetve *kapott* tagú jelzős szerkezetben: *egyéb hosszú lejáratú hitelek, rövid lejáratú hitelek*.

Megállapíthatjuk, hogy a *rövid lejáratú* jelzős szerkezetnek nincsen egyértelműen szembeállítható párja, bármennyire ugyanazt a fogalmat fejezzük ki minden esetben, hanem az utána álló főnév szerint lehet: *hosszú lejáratú, hosszú lejáratra kapott és tartós*.

5. 7. Relevancia elv a számviteli nyelvhasználatban

A terminusok képzése, illetve a terminusok felhasználásával összeállított szaknyelvi szövegek összevetése felveti az 1. fejezetben elemzett szempontunkat, a vizsgált szövegek kommunikatív funkcióját. Hymes (1974) modellje alapján rámutattunk a vizsgált mérleg, illetve a beszámoló, mint kommunikatív szituáció összetett szándékára, céljára. Itt egyrészt a hatóságokkal, illetve a tulajdonosokkal szembeni beszámolási kötelezettséget neveztük meg, másrészt a tájékoztatást, meggyőzést.

A számvitelnek csupán egy része az információ összeállítása, ugyanilyen fontos feladata azonban az információ kommunikálása az érdeklődő felek számára, ez az információ jelenti ugyanis a potenciális profit forrást. Ezért alapvetően fontos, hogy a közölt információ olvasható, érthető legyen. Amint arra már az 1. 2. 1. pontban utaltunk, a számviteli beszámoló olvasói nem minden esetben szakemberek, hiszen a potenciális befektetők – mint legfontosabb célközönség – nem feltétlenül rendelkeznek számviteli ismeretekkel, legalábbis nem olyan mélyen, mint az üzenet feladója, a beszámoló elkészítője. Ezért az üzenet küldőjének kell odafigyelnie arra, hogy olyan formába öntse az üzenetet, amit egy ésszerűen elvárható szakmai ismeretekkel rendelkező olvasó a küldő szándékának megfelelően értelmezni tud. Ezt fogalmazza meg a relevancia elv (Sperber-Wilson

2004), amely szerint a „közlő félnek megfelelő kontextuális hatást kell elérnie *ésszerű feldolgozási erőfeszítés mellett*” (Heltai 2006a:42), azaz figyelembe véve a hallgató ismereteit is.

Ahhoz, hogy az üzenet küldője el tudja dönteni, hogyan öntse a legkönnyebben érthető formába a közölni kívánt információt, elegendő háttérismerettel kell rendelkeznie olyan tényezőkről, mint a társadalmi gyakorlat, a közlő és a befogadó közötti viszony, a konvenciók, a közlés célja (Szabó 2001, Ablonczyné 2003a), az üzenet befogadójának ismereti szintje.

Riahi-Belkaoui (1995) számos vizsgálatra hivatkozik, amelyek a beszámoló érthetőségét, olvashatóságát mérik, rámutatva arra a problémára, hogy az olvasók széles köre nem tudja olvasni a beszámolókat, a bonyolult megfogalmazás, illetve a hiányzó szakmai ismeretek miatt.

Az angol nyelvű beszámolókat vizsgálva megállapítható az igyekezet a könnyebb olvashatóság elérésére, ez is lehet oka a közérthetőbb terminológiának, a lényegesen lerövidített mérlegnek, a jóval egyszerűbb megfogalmazásnak, mint a magyar nyelvű beszámolóknál. A könnyű olvashatóság két kritériumaként Riahi-Belkaoui (1995) a rövid mondatokat és a legfeljebb három szótagú szavakat jelöli meg. Amint azt az előzőekben bebizonyítottuk, a magyar számviteli nyelvhasználatra a hosszú, összetett terminusok, sok esetben hosszú szóösszetételek használata jellemző. A kiegészítő melléklet olvasásakor az is feltűnik, hogy a magyar számviteli nyelvhasználatra jellemző az összetett mondatok használata, és ez jelentősen megnehezíti a beszámolók érthetőségét.

Úgy véljük, a fenti megfontolások miatt szükséges lenne a magyar számviteli szaknyelvet a modern, globalizált világ követelményeinek megfelelően megreformálni és könnyebben olvashatóvá tenni, hiszen ma már nem csupán számviteli szakemberek olvassák a vállalkozások pénzügyi kimutatásait, hanem érdeklődő laikusok, potenciális befektetők, akiknél a könnyebb érthetőség, az

átlátható információ a vállalkozások számára kedvező pénzügyi döntéshez vezethet. Ez a feladat azonban további kutatást igényel és szakemberek és nyelvészek közös munkájaként képzelhető csak el.

5. 8. Részkonklúzió

A mérleg terminusainak vizsgálata rámutatott számos jellegzetességre. Megállapíthatjuk, hogy mindkét nyelv terminusaira jellemző a pontosság, a szemléletesség, illetve a terminusok nagyon specializáltak. A terminusokat alkotó lexémák köznyelvi elemeket, általános gazdasági elemeket, valamint speciális számviteli elemeket is tartalmaznak. A terminusok csak részben felelnek meg a 3. fejezetben felsorolt követelményeknek, (pontosak, egyértelműek, átláthatók és szemléletesek). Többségében nem érvényes rájuk a kényelmes használhatóság követelménye, mivel igen hosszúak és összetettek, és a terminológiai egyöntetűség, a rendszeren belüli fogalmak hasonló szerkezete sem mindig valósul meg.

A magyar mérlegben használt terminusok összetettebbek, pontosabbak. Képzésüket tekintve gyakoriak az összetett szavak és a többtagú szó szerkezetek, amelyekre jellemző, hogy jelzőkkel kerülnek kifejezésre a fogalmi viszonyokat tükröző pontosítások. Az összetett szavak, a többtagú szó szerkezetek, illetve a több tagból álló birtokos szerkezetek használatának oka a számviteli nyelvhasználat pontosságra törekvésében keresendő. A terminusképzésben szintén gyakori a folyamatos és befejezett melléknévi igenevek használata, ez az elvégzett, illetve elvégzendő folyamatokra, gazdasági eseményekre utal.

Az angol nyelvű terminusok általában rövidebbek, számos befejezett melléknévi igeneves szerkezettel találkozunk, de nem jellemző az összetett szavas terminusok használata. Leggyakoribb terminusképzési mód a jelzős szerkezetek és a vonzatos

szervezetek használata, ez utóbbi típus megfelel a magyar nyelvénél jellemző hátravetett jelzős szervezeteknek.

Összegzésképpen elmondható, hogy ha megértettük is a számviteli rendszert, arra nem lehet önállóan ráépíteni egy terminológiai rendszert a rendszer logikáját automatikusan követő szóképzéssel. Nem lehet a szakma szókincsét pusztán nyelvészeti megközelítéssel felépíteni, megtanulni. Vigyázni kell a látszólag szinonim szavak használatával is, mert a szakma a saját megszokott kifejezéseit építi a rendszerre és ezek a terminusok nem mindig követik a nyelvész megfontolásait.

A számviteli szaknyelvi szövegek megfogalmazásakor, fordításakor a terminusképzési sajátosságok figyelembevétele mellett szükség van arra is, hogy a beszámoló készítője tisztában legyen a szakma jellegzetességeivel, a szakszöveg kommunikatív funkciójával, mert csak ezek figyelembevételével tud szakmailag korrekt és célravezető beszámolót összeállítani.

6. SZINONIMITÁS ÉS ANTONIMITÁS A SZÁMVITELI TERMINOLÓGIÁBAN

A terminológiai vizsgálatnak ki kell terjednie a szinonimia és az antonimia vizsgálatára is:

- mindkét reláció feltételezi a fogalmi kapcsolódások tisztázását és
- mindkét jelenség előfordul a számviteli terminológiában.

A számviteli szaknyelv korábban említett rendszerezettsége, a törvény által behatárolt nyelvhasználat alapján feltételezhető lenne, hogy ebben a speciális doménben nem találunk szinonimákat, hiszen a szakmai nyelvhasználat egyik kritériumaként említettük (lásd 3. fejezet), hogy a terminusok egyértelműen meghatározzák az általuk jelölt fogalmakat, és így nincs szükség, sőt kerülendő a szinonimák használata, mivel az fogalmi és terminológiai káoszhoz vezetne.

Mégis azt tapasztaljuk, hogy léteznek ebben az erősen szabványosított szaknyelvben is szinonimák. Jelen vizsgálatunk során az is fontos szerepet kap, hogy melyik szövegtípussal dolgozunk, hiszen a törvény egy elfogadott, egységesített szöveg, míg az egyes cégek jelentése minden esetben egyéni teljesítmény, egyéni jellegzetességekkel.

A szinonimitás elemzése segítséget nyújthat a cégek által használt terminológia egységesítésében, az antonim viszonyok feltérképezése viszont segít a fogalmak rendszerének könnyebb átlátásában, rámutat a terminusképzési elvekre és megkönnyíti a terminológia megtanulását.

6. 1. Szinonimitás

Magyar nyelven az „A” típusú mérleget, annak a többszörösen módosított 2000. évi Számviteli Törvényben előírt formáját elemezzük. Ez a törvényben meghatározott felépítés és a használt terminológia az alapja a magyarországi vállalatok által a magyar Számviteli Törvény szerint elkészített mérlegeknek. A törvényben előírt formát összevetjük a tíz tőzsdei cégnek a Nemzetközi Pénzügyi Jelentési Szabványok (IFRS) szerint elkészített magyar nyelvű mérlegeivel.

Összevetésképpen az angol nyelvű terminológiát is vizsgáljuk, ehhez kiindulópontul az Európai Unió IAS 1-es rendeletét vesszük, ami az IFRS szerint elkészítendő mérlegek kötelezően feltüntetendő tételeit szabályozza. E direktívákhoz viszonyítjuk a tíz tőzsdei cég angol nyelven megjelentetett, IFRS szerint elkészített mérlegének terminusait. Összehasonlításképpen megvizsgáljuk egy brit, egy amerikai, egy svéd és egy belga cég éves jelentésében megjelent mérlegének terminusait. A belga és a svéd céget azért választottuk az összehasonlításhoz, mert ezek a cégek is az IFRS szerint készítik el mérlegüket, és számukra ugyanúgy idegen nyelv az angol, mint a magyar cégek számára.

A szinonímia vizsgálata során Károly (1970) logikai kapcsolatokra épülő szinonima meghatározását fogadjuk el, vagyis a kiindulópontunk a fogalom és ebből következően azokat a szavakat tekintjük szinonimának, amelyek denotátuma megegyezik.

6. 1. 1. A szinonimitás fogalma a szakirodalomban

Mindenekelőtt meg kell fogalmaznunk, mit értünk szinonimitáson. Az erre vonatkozó szakirodalomból áttekintünk néhány igen fontos és a vizsgálat szempontjából releváns megállapítást.

Nagyon sok szerző foglalkozott a szinonimitás kérdésével, legelsőként talán Károly sokat idézett sorait érdemes említeni: (Károly 1970:88).

“Szinonimáknak mi csak azokat a szavakat – vagy akár jeleket, tehát általánosságban morfémákat – tekintjük, amelyeknek denotatív jelentésük megegyezik, pragmatikus és szintaktikai jelentésük azonban többnyire különböző”

Károly két egymással szembeállítható kiindulópontot azonosít a szinonima meghatározásában.

- Az egyik nézőpont abból indul ki, hogy a szinonimák ugyanazon valóságra vonatkoznak, ebben az esetben a valóság a szónak és nem a mondatnak megfelelő valóságot takarja. Különbséget tesz a pontos jelentés megegyezés és az árnyalatnyi különbségeket megengedő egyezés között. Kiemeli, hogy a szinonimák közti megfelelési viszonyt szinkroniában vizsgálja és ebből vezet át a nyelvhasználati következményre.
- A másik kiindulópont a fölcserélhetőség. Eszerint azok a szavak tekinthetők szinonimáknak, amelyek meghatározott kontextusfeltételek mellett feleltethetők meg egymásnak értelmileg és ez a megfelelés képezi felcserélhetőségük alapját.

Károly arra is felhívja a figyelmet, hogy a szavak sokféleképpen kapcsolódnak egymáshoz: számos esetben nem szinonimitásról, hanem mezőösszefüggésről van szó, továbbá kiemeli, hogy abban az esetben, amikor a denotatív jelentéselemek között mutatkozik különbség, alá-, fölé-, mellérendeltségi viszonyokról beszélünk, nem szinonimiáról.

Egyetértünk Károlynak (1970) és Ruzsiczkynak (1998) azzal a megállapításával, hogy a szinonimák vizsgálata során nem csak az egyezést, hanem a

különbözőséget is érdemes vizsgálni. Azzal, hogy feltárjuk a különbözőségeket, rávilágítunk a szavak fölcserélhetőségének lehetőségére.

Tekintsük át néhány jelentős külföldi és hazai nyelvész véleményét a fent említett kritériumokkal kapcsolatban.

Borbás (1998) vitatja Károly azon kitételét, miszerint a szinonimitást a lexémák szintjén kell érteni, vizsgálni. Véleménye szerint a lexémákkal alkotott kontextusok, illetve mondatok denotatív jelentésének egyezése a fontos, amihez nem szükséges az őket alkotó lexémák denotatív egyezése. Esetünkben ez a nézet nem alkalmazható, mert a számviteli mérleg terminusainak vizsgálata során nincs jelen mondat, amely a lexémák jelentését befolyásolná.

Egy másik fő kritériuma a szinonimitásnak a fölcserélhetőség, amely szerint alapvető, hogy a szinonimákat be lehessen illeszteni ugyanabba a mondatba anélkül, hogy a nyelvhasználó nyelvérzékét sértenék (Ruzsiczkynek 1998, Gecső 1998). Látni fogjuk, hogy a mérlegben a kontextust nem mondatok alkotják, hanem a mérleg egésze, s mindez befolyásolhatja a választott terminust.

Horváth a hasonlóság és különbözőség kérdését tárgyalja tanulmányában, összevetve a szinonimitást a poliszémiával és a metaforizálódással. Számunkra az a megállapítása fontos, miszerint a szinonimákra jellemző, hogy a jelentésük nagyrészt azonos komponensekből épül fel, azonban legalább egy komponensük különbözik, azaz, *„a szinonimitáshoz pedig az azonosságon belül feltároló különbözőség vezet”* (Horváth 1998:87).

Sok szerző (Károly 1970, Ruzsiczky 1985, Crystal 2003, Lyons 1990) foglalkozik a szinonimák osztályozásával. Megkülönböztetnek teljes és abszolút szinonimát, azzal a kitételrel, hogy ez utóbbi szinte nem is létezik természetes nyelveknél. A teljes szinonima is ritkán, illetve a teljes szinonimák esetében feltétel, hogy ugyanaz a deskriptív, expresszív és szociális jelentésük legyen bizonyos

kontextusokban (Lyons 1990:148-149). Crystal szerint a rokonértelmű viszonyban álló lexémák jelentése “azonos”. Ennek az azonosságnak a létezését azonban megkérdőjelezi, utalva stilisztikai, regionális, érzelmi vagy egyéb különbségekre, valamint a kontextus szerepére (Crystal 2003:138). A Metzler Nyelvlexikon részleges szinonímiáról beszél, mivel a szinonimákként számon tartott lexikai egységek legalább egy tulajdonságukban, például a regionális elterjedtségükben vagy stilisztikai értéküket tekintve különböznek egymástól (Glück 2000:715). Ez a megkülönböztető tulajdonság Bußmann szerint a szaknyelvi sajátosságokból is adódhat (Bußmann 2002:674).

Ruzsiczky tanulmányában számos szerző megfogalmazását összegyűjtötte. Véleménye szerint többen – mint Ullmann vagy Károly – álszinonimákról (pseudosynonyms) vagy homoionimákról beszélnek, amin pedig olyan szavakat értenek, amelyek csak bizonyos környezetben cserélhetők fel, a kognitív szerepüket tekintve megegyeznek, de érzelmi szempontból, illetve „*környezetfelidéző szerepüket tekintve*” nem (Ruzsiczky 1985:215).

A fenti meghatározások alapján használhatnánk a részleges szinonímia, az álszinonímia vagy homoionímia terminusokat, mert egyetértünk az idézett szerzőkkel abban, hogy a szinonim terminusok legalább egy tulajdonságukban eltérnek egymástól. Az értekezésben a szinonímia kifejezést használjuk és megvilágítjuk a terminusok közötti különbség mibenlétét.

6. 1. 2. Szaknyelv és szinonimitás

Szinonímia meghatározásában számos szerző (Károly1970, Ruzsiczky 1985, Balázs 1998, Náday 2008) utal a szinonimák közti stilisztikai, illetve érzelmi különbségekre. A szaknyelvek esetében stilisztikai különbségekről lehet szó, amikor a szaknyelv különböző rétegeiből választunk szavakat. A tudományos szaknyelv esetében ezen belül különbség lehet az elméleti és az alkalmazott

tudományok szókészletében, valamint például a termelésben használt szakszókincs között (Kurtán 2003). Az érzelmek általában távol állnak a szaknyelvektől, a számviteli szaknyelv esetében egyáltalán nem jellemző ennek megléte.

Míg a köznyelvben kívánatos a szinonimák használata, hiszen ezáltal lesz nyelvhasználatunk árnyaltabb, kifejezőbb, addig a szaknyelvi terminológiával szemben általános az a követelmény, hogy szabatos és egyértelmű legyen. Általános az a feltételezés, illetve elvárás is, hogy a szaknyelvben éppen ezért nem léteznek szinonimák, hiszen a szaknyelvek pontosan meghatározott terminológiával dolgoznak. Valóban ez lenne az ideális eset, éppen a pontosság követelménye miatt. A valóság azonban nem ezt mutatja. Több szerző (Fábián 1955, Terestyényi 2008, Fóris 2005, Dobos 2006-2007) rámutat arra, hogy a szaknyelvekben is előfordulnak szinonimák, ugyanannak a fogalomnak a jelölésére több változat is keletkezhet. Sok esetben a magyarított terminus mellett megmarad az idegen eredetű szó is (Fóris 2006b). Leggyakoribb szinonimapár, a szakszó idegen nyelvű és magyar nyelvű megnevezésének párhuzamos használata, mint például a *mouse-egér*, *floppy-lemez* szópárok esetében, vagy a számvitel területéről a *cashflow-pénzáram*. Ezeknél a szópároknál jellemzően az egyik szó idővel kiszorítja a másikat a nyelvhasználatból.

Egyetértünk Fóris kijelentésével, amely szerint: „*A szaknyelvekben az egyértelműség biztosítása miatt korlátozott a jelentés árnyalása, így például a szinonimák használata.*” (Fóris, 2005:55). A számviteli mérleg terminusainak esetében is az lenne kívánatos, hogy ne létezenek szinonimák, hogy ezzel is biztosítható legyen a fogalmak egyértelmű megnevezése a félreértések elkerülése miatt.

Hasonló eredményre jutott Vogel (2008), amikor a cseh és angol számviteli terminológiát hasonlította össze. A Csehországban használatos számlatükör a magyarországi helyzethez hasonlóan előírja a használható terminológiát. Az angol

nyelvű mérlegeknél az Angliában, Amerikában elfogadott, illetve más országokban használt alternatív terminusok sokfélesége, továbbá a terminológiát előíró hatóság hiánya miatt sérül az egy fogalom – egy jel elve, ami pedig egy szaknyelv esetében elvárható lenne.

Vizsgálataink azt mutatják, hogy a szinonimák használata valóban nem jellemző a számviteli nyelvhasználatra, de léteznek szinonimák ebben a speciális szaknyelvben is. Sager (1990) szerint a modern terminológia elfogadja a szinonimák és variánsok létezését, szemben a korábbi előíró szemlélettel, ami megkívánta az egy fogalom – egy jel elvének követését. Fóris (2005) is tévesnek nevezi ezt a szemléletet és felhívja a figyelmet arra, hogy a szaknyelvekben is vannak szinonimák.

6. 1. 3. Szinonimitás a számviteli mérlegben

A jelen vizsgálat középpontjában az éves beszámoló részét képező pénzügyi jelentés áll, azon belül pedig a mérleg, ami az egyik legfontosabb pénzügyi kimutatás. A mérleg a vállalat pénzügyi helyzetét mutatja be egy adott pillanatban, felsorolja a cég eszközeit és forrásait. Ez minden ország számvitelében így történik. A mérleg formája nem minden esetben egyezik meg, az alapelv azonban minden esetben ugyanaz.

A vizsgált mérlegek tehát azonos kontextusnak tekinthetők. A mérlegben vizsgált fogalmak között nincsen a vizsgálat szempontjából jelentős eltérés, így az egyes fogalmakat jelölő terminusokat nevezhetjük szinonimáknak, esetleg Károly, Ruzsiczky és Ullmann (Ruzsiczky 1985) nyomán homoionimáknak, azaz álszinonimáknak. Ami a terminusok konnotációját illeti, a számvitel területén nem beszélhetünk érzelmi szempontokról, így a szinonima meghatározásoknál olyan fontos érzelmi megfelelés, expresszív különbség itt nem jelentkezik.

Vizsgáljuk meg elsőként a szinonimitás kérdését a magyar nyelvű mérlegek terminusaiban.

6. 1. 3. 1. Szinonimitás a magyar nyelvű mérlegekben

Idézzük fel a mérleg felépítését:

<u>ESZKÖZÖK (aktívák)</u>	=	<u>FORRÁSOK (passzívák)</u>
Befektetett eszközök		Saját tőke
Forgóeszközök		Céltartalékok
Aktív időbeli elhatárolások		Kötelezettségek
		Passzív időbeli elhatárolások

10. táblázat. A mérleg felépítése. Kivonat. (Forrás: 2000. évi számviteli törvény)

A tizedik táblázatban máris találkozunk két szinonimapárral, ezek az *eszközök-aktívák* és a *források-passzívák*.

Jelen esetben a korábban említett jelenséggel találkozunk, vagyis, amikor az idegen (latin) eredetű terminus és a magyar nyelvű terminus egyidejűleg létezik. Jászó (1994) a szinonima egyik kategóriájaként nevezte meg ezt a jelenséget, amikor idegen szavak és magyar megfelelőik egymás szinonimái. Ruzsiczky (1997) elsősorban a használat mértéke és a stiláris érték szempontjából lát különbséget az idegen eredetű szók és azok magyarított változata között.

A magyar számviteli terminológiában kevés idegen eredetű szó használatos. A szakma szókészlete régen kialakult, nincsenek alapvető változások, a technikai tudományokhoz hasonló újítások a számviteli szakmában, ezért nem sok esetben van szükség új fogalmak idegen eredetű megnevezésének átvételére, illetve magyar terminus kialakítására.

Először az *eszközök* oldalt vizsgáljuk meg magyar nyelvű mérlegeknél. A törvény által előírt magyar mérlegben csupán egyetlen szinonimát találunk az eszközök oldalon, ez pedig a *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)*. Ennek a szinonimapárnak is megvan a logikus magyarázata. A *követelések áruszállításból és szolgáltatásból* kifejezés szabatosan és egyértelműen jelöli a fogalmat, ezzel megfelel Klár és Kovalovszky (1955) terminusalkotási alapelvének, azonban olyan hosszú és körülményes, hogy a mindennapi szóbeli számviteli kommunikációban használhatatlan: helyette a *vevők* kifejezés él. A *vevők* terminus nem annyira pontos, mint a *követelések áruszállításból és szolgáltatásból*, azonban rövid és találó, ez pedig Klár és Kovalovszky egy másik követelménye a terminusokkal szemben. A törvény rugalmasságára vall, hogy a szabatos és pontos terminus mellett megjelöli a könnyebb, gyakrabban használt szakkifejezést is.

Ha megvizsgáljuk a tőzsdei cégek honlapján megjelentetett mérlegeket, azt látjuk, hogy a Magyar Számviteli Szabványok szerint elkészített mérlegek a Számviteli Törvényben előírt mérlegsorokat használják.

Az IFRS (Nemzetközi Pénzügyi Jelentési Szabványok) szerint elkészített mérlegek vizsgálatánál kiindulópontunk az IAS 1 nemzetközi számviteli standard, amely része a nemzetközi beszámolóképzési standardoknak (IFRS), amelyeket az Európai Bizottság 2238/2004/EK Rendelete (2004. december 29. egyes nemzetközi számviteli standardoknak az 1606/2002/EK európai parlamenti és tanácsi rendelettel összhangban történő elfogadásáról szóló 1725/2003/EK rendelet módosításáról) tartalmaz. Ez az IAS 1 rendelet írja elő az IFRS szerint készített mérlegek kötelezően feltüntetendő mérlegsorait. A rendelet nem teszi kötelezővé az alkalmazandó terminust, csupán felsorolja a beszámolási kötelezettség egységeit, de megjegyzi, hogy a beszámolásra kötelezett cég más terminust is használhat. Ennek alapján ez a rendelet a terminusok szempontjából irányadónak tekinthető.

Az IFRS szerint elkészített mérlegeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a cégek nem a Magyar Számviteli Törvényben megadott terminológiát követik, hanem az IAS 1 alapján dolgoznak. Nem térünk most ki a SZT és az IFRS szerint használt mérlegtételek különbözőségeire, mert az a számvitel területére tartozik, csupán a használt terminológiát vizsgáljuk a szinonímia szempontjából.

Az Eszközök oldalon megtaláljuk a fent említett jelenséget, amikor az idegen (angol) eredetű szó: *goodwill* (Richter, Synergon) szerepel a magyar SZT mérlegben szereplő *üzleti vagy cégérték* terminus helyett, illetve a két megnevezés egyszerre is jelen lehet: *beszerzésből származó cégérték (goodwill)* (FOTEX). Ezek a terminusok egymás szinonimái.

Vizsgáljuk meg a SZT kapcsán elemzett *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)* terminus különböző variációit. Az IAS 1 ajánlott mérlegsora a *vevő- és egyéb követelések*. A tíz tőzsdei cég IFRS mérlegében a következő variációkat találjuk:

- *vevő- és egyéb követelések* (Danubius)
- *vevők* (Richter)
- *vevőkkel szembeni nettó követelések és egyéb rövid lejáratú követelések* (EGIS)
- *vevők és egyéb követelések* (Zwack)
- *vevőkövetelések, nettó* (TVK)

Ha kivesszük az összefoglaló *vevő- és egyéb követelések* terminusból az egyéb követelések részt, vagyis alábontjuk a fölérendelt fogalmat két alárendelt fogalomra és csak a *vevők* részt vizsgáljuk, a következő szinonimákat találjuk:

- *vevők / vevőkövetelések / vevőkkel szembeni nettó követelések / követelések áruszállításból és szolgáltatásból*

A mérleg *források* oldalán is megtaláljuk ezt a jelenséget, de itt kevesebb a szinonima. A *kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók)* tétel a mérlegek többségében csak *szállítók*-ként szerepel, hasonlóképpen a rövidebb, találóbbs szinonimát alkalmazva, az eszközök oldalon található *vevők* mintájára.

Az IAS 1 előírja az *adókövetelések* és a *halasztott adókövetelések* feltüntetését a mérlegben (IAS 1/68). E tételekre különböző terminusok találhatóak a cégek mérlegében:

halasztott adó-eszközök (Richter)	adókövetelés (Richter, FOTEX)
halasztott adó (Synergon, Zwack)	-
halasztottadó-követelés (Raba)	visszaigényelhető adók (Raba)
halasztott adó követelések (Danubius)	-
halasztott adókövetelés (EGIS)	-
-	adó követelés (TVK)
halasztott adó eszköz (Linamar)	-

11. táblázat. Szinonimák 1.

Jól megfigyelhető, milyen kiforratlan a terminus helyesírás, illetve képzés szempontjából. Azonban világosan látszik, hogy ezek a tételek egymásnak szinonimái, illetve, ha a helyesírási és egyesszám-többesszám képzési különbségeket figyelmen kívül hagyjuk, akkor azt látjuk, hogy csak két szinonima marad:

- *halasztott adó követelések*
- *halasztott adó eszköz.*

A többi terminust tekinthetjük az alapterminusok variánsainak. Itt utalunk Sager (1990:58-59) megállapítására, amely szerint a különböző nyelvészeti kontextusban a terminusoknak különböző variánsai léteznek. A terminológus

feladata, hogy megtalálja azt a kritériumot, amely szerint egy terminus alapterminusnak nevezhető, amelyhez viszonyítva a többi variánsnak tekinthető. Esetünkben alapterminusnak tekinthetjük az IAS 1 által javasolt terminust, és ehhez képest nevezzük a többi formát variánsnak.

Ennek alapján az *adókövetelés* és a *visszaigényelhető adók* lesznek egymás szinonimái, míg a harmadik variáció csupán más helyesírási változatnak tekinthető. Az angol nyelvű rendelkezés *deferred tax assets* (tükörfordításban: halasztott adó eszközök), illetve *liabilities and assets for current tax* (tükörfordításban: kötelezettségek és eszközök folyó adóhoz) terminusokat használ, a magyar nyelvű variációk között szerepel az előbbi tétel tükörfordítása, ezért lett ebben az esetben az *adókövetelésből adó eszköz*. A SZT-ben előírt mérlegben nem fordul elő az adó sem követelés, sem kötelezettség formájában.

A mérleg *források* oldalán is megjelenik a terminusok sokfélesége. Itt is megjelenik az újonnan használt tétel: az IAS 1 szabványban előírt *halasztott adókötelezettségek*. Ennek mintánkban két különböző formájával találkozunk:

- *halasztott adó kötelezettség* (FOTEX, Állami Nyomda, Richter, Linamar)
- *halasztott adó kötelezettségek* (Danubius, TVK)

6. 1. 3. 2. Szinonimitás az angol nyelvű mérlegekben

6. 1. 3. 2. 1. Szinonimitás a tíz magyar cég angol nyelvű mérlegeiben

Elsőként a tíz tőzsdei cég angol nyelvű IFRS szerint elkészített mérlegének terminusait vizsgáljuk. Egyúttal bemutatjuk az IAS 1 rendeletben szereplő terminusokat.

Vizsgáljuk meg ugyanazokat a tételeket, amelyeket a magyar mérlegekben összevetettünk. Elsőként a *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)* SZT szerinti terminus megfelelőjét, amit az IAS 1-ben *trade and other receivables* ajánlott terminusként adnak meg:

- *accounts receivable* (Állami Nyomda, FOTEX))
- *trade and other receivables* (Danubius, Raba, Zwack)
- *trade receivables* (EGIS, Linamar, Richter)
- *trade accounts receivable, net* (Synergon)
- *trade receivables, net* (TVK)

Azok a cégek, amelyek nem az ajánlott *trade and other receivables* (tükörfordításban: eladási és egyéb követelések) terminust használják, ezt a tételt két részre bontják, aminek megfelelően mérlegükben *trade receivables* és *other receivables* szerepel. Ezért a *trade and other receivables* nem szinonimája a többi terminusnak, mert a terminus átfogóbb, mint a többi specializált terminus. A felsorolt terminusok között gyakorlatilag két szinonimát említhetünk meg: *accounts receivable* és a *trade receivables*. A többi terminus ennek a kettőnek a variációja.

A másik vizsgált terminus az IAS 1-ben *deferred tax assets*-ként megadott tétel. Ezt a legtöbb vizsgált mérlegben így találjuk, kivéve a *deferred tax asset* (Zwack), illetve a *deferred tax* (Synergon) tételeket, amelyekről ismét elmondható, hogy csupán szabadon választható variációi az ajánlott terminusnak.

Ugyanezzel a jelenséggel találkozunk a mérleg *források* oldalán is, ahol az ajánlott *deferred tax liabilities* (IAS 1/68) helyett a cégek felénél *deferred tax liability* szerepel.

Érdemes összevetni a SZT-ben *kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók)* terminus megfelelőit. Az IAS 1 a *trade and other payables* terminust ajánlja. A vizsgált mérlegekben a következő terminusok szerepelnek:

- *trade accounts payable* (Állami Nyomda, Danubius, Synergon)
- *trade payables* (EGIS, Richter, Linamar)
- *accounts payable* (FOTEX)
- *trade and other payables* (Raba)
- *trade and other liabilities* (Zwack)

Ismét azzal a jelenséggel találkozunk, amikor a fölérendelt fogalmat két alárendelt fogalomra bontják egyes mérlegek, ezért kerül ki az *other payables* a fogalomból, és megmarad a *trade payables*. Így szinonimák lesznek a:

- *trade and other payables* és a *trade and other liabilities*,
- *trade payables*, *accounts payable* és a *trade accounts payable* terminusok.

A *befektetett eszközök – forgóeszközök* mérlegfőcsoportok, és a *hosszú lejáratú kötelezettségek – rövid lejáratú kötelezettségek* mérlegcsoportok megnevezésére, illetve az éven belüli – éven túli megkülönböztetésre az IAS 1 a *current – noncurrent* jelzőket használja, megjegyezve, hogy elfogadható a Nagy Britanniában használatos *fixed* jelző is a *befektetett eszközök* esetében, illetve a *long-term* jelző a *hosszú lejáratú kötelezettségek* esetében. Az általunk vizsgált mérlegek többsége el is fogadja a *current – noncurrent* jelzőket, de egyetlen esetben sem egybeírva, hanem többségében kötőjellel *non-current*, esetleg *non current* alakban. Ez a következetlenség egy mérlegen belül is előfordul, ahol az egyik tétel kötőjellel, a másik kötőjel nélkül szerepel (FOTEX). Megtalálható ezen kívül *long term liabilities* (Állami Nyomda, Synergon) terminus, illetve ismét a Fotex mérlegében jelentkezik a következetlenség, ahol együtt szerepelnek a *non-current liabilities* és a *total long term liabilities* terminusok.

6. 1. 3. 2. 2. Szinonimitás a brit, belga, svéd és amerikai cég angol nyelvű mérlegeiben

Összehasonlítóképpen vizsgáljunk meg egy brit (BP 2007), egy amerikai (Transocean 2006) és két európai, egy belga (Solvay 2006) és egy svéd (NCC 2006) cég mérlegeit. A belga és a svéd cég az IFRS szerint készítette el mérlegét, a brit cég a konszolidált mérlegét az IFRS szerint, míg az anyavállalat mérlegét az Egyesült Királyságban elfogadott számviteli gyakorlat szerint készítette el. Az amerikai cég az FASB (Financial Accounting Standards Board – Pénzügyi Beszámolási Szabvány Bizottság) SFAS (Statement of Financial Accounting Standards – Pénzügyi Beszámolási Szabványok Kimutatás) előírásai szerint készítette a mérlegét.

Az *eszközök* oldal két főcsoportja a brit anyavállalat mérlegénél a *fixed assets* (befektetett eszközök) és a *current assets* (forgóeszközök) (BP Parent), ugyanígy a svéd cégnél, amelyik az IFRS szerinti mérleget készített (NCC). Megtaláljuk az IAS 1 szerinti *non-current assets* és *current assets* tételeket a BP konszolidált mérlegében (BP Cons.) és a belga cég csoportmérlegében (Solvay), az amerikai mérlegben viszont nem szerepel semmiféle terminus a befektetett eszközökre, a forgóeszközök itt is *current assets* (Transocean). A szinonimák, amelyeket eddig találtunk:

- *fixed assets/non-current assets*

Ha a *források* oldalon megvizsgáljuk a *hosszú lejáratú kötelezettségek* és a *rövid lejáratú kötelezettségek* mérlegcsoportokat, ismét találunk néhány szinonimát. Az amerikai és a svéd mérleg a *long-term liabilities* és *current liabilities* terminusokat használja (Transocean, NCC), a belga cég és a brit cég konszolidált mérlegében a *non-current liabilities* és *current liabilities* terminus párt találjuk,

míg a brit anyavállalat mérlegében a *creditors – amounts falling due after more than one year* és a *creditors – amounts falling due within one year* terminusokat.

A fenti példánál élesebb eltérést mutat a brit, illetve amerikai angolban használt terminusok kettőse. Az *eszközök* oldalon szereplő brit *debtors* (BP Parent) helyett az amerikai angolban az *accounts receivable* (Transocean 2006) használatos. Mindkettő ugyanazt a tételt jelöli, amit a magyar *követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)*. A *források* oldalon a *kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók)* meghatározására hasonlóképpen, a brit *creditors* szerepel, míg az amerikai angolban az *accounts payable* terminus. A BP konszolidált mérlegében az IFRS által ajánlott terminusokat találjuk: *trade and other receivables* és *trade and other payables* (BP Cons.), a belga cégnél: *trade receivables* és *trade liabilities* (Solvay 2006), a svéd cégnél pedig *accounts receivable* és *accounts payable*, akárcsak az amerikai cégnél (NCC).

Az eddig talált szinonimáink:

- *fixed assets / non-current assets*
- *debtors / trade receivables*
- *accounts payable / trade liabilities*
- *current liabilities / creditors – amounts falling due within one year*
- *long-term liabilities /non-current liabilities / creditors – amounts falling due after more than one year*

A következő szinonimacsoport beleillik Jászó egyik kategóriájába: azoknak a szinonimáknak a csoportja, amelyeknél „Rokonértelműség van a jelölt fogalmat más-más oldalról más szemlélettel megragadó szavak között.” (Jászó 1994:442)

A *debtors / accounts receivable* szinonima csoport első tagja, a *debtors* (adósok/követelések) a hitelviszonyt, vagyis a tartozást az adós oldaláról közelíti meg, míg a második tag, az *accounts receivable* (kb. bejövő számlák) ugyanezt a tartozást a hitelező szemszögéből nézi, mégpedig az elszámolás oldaláról. Mindkét szempont érvényes a terminusok által megnevezett fogalomra, a

szinonimitás abból ered, hogy a fogalom megnevezése más-más szemléletből indult ki.

A vizsgált terminusokat táblázatba rendezve könnyebb átlátni a szinonimákat.

Belga (Solvay)	non-current assets	current assets	non-current liabilities	current liabilities
Brit IFRS (BP)	non-current assets	current assets	non-current liabilities	current liabilities
Brit anyaváll. (BP)	fixed assets	current assets	creditors – amounts falling due after more than one year	creditors – amounts falling due within one year
USA (Transocean)	-	current assets	long-term liabilities	current liabilities
Svéd (NCC)	fixed assets	current assets	long-term liabilities	current liabilities

12. táblázat: Szinonimák az angol nyelvű mérlegekben. (saját szerkesztés)

A belga mérlegben és a brit konszolidált mérlegben, ahol *current assets* és *non-current assets* terminusokat találunk, a források oldalán *current liabilities* és *non-current liabilities* tételekkel találkozunk. A svéd és az amerikai mérlegben, ugyanez a *current liabilities* és *long-term-liabilities* a források oldalán, az eszközök oldalán pedig a *current assets* és *fixed assets* a svéd cégnél, míg az amerikai cég nem jelöli külön a befektetett eszközöket, csak a *current assets* szerepel nála. A brit anyavállalatnál a *fixed assets* és *current assets* terminusokkal szemben a *creditors – amounts falling due within one year* és *creditors – amounts falling due after more than one year* páros áll.

Figyeljük meg a vizsgált terminusokban rejlő rendszert. Azoknál a mérlegeknél, ahol az *eszközök* esetén az egy éven túli felhasználást a *non-current* jelzővel fejezik ki (az IFRS alapján), ott ugyanezt a logikát követik a *források* oldalán is, azaz az egy éven túli esedékességet a kötelezettségek esetén szintén a *non-current* jelző mutatja. Azokban a mérlegekben, ahol ezt a jelzőt nem használják, különböző variációkat találunk a *current* jelző szembeállításaként.

A fent elemzett szinonimacsoportok bármely tagja használható a mérlegben, anélkül, hogy a jelentés megváltozna vagy sérülne. Amint azt a 6. 1. 3. alfejezetben említettük, a kontextus megegyezik bármely cégről vagy bármely országról legyen szó.

Mégis van egy szempont, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni, amikor egyik vagy másik terminust kiválasztjuk: ez a koherens stílus. Bár a szinonim terminusok denotátuma megegyezik, mégsem tetszőlegesen használják őket. Ha az eszköz oldalon a *trade receivables* szerepel, akkor a forrás oldalon a *trade liabilities* használatos. Hasonlóképpen, az *accounts receivable* 'párja' az *accounts payable*, ahogy az *amounts falling due within one year* párja az *amounts falling due after more than one year*. Ha az említett párokat összekevernénk, az oda vezetne, hogy bár a terminusok (közel) ugyanazt a fogalmat takarják, mégis káosz keletkezne a terminológiában, és ez a nyelvhasználó hozzá nem értésére utalna.

Belga (Solvay)	Trade receivables	Trade liabilities
Brit IFRS (BP)	Trade receivables	Trade liabilities
Brit anyaváll. (BP)	Debtors	-
USA (Transocean)	Accounts receivable	Accounts payable
Svéd (NCC)	Accounts receivable	Accounts payable

13. táblázat: Fogalom 'párok' az angol nyelvű mérlegekben

A szinonimák között a *liabilities*, *creditors*, *amounts* terminusok ismét a más szemszögből megközelített denotátumra nyújtanak példát. A *creditors* (hitelezők) az *összeget kölcsönadó* szempontjából indul ki, ezen belül a kölcsönadót nevezi meg. A *liabilities* (kötelezettségek) a kölcsönvevőből indul ki, és a tartozást nevezi meg, az *amounts* (összegek) terminus arra utal, hogy mindenféle áru vagy szolgáltatás összességében szerepel a mérlegben, a kifizetendő pénzüsszegre koncentráll. Az *accounts payable* (kimenő/fizetendő számlák) terminus pedig ismét az elszámolás oldaláról közelíti meg a tartozást.

Érdemes megjegyezni, hogy csupán e szinonima csoportokban szereplő terminusok elemzése révén milyen sokféle információt nyerünk a mérleg felépítéséről és a benne szereplő tételekről.

6. 2. Antonimitás a számviteli terminológiában

A számviteli mérleg terminológiáját az antonimitás kérdéskörére tekintettel is érdemes megvizsgálni. Ismét a fogalmakból indulunk ki, deduktív módszert alkalmazva, azaz összegyűjtjük azokat a terminuspárokat, amelyeket ellentétes értelműnek gondolunk szakmai ismereteink, illetve nyelvi megfontolások alapján, majd ezeket a párokat elemezzük a szakirodalomban található ellentétes jelentést kifejező kategóriák alapján, végül e kategóriák alapján csoportosítjuk őket. Ezzel a módszerrel rávilágíthatunk a mérleg rendszere és a terminológiai, szemantikai rendszerek közötti összefüggésekre.

Amint azt a 4. 4. 2. fejezetben már bemutattuk, ellentétes jelentésű fogalompárok, lexémák is megtalálhatók a számviteli terminológiában. Lyons (1990) szerint a szókincs strukturálásában az egyik legjelentősebb jelentéstani viszony az összeférhetetlenség. A számviteli rendszer, ezen belül a mérleg felépítésének ismeretében úgy gondoljuk, számos ilyen típusú fogalompár található a mérleg terminológiájában, és ezeknek a pároknak a rendszerezése megkönnyíti a terminusok megtanulását, illetve helyes használatát.

6. 2. 1. Az antonimia fogalma a szakirodalomban

Károly (1970) a szavak mezőösszefüggéseit vizsgálva említi az ellentétes jelentésű szavak kapcsolatát, amelyeket a mellérendelt fogalmi viszony sajátos eseteinek tekint. Nézete szerint ez a viszony elsősorban melléknevekre és igékre

jellemző. Jelen vizsgálatunk a számviteli terminusokra vonatkozik, amelyek a mérlegtételek esetében kizárólag főnevek. Azonban látni fogjuk, hogy a terminusok képzésében mindig jelen vannak a melléknevek, illetve a melléknévi igenevek, ezzel alátámasztjuk Károly nézetét. Károly a mezőösszefüggéseket vizsgálva különböző kapcsolódási lehetőségeket sorol fel, elsőként a szavak fogalmi szféráját, ezen belül a mellérendelést, amit az ellentétes jelentésű terminusoknál is megtalálunk. Más típusú fogalmi kapcsolati lehetőség a szavak közti helyi, időbeli, stb. viszony – erre is találunk példákat a mérlegben.

Egyetértünk Jászó (1994) és Crystal (2003) vélekedésével az antonimia és a szinonimia kapcsolatáról: Nézetük szerint az antonimákat a jelentéstanok, legtöbbször a szinonimiával együtt tárgyalják, annak valamiféle kiegészítéseként, pedig a két viszony egészen más típusú, *“az antonimia egyike a legfontosabb jelentéstani viszonyoknak”* (Jászó 1994:449). A szinonimia kiterjedt vizsgálatával szemben azonban számos szerző csupán említést tesz az antonimiáról. Ennek valószínűleg az lehet az oka, hogy nehéz az antonim kapcsolódásokat általánosítani, illetve az antonimia vizsgálatában már logikai kategóriák is részt vesznek.

Lyons (1990) az antonimitásnak szélesebb és szűkebb jelentését különbözteti meg. Véleménye szerint bármilyen terminust használunk az ellentétek megnevezésére, akármennyire is szélesen vagy szűken értelmezzük az antonimitást, a legfontosabb elméleti alaptétel, hogy az emberi nyelvek szókincsében az egyik legfontosabb szerkezeti viszony az összeférhetetlenség, még specifikusabban az ellentétes értelem. Ez a megközelítés a mérleg terminológiájában is meghatározó, már a szinonimitás elemzése során többször találkoztunk ellentétes jelentésű terminusokkal.

Crystal (1997) a tágabb értelemben használja a terminust: mindenféle típusú szemantikai ellentét jelölésére, mint a fokozatos és nem-fokozatos antonimák. Utal Lyons azon nézetére, amely szerint az antonima terminust csupán az

ellentétek egy bizonyos típusára alkalmazza (szűkebb jelentésben), mégpedig a fokozatos ellentétekre, a másik típusú ellentétet komplementer, azaz kiegészítő kifejezéseknek nevezi. Crystal szerint vitatható az az álláspont, hogy hány különböző típusú ellentétet érdemes megkülönböztetni a szemantikai elemzések során. Legfontosabb ellentétes jelentésű szemantikai viszonyoknak tekinti a fokozatos és a nem fokozatos antonimákat, ez utóbbiakat kiegészítő kifejezéseknek is nevezi, valamint a megfordított (konverz) kifejezéseket. Megfogalmazza ezenkívül az összeférhetetlenség (inkompatibilitás) kategóriáját is: ezt a terminust használja olyan lexémák csoportjaira, amelyek egy fölérendelt kategóriába tartoznak és azon belül egymást kölcsönösen kizárják (Crystal 2003). Elemzésünk során Crystal (2003) és Lyons (1990) kategóriáit használjuk.

A Metzler Lexikon szerint a régebbi szakirodalomban bármilyen ellentétes jelentés gyűjtőfogalmaként az antonimia terminust használták, a mai használat azonban inkább csak a fokozható lexémák esetében alkalmazza az antonima kifejezést – elsősorban Lyons munkássága nyomán –, más esetekben a komplementer, konverz, inkompatibilis kifejezések használatosak (Glück 2000). Ez természetesen igaz lehet a nyelvészek körében, azonban az átlagos nyelvhasználó nem látja ezeket a finom különbségeket. Ezért érdemes vizsgálni az antonimitást a számviteli terminusok esetében, mert a különböző típusú ellentétes viszonyok feltérképezése rávilágít a fogalmak kapcsolódására és a terminusok nyelvi összefüggéseire.

Ez a rövid irodalmi áttekintés is jól ábrázolja, mennyire összetett, illetve mennyire vitatható az antonimia meghatározása. Számos nyelvész egyetért abban, hogy az ellentétes jelentésű lexémáknak igen fontos szerepük van a szókincsben, mégis kevésbé vizsgált terület ez, mint a szinonimitás. A szemantikai viszonyok, ezen belül az antonimitás feltárásának jelentősége vitathatatlan, mind a megismerés, mind a tanulás, illetve a nyelvhasználat során.

6. 2. 2. Antonimia a számviteli terminológiában

A szemantikai viszonyokon belül az ellentétes jelentésű szó párok, szó csoportok feltárása a számviteli mérleg terminusaiban hozzájárulhat

- a számviteli rendszer könnyebb megértéséhez,
- a fogalmakat jelölő terminusok gyorsabb elsajátításához,
- a nyelvhasználat során keresett terminus gyorsabb lehívásához és a korrekt terminológia használatához.

A fenti szakirodalmi áttekintés megvilágította az antonimitás kérdéskörének komplexitását. Láttuk, hogy az antonimia terminus különböző szerzőknél különböző értelmezést kapott, ezért az ellentétes jelentésű terminusok vizsgálatánál nem használhatjuk ezt az átfogó terminust további alábontás nélkül. Crystal (2003:139) meghatározásában megismerjük a legfontosabb ellentétes jelentésű szemantikai viszonyokat:

- *fokozatos* antonimák (*nagyon nagy*),
- *nem fokozatos* antonimák (*kiegészítő* kifejezések), amelyek nem engedik meg fokozati különbségek kifejezését,
- *megfordított* (konverz) kifejezések: kéttagú szembenállások, amelyek egymástól kölcsönösen függenek, például *ad/vesz*,
- *összeférhetetlenség* (inkompatibilitás). E címszó alatt az ugyanabba a fölérendelt kategóriába tartozó, de egymást kölcsönösen kizáró lexémák csoportjait tárgyalja.

Crystal alapján az ellentétes jelentésű kifejezések egyik alkategóriája a *nem fokozatos antonimák*, más néven *kiegészítő* kifejezések. Ezek azon kritériuma, hogy nem fokozhatók, érvényes a mérleg terminusaira is: nem lehetséges

valamiről azt állítani, hogy *befektetettebb eszköz vagy *nagyon befektetett eszköz. Másrészt, az összeférhetetlen lexémák meghatározása, amely szerint ugyanabba a fölérendelt kategóriába tartozó, de egymást kölcsönösen kizáró lexémák tartoznak ebbe a kategóriába (v.ö. Lyons 1990:161), még inkább érvényesnek látszik a mérleg terminusaira. Ezek szerint, ha valami például *befektetett eszköz*, azt jelenti, hogy nem lehet egyúttal *forgóeszköz* is, mivel ez a két kategória egymást kizárja. E logika alapján számos összeférhetetlen lexéma található a mérlegben.

A komplementer, azaz kiegészítő kifejezésekről Lyons (1990:163) azt állítja, hogy az összeférhetetlen kategória egy speciális esetének tekinthető, amennyiben terminuspárokra vonatkoznak. Az ilyen lexikai egységek párbaállításánál azt a tulajdonságukat figyelhetjük meg, hogy az egyik állítás tagadása a másikat implikálja és fordítva.

Lyons (1990) nézeteit elfogadva a számviteli terminológiában számos kiegészítő elemet találunk a fenti logikát követve. Nézzünk egy példát: a *hosszú lejáratú kötelezettségek* mérlegtétel implikálja, hogy ami ide tartozik, az nem lehet rövid lejáratú, ahogy a másik mérlegtétel, a *rövid lejáratú kötelezettségek* azt feltételezi, hogy az ebbe a kategóriába tartozó tételek nem lehetnek hosszú lejáratúak. A két kategória egymást kizárja, és nincsen egy harmadik lehetőség a kettőn kívül. Ennek alapján a két tétel egymással komplementer, azaz kiegészítő viszonyban van.

Crystal (2003) és Károly (1970) szerint számos ellentét típust lehet találni, a szembeállítás történhet irány, idő, ok-okozat, stb. alapján. Ugyanez érvényes a mérlegben található ellentétpárookra is. A mérleg terminusai között két alapvető szembeállítási szempontot azonosíthatunk:

- az időbeliség
- a tranzakció iránya.

Az előbb említett ellentétpár, a *rövid lejáratú kötelezettségek – hosszú lejáratú kötelezettségek* között a különbség az időben mutatkozik meg. A számviteli meghatározás szerint az a kötelezettség tekinthető rövid lejáratú kötelezettségnek, amelynek egy éven belül kell eleget tenni, ennek alapján az egy éven túli kötelezettségek a hosszú lejáratú kötelezettségek kategóriába kerülnek. Ugyanez az időbeli megkülönböztetés egymással szembe rendel több mérlegételt is, amit a 13. táblázatban szemléltetünk.

befektetett eszközök	forgóeszközök
tartós hitelviszonyt megtestesítő értékpapír	forgatási célú hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok
tartós részesedés kapcsolt vállalkozásban	részesedés kapcsolt vállalkozásban
egyéb tartós részesedés	egyéb részesedés
egyéb hosszú lejáratú kötelezettségek	egyéb rövid lejáratú kötelezettségek
hosszú lejáratú kötelezettségek	rövid lejáratú kötelezettségek
hosszú lejáratra kapott kölcsönök	rövid lejáratú kölcsönök
tartós kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben	rövid lejáratú kötelezettségek kapcsolt vállalkozással szemben

13. táblázat. Időbeliség alapján szembeállítható mérlegterminusok

Mindezek a terminusok az idő alapján rendelhetők egymás mellé, azaz használatuk, illetve lejáratuk időtartama szerint. A párok mindkét tagja a mérleg ugyanazon oldalán található, ami azt jelenti, hogy a számlák típusa nagyon hasonló, tehát vagy mindkettő eszköz, vagy mindkettő kötelezettség. Például a *befektetett eszközök – forgóeszközök* pár mindkét tagja eszközöket jelöl, amelyek a vállalkozás tulajdonában lévő vagyontárgyak és amelyek használatával, felhasználásával a vállalkozás termelni, működni tud. A különbség a használat időtartamában van. A *befektetett eszközök* a vállalkozást egy éven túl szolgálják,

míg a *forgóeszközök* egy éven belül felhasználásra kerülnek. Ebből a meghatározásból máris egyértelművé válik az egymást kizáró tulajdonságuk, azaz, ha egy tétel egy éven túl szolgálja a vállalkozást, az nem lehet egyúttal egy éven belül felhasználható és megfordítva.

A második szempont a tranzakció irányára vonatkozik. Nézzünk ismét egy példát: a *váltókövetelések – váltótartozások* (SZT) terminusok egymás ellentétének tekinthetők a fizetési kötelezettség iránya szerint. A *váltókövetelések* esetében a vevőm tartozik nekem, ő köteles kifizetni a váltót. Ezzel szemben a *váltótartozások* tétel azt jelenti, hogy én tartozom megfizetni a szállítómnak a váltót. Mindkét tétel egy hasonló tranzakciót takar, csupán a tranzakció iránya ellentétes, így szembeállítva a két tételt. További hasonló példák:

váltókövetelések	váltótartozások
aktív időbeli elhatárolások	passzív időbeli elhatárolások
halasztott ráfordítások	halasztott bevételek
követelések értékelési különbözete	kötelezettségek értékelési különbözete
követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)	kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók)
készletekre adott előlegek	vevőktől kapott előlegek
származékos ügyletek pozitív értékelési különbözete	származékos ügyletek negatív értékelési különbözete

14. táblázat. A tranzakció iránya szerint szembeállítható mérlegterminusok

A terminuspárok megfigyelése során megtaláljuk az ellentétes irányra utaló nyelvi jeleket, így *pozitív – negatív, adott – kapott, aktív – passzív* jelzők és *bevételek – ráfordítások*, illetve *követelések – kötelezettségek* főnevek.

Az ellentétes értelmű kifejezések egy speciális esete a konverz-, azaz megfordított kifejezések, amelyeknél alapkritérium, hogy kéttagú szembeállítás

legyen és az egyik elem feltételezze a másikat, mint például *szülő* és *gyerek*, *elad* és *vesz*.

Erre a típusra nehezebb példát találni a számviteli terminológiában, mert, bár az eladás és a vásárlás mindennapi esemény a gazdálkodások életében, és ezek a tranzakciók könyvelésre kerülnek a számviteli munka során, sőt, a mérlegben is találhatunk a két eseménytípussal kapcsolatos tételeket, mégis, a kétféle esemény a vállalkozó szempontjából nem feltételezi egymást. Ez azt jelenti, hogy a vállalkozó vesz és elad, de amit elad, az egészen más, mint ami vesz, tehát a mérlegben az eladással és a vétellel kapcsolatos tételek különböző eseményeket takarnak. Máshol kell keresnünk olyan fogalompárokat, amelyek egymást feltételezik. A mérlegben egyetlen példát találunk erre: az *eszközök* és *források* ellentétpár. Eszközök mindazok a javak, vagyontárgyak, amelyek egy vállalkozás birtokában vannak, forrásként jelölünk meg mindent, ami az eszközök eredetét (származását, tulajdonosát) mutatja (Sztanó 2001:43-44). A két fogalom egymást annyiban feltételezi, hogy a vállalkozás nem tud úgy eszközt vásárolni, hogy azt ne fedezze valamilyen forrásból, illetve csak akkor beszélünk egy tétel esetében forrásról, amennyiben az az eszközök fedezetére szolgál. Ugyanezt a kölcsönös függőséget mutatja a számviteli alapegyenlet, azaz a mérleg alaptétele, miszerint a két oldalnak: az *eszközöknek* és a *forrásoknak* minden esetben egyeznie kell.

6. 3. Részkonklúzió

Elemzésünkben számos szinonimát találtunk, amelyeket azonos kontextusuk, azonos denotátumuk miatt legtöbb esetben abszolút szinonimáknak tekinthetnénk. Azonban van egy olyan tényező, amely korlátozza a terminusok felcserélhetőségét. Ez pedig nem hangulati vagy műfaji, még csak nem is feltétlenül a helyhez kötődés, hanem az a tétel, hogy egyes terminusok olyan csoportokkal hozhatók kapcsolatba, ahol hasonló logika alapján történik a jelölés és ez a hasonló logika, esetleg “stílus” tekinthető a rendező elvnek.

A szinonimitás vizsgálata a mérleg terminusaiban rámutatott arra, hogy a számviteli szaknyelvben milyen sokféle terminus létezik egymás mellett. A magyar Számviteli Törvény előírja, illetve behatárolja a terminológiát, aminek következtében szinte teljesen hiányoznak a szinonimák a törvény szerint elkészített mérleg terminusaiban. A magyar cégek IFRS szerint elkészített terminusainál – bár irányadónak lehet tekinteni az IAS 1 rendelkezést – mégis számtalan variáció fellelhető. Kívánatos lenne ezeknek a terminusoknak a harmonizációja, illetve a helyesírás tekintetében egységes koncepció kialakítása.

Bemutattuk, hogy az angol nyelvű mérlegek terminusai között is számtalan szinonima található, ami egyrészt a különböző országokban használatos különböző szabványoknak, másrészt a terminusválasztás szabadságának köszönhető. A magyar tőzsdei cégek angol nyelvű mérlegeinek elkészítésénél is szükség lenne valamely egységesítő irányadásra, mert úgy tűnik, az IAS 1 terminus ajánlása nem elég erős. Megoldás lehet esetleg a mérleget összeállító szakemberek közti párbeszéd, a terminusok rendezetlenségének tudatosítása és közös álláspont kialakítása.

Az antonimitás vizsgálata egészen más megközelítést kívánt, illetve más eredményeket hozott. Rámutattunk, hogy számos példa található a mérleg terminusai között az ellentétes jelentésű kifejezésekre, azon belül elsősorban a komplementer típusú ellentétekre. Ennek oka elsősorban a mérleg rendszerében keresendő, amit a használt terminusok tükröznek.

Úgy véljük, minden szakma fogalmi rendszerében megtalálhatók a különböző szemantikai kapcsolódások, jelen esetben a szinonim, illetve a különböző antonim fogalmakat jelölő terminusok. Ezeknek a viszonyoknak és az őket jelölő terminusoknak a feltérképezése, rendszerező elemzése segít a szakma fogalmi rendszerének megértésében, valamint a terminusok memorizálásában és korrekt használatában.

7. KOLLOKÁCIÓK A SZÁMVITELI NYELVBEN

A paradigmikus viszonyok vizsgálata után térjünk át a számviteli nyelvhasználatban fellelhető jellemző szintagmatikus viszonyok elemzésére. A szintagmatikus viszonyok meghatározása: Crystal (2003:540) definíciója szerint egy szó vagy szerkezet elemei közt fennálló lineáris viszony. Lyons meghatározásában olyan kapcsolat, amely a mondaton belül, azonos szinten fellelhető az elemek között, így például *haj – szőke, kutya – ugat, üveg – egy, tej* (Lyons 1969: 73).

A számviteli nyelvhasználat vizsgálata során elengedhetetlen a szavak lineáris, azaz vízszintes kapcsolódásának vizsgálata. Akárcsak a köznyelvben, úgy ebben a regiszterben is találkozunk gyakran előforduló szókapcsolatokkal, mint például *bemutatásra kerül, képzés történik, vagy nyereség keletkezik, tartalékot képzünk, a költségek felmerülnek, vagy egy más típusú kapcsolódással: a jövőbeni kötelezettség, a képzett céltartalék*. Ezek a szókapcsolatok a formulaszerű nyelvhasználat különböző típusait képviselik.

7. 1. A formulaszerű nyelvhasználat

A formulaszerű nyelvhasználatához, más kifejezéssel állandósult szókapcsolatokhoz vagy frazeológiai egységekhez (Forgács 2007) tartoznak többek között a közmondások, idiómák, helyzetmondatok, frazeologizmusok, illetve az általunk vizsgált kollokációk és funkcióigés szerkezetek. Számtalan típusa van a formulaszerű elemeknek, eltérő lehet a kötöttségük foka, az elemek kicserélhetőségének, módosításának lehetősége is fennáll. Közös tulajdonságuk, hogy több nyelvi elemből állnak, többé-kevésbé kötött a szavak láncolata és holisztikus egységként tároljuk őket mentális lexikonunkban (Dóla 2006). Fontos szerepük van a nyelvelsajátítás, a nyelvhasználat és a nyelvi viselkedés

szempontjából, hiszen nem kreatívan, önállóan képezzük őket, hanem a memóriában egységként tároljuk és onnan egészben hívjuk elő őket. A szaknyelvi nyelvhasználó számára igen fontos előny, hogy a kész elemtöbbségek használatával időt nyer; mind a beszédprodukció, mind a beszédmegértés során csökken a feldolgozáshoz szükséges erőfeszítés (Wray 2002, Heltai-Gósy 2005).

Egy további szempont, hogy a formulaszerű elemek helyzet-, nyelv-, illetve beszélőközösség specifikusak is. Megvannak az egyes csoportok, szakterületek jellemző frázisai, a bizonyos szituációkban elvárt és alkalmazott szófordulatok, helyzetmondatok. A mindennapi élet során kialakított szokásokat, így a nyelvhasználatban is bevált rutinokat követjük, és inkább az emlékezetünkben egységként tárolt kifejezésekre, mondatokra támaszkodunk, mintsem az új, kreatív mondatok létrehozására (Heltai 2007a, Seifert 2004). Ezek a rutinszerűen használt elemtöbbségek biztonságot nyújtanak az egyén, a csoport, a szakmai közösség és a kultúra számára, továbbá erősítik az összetartozás érzését. Szakszövegek esetében nagyon fontos ismérv, hogy a korrekt kollokációk használata a szakmaiság fokát emeli (Heltai 2009). Ugyanez elmondható a megfelelően alkalmazott funkciói-gés szerkezetekre is.

7. 2. A kollokációk meghatározása

A kollokációk a formulaszerű nyelvhasználat egyik típusát képviselik. A kollokációk vizsgálata során Siepmann (2005:438) meghatározását fogadjuk el kiindulópontnak, amely szerint a kollokáció legfontosabb elemei az alábbiak:

- általában két vagy több szóból álló egység
- egységként tároljuk, használjuk
- az elemek lehetnek szavak, szavak és nyelvtani formulák és szavak és szemantikai-pragmatikai elemek (Siepmann 2006:2)
- ismétlődő használat jellemzi őket

- jellemzően egy meghatározott diskurzus közösségen belül használatosak

Balázs (2004) felosztásában a kollokációk az alkalmoszerű és végtelen számú szabad szókapcsolatok, valamint a szerkezetileg és jelentéstanilag kötött szókapcsolatok között helyezkednek el, átmeneti, különböző mértékben összeforrott szerkezetekként.

Crystal (2003) a kollokációkkal kapcsolatban megemlíti, hogy a szintagmatikus viszonyban álló lexémák együttes előfordulása gyakran előre látható. Ez megfelel Siepmann (2006) azon feltételeinek, amelyek szerint a kollokációkat egységként tároljuk, és gyakori használat jellemzi őket, egyben ellentmond Balázs (2004) véleményének. Forgács (2007:88) szerint az egyáltalán nem vagy csak gyengén idiomatizált szókapcsolatok tagjai között „egyfajta lexikai szolidaritás, affinitás jön létre”.

Ez az ellentmondás felveti az első kérdést, ami a kollokációk kutatása során újból és újból előkerül: mennyire szoros a kollokáció elemeinek kapcsolata?

Crystal (2003) különböző csoportokba rendeli a lexémákat annak alapján, mennyire megjósolható a más lexémákkal való előfordulásuk. Példaként a *have* és *get* igéket hozza fel, amelyek olyan széles körben használatosak, hogy nincsen megjósolható kollokációjuk.

Ennek a nézetnek ellentmond Hausmann (2003:311), aki a kollokáció bázisának a főnevet tekinti és ehhez rendeli hozzá a kollokátort.

A számviteli szaknyelvben például a *fizetett ellenérték* szókapcsolatban az *ellenérték* a bázis, ehhez rendeljük hozzá a kollokátort, jelen esetben a *fizetett* jelzőt. A másik típus esetében a *veszteség keletkezik* szókapcsolatnál a *veszteség* a bázis, amelyhez a *keletkezik* kollokátort kapcsoljuk.

Ebben a megközelítésben a *have* ige is bekerülhet a kollokációk körébe, hiszen a *breakfast* lexémához erősen kötődik a *have* ige, azaz a *breakfast* bázis mellé rendelhető a *have* kollokátor és így együtt már kollokációt képeznek, ezzel ellentmondva Crystal (2003) példájának.

Ehhez hasonló példát találunk a számviteli szaknyelvben is, például a gyakran használt *kerül* igét, amely számos főnévvel együtt előfordul. A *kerül* igéből kiindulva nem könnyen találunk jellemző kollokációkat, azonban, ha Hausmann (2003) nyomán a főnevet tekintjük a kollokáció keresésénél a kiindulópontnak, vagyis bázisnak, máris feltűnik, hogy az olyan főnevek mellett, mint *elszámolásra*, *kimutatásra*, *megállapításra*, jellemzően a *kerül* ige szerepel. Ennek alapján Hausmann (2003) módszerét alkalmazzuk a kollokációk feltárása során és bázisnak a főnevet tekintjük, amely „előfeszít” (Heltai 2007a), „vonz” egy igét vagy jelzőt.

Heltai (2007a) megkülönbözteti a kollokációk tágabb – bármely szókapcsolat, ahol a szavak egymás mellé kerülnek –, illetve szűkebb értelmezését, ahol a kollokációkat állandósult szókapcsolatnak tekinti. Dolgozatunkban ez utóbbi értelemben használjuk a kollokáció kifejezést, bár az állandósult jelző nehezen meghatározható, a kollokációkat képző lexémák összetartó ereje különböző lehet. Heltai (2007a) nyomán az állandósult szókapcsolatokat, illetve kollokációkat a szaknyelvi normáknak megfelelően „helyes” szókapcsolatnak tekinthetjük, hiszen igazolódik a kollokációk egyik fontos ismérve, amely szerint a lexémák kapcsolódása így hangzik az anyanyelvi, esetünkben szaknyelvi nyelvhasználó számára elfogadható összetételnek.

Crystal (2003) szerint minél gyakoribb egy kollokáció, annál valószínűbb, hogy ’idiomatikus kifejezésnek’ kell tekinteni. Ez a nézet két kérdést is felvet:

- a gyakoriság kérdése
- a kollokációk és az idiómák közti különbség.

A gyakorisággal kapcsolatban Siepmann (2005:410-411) kétféle megközelítést ír le:

- Az európai megközelítés szemantikai alapon azonosítja a kollokációkat, amely szerint különleges jelentés kapcsolat áll fenn a kollokáció egyes elemei között. Kritikaként azt említi, hogy ez a megközelítés csak töredékes eredményt hozhat.
- A brit megközelítés a gyakoriságot tekinti elsődlegesnek, ami viszont azzal a veszéllyel járhat, hogy a kutató üres szókapcsolatokat talál.

A gyakoriság kritériumát Feilke (2003) teljes egészében elveti, mert a probléma pszichológiai megközelítésre való lecsökkentésének tekinti a nyelvészeti megoldás helyett. További érvei a gyakorisági kritérium ellen az egyéni nyelvhasználat eltérései, illetve a diskurzusközösségek nyelvhasználata. Adott esetben a szaknyelvi diskurzusközösség használhat számos olyan kollokációt, amely a köznyelvben ismeretlen. Mindemellett elismeri, hogy az előfordulás gyakorisága segíthet a potenciális kollokációk azonosításában.

Vizsgálatunkban az európai megközelítéssel dolgozunk, azaz nem gyakoriság alapján keresünk kollokációkat, hanem a kollokáció egyes elemeinek kapcsolódása szerint. Ezek a kollokációk természetesen sokkal gyakrabban fordulnak elő az általunk vizsgált szakszövegekben, mint a köznyelvben, ezért lett ezekből a szókapcsolatokból kollokáció, azaz állandósult szókapcsolat a szaknyelvi diskurzusközösség számára.

A kollokációk és idiómák különbségéről is fontos említést tenni, hiszen a két kategória között különbség van. Az idiómák esetében megértési nehézségek lehetnek, hiszen az egyes lexémák esetenként elvesztik eredeti jelentésüket, illetve az idiómát egységként kell megérteni. A kollokációk esetében az egyes elemek megőrzik eredeti jelenésüket, a megértés nem okoz nehézséget. A nehézséget a

szókapcsolat előállítását jelenti (Hausmann 2003:312-313). Ugyanis a szabad szókapcsolatokkal ellentétben nem használhatunk a bázis mellett bármilyen lexémát, mert nem lesz hiteles a nyelv. A bázis megkívánja maga mellett a saját kollokátorát, így képezve nyelvileg helyes szókapcsolatot, kollokációt.

7.3. A kollokációk használata

A kollokációk használatával kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy egységként, holisztikusan keressük elő őket mentális lexikonunkból (Wray 2002, Heltai 2007a, Heltai-Gósy 2005). Ez nem csupán a szövegprodukciónak, hanem a szövegértés sebességét is növeli, kevesebb erőfeszítéssel, kevesebb önálló munkával jár.

A kollokációk helyes használatánál a nehézséget nem a szerkezet megértése okozza, hiszen a bázistag egyszerű, kontextus nélkül is érthető szó, a nehézséget a másik elem, a kollokátor okozza. Ez azt jelenti, hogy a nyelvi produkció során az ismert főnév mellé meg kell találni a legjobban odaillő igét vagy melléknevet. A kollokációk vizsgálata során ezért kell mindig a bázisból kiindulni, mert a kollokátor bázistól függően lesz más és más (Hausmann 2003). Ezért okoznak gondot az idegen nyelvek tanulása során a kollokációk, hiszen anyanyelvünkön sokszor nem is érzékeljük azok jelenlétét, csak egyszerűen „így szoktuk mondani”. Balázs (2004) e gondolatmenet alapján az állandósult szókapcsolatokat a nyelvnek nem produktív, hanem reprodukív elemei közé sorolja. Heltai (2007a) kompozicionálisnak nevezi őket, mivel a kollokációk jelentése levezethető az összetevő elemek jelentéséből.

A kollokációk használatával kapcsolatban egy további fontos ismérv, hogy nyelvhez kötődnek, tehát ugyanannak a gondolatnak a kifejezésére különböző nyelvekben különböző kollokációk használatosak, amelyek fordítása ezért gyakran nehézséget okoz (Heltai 2006b). Így például a *céltartalékot képez*

szerkezet angolul *establish reserves*, nem pedig **build/ create/ constitute reserves*, és fordítva is helytelen szerkezetet kapunk, ha külön-külön fordítjuk a kollokációt képző szavakat és ezért **céltartalékot megteremt/ kiépít/ létesít/ létrehoz* összetétellel próbálkozunk.

Ez a példa egyben arra is rámutat, hogy a kollokációk sok esetben szakmaspecifikusak, egy-egy szaknyelvre jellemzőek, és ezáltal csoportidentitás jelzésére is alkalmasak (Heltaí 2007).

7. 4. A kollokációk szintaxisa

Hausmann (2003) két fő kollokáció típust jelöl meg:

- a jelzői kollokációban főnév a bázis
- az igei kollokációkban szintén a főnév a bázis, alanyként vagy tárgyként

BÁZIS	KOLLOKÁTOR
ellenérték	fizetett
megettérülés	várható
nyereséget	termel
veszteség	keletkezik

15. táblázat Kollokációk a számviteli szaknyelvben Hausmann (2003) szintaktikai besorolása alapján

Hausmann (2003) szerint a kollokáció alapvetően kéttagú egység, de olyan eset is előfordul, hogy két kollokáció egy háromtagú kollokációvá egyesül. Erre is találunk példát a számviteli nyelvhasználatban:

kollokátor bázis + bázis kollokátor = kollokáció
halasztott adó + adót képez = halasztott adót képez

Összetett szavak is tekinthetők kollokációnak (Hausmann 2003, Siepmann 2006), mint *pénzkölcsön, forgóeszköz, kölcsönügylet, kölcsönszerződés*, amelyek esetében mindig az összetett szó második tagja a bázis, az első tag pedig a kollokátor, amely a második tag egy típusaként működik.

Például a *forgóeszköz* esetében az eszköz a bázis, ennek egyik típusa a forgóeszköz, így a forgó előtag lesz a kollokátor:

kollokátor + bázis
forgóeszköz

Siepmann tágabban határozza meg a kollokáció szintaxisát. Szerinte az elemek lehetnek szavak, szavak és nyelvtani formulák, valamint szavak és szemantikai-pragmatikai elemek (Siepmann 2006). Jelen vizsgálatunkban Hausmann két fő csoportjára összpontosítunk.

7. 5. Kollokációk a számviteli nyelvhasználatban

A kollokációknak fontos szerepük van a szöveg előállításában és a helyes, azaz elfogadott szóhasználatban; ismeretük, használatuk nélkül nem beszélhetünk kommunikációs kompetenciáról (Bańcerowski 2009), ezért meg kell vizsgálnunk a kollokációk előfordulását és típusait a pénzügyi beszámolók nyelvezetében.

Hausmann (2003) alapján lássunk néhány példát a szabad szókapcsolatokra és a kollokációkra a számviteli nyelvhasználatban. A példákat éves jelentésekből gyűjtöttük.

SZABAD SZÓKAPCSOLAT (szemantikailag autonóm + szemantikailag autonóm)	KOLLOKÁCIÓ (szemantikailag autonóm + szemantikailag függő)
feltételezéseket ismertet ingatlant újraértékel veszteséget felhasznál egyéb változás veszteséges cég	képzett céltartalék leírási kulcs valós érték tartalékot képez költség felmerül

16. táblázat. Szabad szókapcsolatok és kollokációk a számviteli nyelvhasználatban

Az első csoportban olyan szókapcsolatokat találunk, amelyek mindkét tagja szabadon felcserélhető, ez az előfordulás nem gyakoribb más kombinációknál. Például a *veszteséges cég* jelzős szerkezet esetében ez a cég lehet *nyereséges/ külföldi/ belföldi/ ipari/ vezető* stb. *Veszteséget* lehet *felhasználni/ termelni/ elszámolni/ leírni*. Ez utóbbi példák sorából kiemelhetjük azonban a *veszteséget termel* szókapcsolatot, amely már kollokációnak tekinthető, hiszen nem helyes a **veszteséget előállít/ csinál/ terem/ produkál** kifejezések egyike sem, pedig a felsorolt igék jelentésükben közel állnak a *termel* igéhez. A köznyelvi nyelvhasználó, ha nem ismeri a szaknyelvben használatos kifejezést, esetleg nem is találja a főnévhez leginkább illő igét. Ennek alapján a *veszteséget termel* szókapcsolat kollokációnak tekinthető.

A második csoportban a szókapcsolat főnévi tagja nagy mértékben meghatározza a vele együtt használható igét, illetve jelzőt. Az előfordulás gyakoriságát meghatározza a szövegtípus, a nyelvhasználók közössége, jelen esetben a beszámolóknak igen gyakori e szókapcsolatok előfordulása.

Az *érték* főnév több más jelzővel együtt előfordul a beszámolóknak, így pl. *bekerülési/ könyv szerinti/ piaci/ használati érték*. Úgy véljük, ezek mindegyike kollokációnak tekinthető a számviteli nyelvhasználatban, mert bár mindegyik

összetétel mást jelent, adott esetben ez a megfelelő jelző a főnév mellett. Nem használható a *valós érték* helyett, tehát az *igazi/ tényleges/ hű érték*, mert a speciális nyelvhasználat ezeket a szinonim jelzőket nem engedi meg a főnév mellett. A szemantikailag autonóm tag mellett egy szemantikailag függő lexéma áll.

Egyetérünk Siepmann (2005) kritikájával, miszerint ennek a csoportosításnak megvan a veszélye, és nem könnyű eldönteni, melyik lexémát tekinthetjük szemantikailag függetlennek vagy függőnek.

7. 5. 1. Jellemző igei kollokációk

A vizsgált korpuszban számos jellegzetes igei kollokáció fellelhető. Általában jellemző a pénzügyi beszámoló és a törvény nyelvezetére, hogy viszonylag szűk szókinccsel dolgozik, mert a bemutatni kívánt terület is meglehetősen behatárolt. Néhány példa a gyakran használt igei kollokációk közül.

- *tartalékot képez*
- *összeget képez*
- *halasztott adót képez*
- *halasztott adó eszközt ill. kötelezettséget állapít meg*

- *nyereség keletkezik*
- *árfolyamvesztés/nyereség keletkezik*

- *vesztéséget mutat*
- *forgalom/ kivitel teljesül*
- *egyenleg romlik*
- *eredményt/ árbevételt ér el*
- *értékvesztést képez/ elszámol/ visszair*

- *hozamot kiszámol*
- *ügyletet megköt*
- *költség felmerül*
- *tárgyi eszközt/ kötelezettséget kivezet*
- *kötelezettség(et) keletkezik/ teljesít/ leír/ vállal*

Hausmann (2003) két fő csoportja mellé az igei kollokációk alcsoportjaként bevezetjük a ragos és névutós kollokációkat. Hausmann csak alany-, illetve tárgyesetben álló főnevekről beszél az igei kollokációkkal kapcsolatban, azonban számos esetben olyan kollokációk lelhetőek fel a szaknyelvben, amelyek esetében a névszó ragja vagy névutója megszabja a mellette használható igét. Például:

- *elszámolásokba beállít*
- *könyvekbe kerül*
- *immateriális javak/ eszközök/... között kimutat*
- *szellemi termékek/ eszközök/... közé besorol/ sorol*

7. 5. 2. Jelzői kollokációk

A számviteli nyelvhasználatban az igei kollokációknál jelentősen nagyobb számban fordulnak elő a jelzői kollokációk. Ennek az oka a szöveg típusában keresendő, hiszen mint a legtöbb szaknyelvben, itt is a főnevek kapják a hangsúlyt a mondanivaló közlése során, a főnevek mellett használt igéknek jóval kisebb szerep jut. További okként jelölhetjük meg a pontosságra törekvés igényét, amelynek egyik eszköze, hogy a főnevet pontosító, részletező, magyarázó jelzőkkel látja el. Így kapunk olyan hosszú, összetett jelzőkkel ellátott jelzői kollokációkat, mint *halmozott értékcsökkenéssel csökkentett beszerzési érték, lejáratig tartott befektetés, behajthatatlannak minősített követelés, mérleg fordulónapján fennálló követelés.*

Néhány példa a gyakran használt jelzői kollokációk közül:

- *képzett céltartalék*
- *jövőbeni kötelezettség*
- *lineáris elszámolás*
- *jövedelemtermelő egység*
- *leírási kulcs*
- *jövőbeni haszon*
- *meztérülési érték*
- *használati érték*
- *bekerülési érték*
- *valós érték*
- *fizetett ellenérték*
- *várható meztérülés*
- *utalandó tételek*
- *halasztott bevételek*
- *fizetendő kamat*
- *várható kötelezettségek*

7. 6. A kollokációk szerepe a terminusképzésben

A sokszor említett *forgóeszközök* kapcsán felmerül a kérdés, vajon kollokációnak tekinthető-e még egy régóta használatos szakkifejezés, amely azonban megfelel a fent említett kritériumoknak, amelyek szerint a bázis az összetett szó második tagja, kollokátor pedig az első tag, amely egyben a bázis egy típusát jelöli. Ennek alapján kollokációnak tekinthető a *befektetett eszközök* is, vagy bármely más mérlegtétel, mint *céltartalék*, *eredménytartalék*, *halasztott bevételek*, *halasztott*

ráfordítások, stb. Ezek az említett tételek azonban egyben terminusok is, hiszen így, változtathatatlanul jelölik a megnevezendő denotátumot.

Vagy kritériumként kell megjelölni ebben az esetben a szókapcsolat, illetve szóösszetétel korát?

Vegyük például egy viszonylag új mérlegtétel megnevezését, a 6. 1. 3. 1. pontban elemzett *halasztott adókövetelések* tételt. Azon cégek számára, amelyek a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS) szerint készítik el beszámolójukat, az IAS 1 előírja az *adókövetelések* és a *halasztott adókövetelések* feltüntetését a mérlegben (IAS 1/68). E tételekre különböző variációk találhatók a cégek mérlegében:

halasztott adó-eszközök (Richter)
halasztott adó (Synergon, Zwack)
halasztottadó-követelés (Raba)
halasztott adó követelések (Danubius)
halasztott adókövetelés (EGIS)
halasztott adó eszköz (Linamar)

17. táblázat. Variációk a *halasztott adókövetelések* tételre.

Világosan látható, hogy az *adó* bázishoz kapcsolható a *halasztott* kollokátor. Másrészt ismét találunk egy olyan terminust, amely egyben kollokációnak is tekinthető, ez az *adókövetelés*. A két kollokáció összevonásából keletkezik a *halasztott adókövetelések* szóösszetétel, ami kollokáció is egyben, de vajon tekinthető-e terminusnak?

Terminusként az a gond merül fel ezzel kapcsolatban, hogy – bár a rendelet megad egy ajánlott verziót, mégsem található a tíz közül egyetlen cégnél sem az ajánlott szóösszetétel, hanem annak különböző variánsai. A variációk elsősorban

egybe- és különírási, kötőjelhasználati különbségekből, illetve egyes-, többesszám eltérésekből adódnak, ettől csak a *követelés* helyett alkalmazott *eszköz* lexéma használata tér el. Ez a variáció is elfogadható, hiszen a követelések az eszközök közé tartoznak.

Jól mutatja a fenti táblázat, hogy ez a kollokáció még korántsem tekinthető kiforrott, elfogadott terminusnak. Feltételezhető azonban, hogy a használat során kialakul az egységes helyesírás, a minden szakember által elfogadott egységes terminus.

7. 7. Részkonklúzió

Vizsgálatunk során megállapítottuk, hogy a számviteli nyelvhasználatra erősen jellemző a kollokációk használata. A kollokációt a főnévi bázistag határozza meg, ehhez járulnak az igei, illetve jelzői vonzatok.

Gyakoribb jelenség a jelzői kollokációk előfordulása, mert a számviteli szaknyelvben az igék használata korlátozottabb és kevésbé variált, mint a főneveket módosító, pontosító jelzőké.

A kollokációk megléte, használata hozzájárul a terminusképzéshez is, amennyiben a gyakran használt kollokációk az egységesítés során terminussá válhatnak.

A lineáris, szintagmatikus kapcsolatok ismerete a nyelvi produkciós stratégia (Heltai-Gósy 2005) részeként segít a hatékony, gyors nyelvi produkcióban, hiszen a kész elemtöbbségek, mint a kollokációk, illetve a funkcióigés szerkezetek használata kevesebb erőfeszítést igényel, mint minden egyes szónak külön-külön előkeresése, aktivizálása a mentális lexikonban. Egyúttal elkerülhető a fordításból eredő hibalehetőség, hiszen éppen az erősen főnévközpontú szaknyelvek esetében a nyelvhasználó figyelme kevésbé fordul a főnevek mellett használatos igékre,

jelzőkre és hajlamos a magyarban nem is tudatosan használt igék, jelzők tükörfordítására.

A kollokációk ismerete elengedhetetlen a korrekt nyelvhasználathoz, mert a speciális szaknyelvben bizonyos főnevek mellett meghatározott igéket, illetve jelzőket használnak a szakemberek. Ezek helytelen alkalmazása megkérdőjelezheti a szakmai ismereteket. Helyes használatuk viszont jelzi a szövegek szakmaiságát és könnyebben feldolgozhatóvá teszi azokat a szakember számára (Heltai 2009).

8. FUNKCIÓIGÉS SZERKEZETEK A SZÁMVITELI NYELVHASZNÁLATBAN

A funkcióigés szerkezetek – a kollokációkhoz hasonlóan – a formulaszerű nyelvhasználat egyik típusát képviselik, egyúttal újabb példát jelentenek a szintagmatikus viszonyra.

A pénzügyi jelentések nyelvhasználatát vizsgálva feltűnik, hogy igen gyakran előfordul a *kimutatásra kerül, elszámolásra kerül, megállapítása történik* típusú szerkezet. Ennek a szerkezettípusnak a vizsgálatával már többen foglalkoztak:

- nyelvművelők (Prohászka 1956, Grétsy 1978)
- jellemzően a jogi szaknyelvet elemzők (B. Kovács 1999, Dobos 2001) és a szakfordítással foglalkozók (Heltai 2005).

Érdemes megvizsgálni a számviteli nyelvhasználatnak ezt a jellegzetességét, a jellemző előfordulásokat és azoknak okait. Feltételezzük, hogy

- a két részkorpusz vizsgálata nem fog teljesen egyező eredményt mutatni, mivel a törvény nyelvezete eltér a szakmai nyelvhasználó nyelvezetétől, még akkor is, ha a közölt információ sokban egyezik
- mindkét részkorpuszban megtalálhatók a funkcióigés szerkezetek
- a funkcióigés szerkezetek jelentős szerepet töltenek be a számviteli nyelvhasználatban
- a funkcióigés szerkezetek helyett a szerkezet főnévi tagjából képzett szinonim ige is használható, jelentésmódosulás nélkül.

8. 1. Módszerek

Az elemzéshez ismét a tíz tőzsdei cég interneten megtalálható éves beszámolóját vizsgáltuk, összehasonlításuképpen pedig a 2000. évi Számviteli Törvény nyelvezetét.

A vizsgálatot a kézi módszer mellett szoftveres konkordanciaelemzéssel is alátámasztottuk, a Simple Concordance Program 4.09-es letölthető program segítségével, amellyel megszámolhatóvá válik egyes szavak előfordulási gyakorisága (Szirmai 2005).

8. 2. A funkcióigés szerkezetek felépítése

A szerkezet minden esetben egy határozó- vagy tárgyragos névszóból és egy igéből áll. Fontos megjegyezni, hogy a névszó minden esetben igéből képzett névszó, leggyakrabban -ás, -és, illetve -at, -et képzővel ellátva: ez a névszó hordozza a szerkezet jelentését. A névszóhoz járuló ige viszont eredeti jelentését elveszíti a szókapcsolatban, elszürkül, tulajdonképpen csupán igei funkcióját tartja meg. A Nyelvművelő Kézikönyv (Grétsy-Kovalovszky 1985 I:1007) “afféle segédigének” nevezi a szerkezet igei tagját, amely a főnévvel jelölt valóságos cselekvés, illetve történés fogalmát igésíti.

8. 3. A funkcióigés szerkezetek elnevezései

A szakirodalom különböző terminusokat használ e szerkezetek megnevezésére:

- terjengős szerkezetek, fölösleges kacsARINGÓK (Kovalovszky 1977, Bíró 1989),
- körülíró szerkezetek (Sziklai 1986),

- terpeszkedő kifejezések (Grétsy 1964, Nyelvművelő Kézikönyv 1985)
- terpeszkedő szerkezetek (Heltai 2005).

Amint az elnevezés is mutatja, sokáig helytelennek, fölöslegesnek (Grétsy 1964) tartották ezeknek a szerkezeteknek a használatát. Azzal érveltek a magyar nyelv védelmezői, hogy idegen hatást tükröznek, pl. *Hilfe leisten – segítséget nyújt*, fölöslegesen szószaporítók, hiszen ugyanezt a cselekvést egyetlen igével is ki lehet fejezni: *segít*. Később ez a hozzáállás változott, szakirodalmi megítélésük ma már nem ennyire elutasító, sok esetben elfogadott a szerkezetek létjogosultsága bizonyos nyelvi környezetben, bizonyos funkciókra (Sziklai 1986, B. Kovács 1999, Dobos 2001). Ezért felmerült az igény arra, hogy egy semleges terminust találjanak a szerkezet megnevezésére. A Nyelvművelő Kézikönyvhöz hasonlóan (1985) már Kovalovszky is “segéd”-igének nevezi a szerkezet igei tagját (1977:103), később Keszler (1994) a valódi és segédige közötti átmeneti kategóriába sorolja és a funkcióiige terminust használja. B. Kovács (1999) ezt az elnevezést felhasználva ezt a szókapcsolat típusát funkcióiígés szerkezetnek nevezi.

8. 4. A funkcióiígés szerkezetek jellemző használata és megítélése

A funkcióiígés szerkezetek használatát tekintve fontos megemlíteni, hogy nagy részük nem cselekvő jellegű, hanem körülírt, szenvedő alak, személytelen szerkezet. Ezért fordul elő olyan gyakran a hivatalos és a jogi nyelvben, a sajtóban, előadói stílusban, illetve a szaknyelvekben (Nyelvművelő kézikönyv 1985).

A szaknyelvek vizsgálata során Grétsy erőteljesen bírálja a terpeszkedő szerkezetek használatát „*amit egy szóval is megmondhatunk, arra két szót szánni hiba, sőt a szaknyelvekben még ennél is több: bűn.*” (Grétsy 1964:101) Kerülendőnek minősíti őket, javasolja a szinonimával való helyettesítésüket. A Nyelvművelő Kézikönyv is elfogadottabbnak, helyesebbnek, a magyar nyelv

szelleméhez jobban illő formának tartja az egyszerű ige használatát a cselekvő személy megnevezésével. A gyakran ismétlődő üres ‘segédigéről’ úgy véli, mesterkéltné, elszürkíti és kevésbé változatosá teszi nyelvünket (NYK 1985 I:1007). Ugyanakkor azt is felveti, hogy a terpeszkedő kifejezéseknek szinonimával történő helyettesítése nem egyszerű kérdés (NYK 1985). Későbbi vizsgálatok (B. Kovács 1999, Heltai-Gósy 2005) bebizonyítják, hogy a funkcióiágés szerkezetek használatának számos esetben megvan a létjogosultsága, nem helyettesíthetők szinonimával, a funkcióiágés szerkezet választását igazolja a szaknyelv sajátossága, illetve a feldolgozás, előhívás időtartama.

8. 5. Funkcióiágés szerkezetek a beszámolók nyelvhasználatában

A fent említett nyelvhasználati rutinok fellelhetők a számviteli szakmai nyelvhasználatban is. Elsőként a tőzsdéi cégek beszámolóit vizsgáljuk. Nem jellemző a számviteli, pénzügyi jelentések elkészítésénél, hogy annak írója a megfogalmazás árnyaltságára törekedne. A jelentés, a szöveg célja az adatok közlése (lásd 1. 2. 1.), a nyelvi megformáltság sem a szöveg írója, sem a szöveg olvasója számára nem elsődleges szempont. Lényeges

- a tartalom egyértelműsége, félreérthetlensége
- a használt terminológia beazonosíthatósága.

A jelentés tartalma, felépítése is viszonylag egységes, előre sejtető és a szöveg írójának nem kell kreatívna lenni mondanivalójának kifejtésére. A pénzügyi jelentés funkciója tehát elsősorban adatközlés, így mind a szöveg írója, mind pedig az olvasója számára az a célszerű, ha minél több rutinszerű elemet tartalmaz a szöveg, ezzel meggyorsítva a szöveg elkészítését és megkönnyítve annak feldolgozását. A jelentésben a mondanivalót a főnevek, illetve a számadatok közvetítik. A mondatalkotáshoz szükséges igék, illetve az ezekből képzett névszók sok esetben nem hordoznak jelentős üzenetet, ez látszik abból is, hogy a

funkcióigés szerkezetek főnévi tagjait összevetve számos szinonimát kapunk. Az alábbiakban néhány példát mutatunk be a kiegészítő mellékletben használt funkcióigés szerkezetek főnévi tagjaiból:

- *megjelenítésre, bemutatásra, dokumentálásra, kommunikálásra, kimutatásra*
- *kiszámításra, megállapításra, meghatározásra,*
- *átadásra, juttatásra.*

Bár a példákban bemutatott főnevek nem tekinthetők egymás teljes szinonimáinak, mégis látható, hogy a jelentésük nagyon közel áll egymáshoz.

8. 5. 1. A *kerül* funkcióige jellemző használata

A Nyelvművelő Kézikönyv a hivatalos nyelv egyik legdivatosabb, leggyakrabban használt szavának tekinti a *kerül* igét. Bár megengedi a szerkezet időnkénti használatát, elsősorban olyankor, amikor nélkülözhetetlen a személytelen fogalmazásmód, alapvetően azonban helyteleníti, száraznak, hivatalosnak, fontoskodónak tekinti. Kellő ok nélküli gyakori használatát pedig szándékos ködösítésnek, a felelősségvállalástól való menekülésnek értékeli (NYK 1985).

A számviteli nyelvhasználatban is a leggyakrabban használt funkcióige a *kerül*. A tíz tőzsdei cégből hat cég beszámolóját vizsgáltuk konkordancia programmal az előfordulások gyakoriságát keresve. Az 57 310 szavas korpuszban 453-szor fordul elő a *kerül* ige funkcióigés szerkezetekben, amelyekben a szerkezet igei tagját képző, mellette -ás, -és képzős főnevek szerepelnek, -ra. -re raggal ellátva.

Kerül igével képzett funkcióigés szerkezetek névszói tagjai tíz tőzsdei cég éves beszámolójában:

- *kimutatásra, bemutatásra, megállapításra, levonásra, könyvelésre, alkalmazásra, kiemelésre, feladásra, törlesztésre, auditálásra, elvégzésre, meghatározásra, értékesítésre, dokumentálásra, kommunikálásra, lehívásra, forintosításra, átértékelésre, elszámolásra, elfogadásra, jóváhagyásra, kiszámításra, megjelenítésre, eladásra, konszolidálásra, átváltásra, befizetésre, kiegyenlítésre, megszüntetésre, lezárásra, megkötésre, rögzítésre, vizsgálat alá/vizsgálatra, felülvizsgálatra, átsorolásra, értékelésre, felosztásra, átadásra, juttatásra, hozzárendelésre, besorolásra, felvételre, elkülönítésre, leírásra, aktiválásra, felülvizsgálatra, pontosításra, elismerésre, rendezésre, figyelembe vételre*

A leggyakrabban használt összetétel az

- *elszámolásra kerül: 98 és a*
- *kimutatásra kerül: 64 előfordulással.*

8. 5. 2. A *történik* funkcióiige jellemző használata

Az 57 310 szavas korpuszban a második leggyakrabban használt funkcióiige a *történik*, ami 78 esetben fordul elő. Mellette a névszók -ás, -és képzős alakja szerepel, esetleg birtokos raggal ellátva. A Nyelvművelő Kézikönyv elfogadhatónak találja ezt a szerkezetet olyan általános vagy határozatlan alanyú mondat szerkezetekben, amelyek egy folyamat végbemenésének módját fejezik ki, de ilyenkor is természetesebbnek tartja az egyszerű ige használatát (NYK 1985).

Történik igével képzett funkcióiigés szerkezetek névszói tagjai tíz tőzsdei cég éves beszámolójában:

- *képzés, felhasználás, növekedés, elszámolás, vizsgálat, nyilvántartása, megállapítása, felülvizsgálata, átváltása, kezelése, meghatározása, kivezetése, értékelése, elszámolásuk, megjelenítése, bemutatása, kezelésük, kimutatása, kiszámítása, teljesítése, hozzárendelése*

Érdemes megfigyelni, hogy a névszóban hordozott jelentés megegyezik a két különböző funkciójával alkotott szerkezetekben, például *bemutatásra kerül – bemutatása történik, felülvizsgálatra kerül – felülvizsgálata történik*. A szerkezetek így egymás variánsainak is tekinthetők, hiszen jelentésmódosulás nélkül választható bármelyik forma, a különbség csak a névszó ragozásában van.

8. 5. 3. Egyéb funkciójúak a számviteli nyelvhasználatban

Egyéb funkciójúakat is találunk, amelyek használata azonban lényegesen ritkább, mint az előzőekben említettek: *alkalmaz, áll fenn, végrehajt*:

- *leírást, elszámolást, csökkentést, visszatérítést alkalmaz*
- *kötelezettségvállalás áll fenn*
- *leértékelést hajt végre, elszámolást hajt végre*

A Nyelvművelő Kézikönyv osztályozása szerint a fenti kifejezések a helytelennek ítélt terpeszkedő kifejezések közé kerülnének:

“idegen mintára keletkeztek, a magyar szemlélettel ellenkeznek, igei elemük pusztán alaki eszközzé súlytalanodott, jelentésük is elmosódott, bizonytalan, a kifejezésben nincs szemléletesség, tartalmi vagy stílusárnyalati többlet. Az ilyen szószaporítás szegényíti nyelvünket, mivel egyszerűbb, kifejezőbb, szabatosabb szót vagy kifejezésmódot szorít ki.”
(NYK 1985 II:1008).

A Nyelvművelő Kézikönyvben említett, helytelennek ítélt példák közül az általunk vizsgált kifejezésekhez legközelebb állnak, a *megvalósításra kerül* és a *befizetést eszközöl*. Korpuszunkban az előbbire nem találtunk példát, de ez valószínűleg azért történt, mert a szakterület, amelynek nyelvezetét vizsgáltuk, nem a megvalósítás, hanem az elszámolás, beszámolás fázisát írja le. A második

kifejezésre rákeresve a *befizetést elszámol* és a *változtatásokat eszközöl* kifejezést találtuk egy-egy esetben. Azonban tagadhatatlan, hogy a helytelennek tartott kifejezések kritikájaként említett tulajdonságok mégis jellemzik a 8. 5. 1, 8. 5. 2 és 8. 5. 3 fejezetekben felsorolt funkcióiágés szerkezeteket is. A *kerül* ige elvesztette eredeti jelentését, csupán igésítési funkciót tölt be. A kifejezésekben valóban nincs szemléletesség, de nem is ez a feladatuk, csupán annyi, hogy a mondatnak ígét adjanak, a központi jelentést hordozó főnevek mellé tevékenységet rendeljenek.

8. 5. 4. Dupla névszós funkcióiágés szerkezet

Ritkán fordul elő, hogy a funkcióiágés szerkezetben két névszó szerepel egymást követően, azaz, a szerkezet igei tagjából újra névszót képez a szövegalkotó és az újabb névszóhoz teszi az újabb funkcióiágét.

- “Az év végi készlet egyenleg azon tételeket tartalmazza, amelyek bizományosi megállapodás keretében kerültek átadásra a három társaság részére értékesítésre.” (Fotex:42)

A fenti mondatban az első szerkezet az *értékesítésre átad*, bár nem szerepelt a fent említett példák között, de szintén funkcióiágés szerkezetnek tekinthető, hiszen egy szóval, az *értékesít* igével is kifejezhető, majd az *átadásra kerül* funkcióiágés szerkezet rutinszerű használatának hatására a két szerkezetből egy összevont szerkezet keletkezett: *értékesítésre átadásra kerül*.

- “A mérlegfordulónapi értékelésből adódó különbözetek elszámolása a 2007-es üzleti évre is alkalmazásra került.” (Lynamar MSZT:3).

Az első példához hasonlóan, itt is az eredeti szerkezet az *elszámolást alkalmaz* funkcióiágés szerkezet, amelyet a rutinizált *alkalmazásra kerül* funkcióiágés

szerkezet alakított át egy dupla névszós funkciógés szerkezetté: *elszámolása alkalmazásra kerül.*

8. 6. A funkciógés szerkezet helyettesítése szinonimával

A vizsgált korpuszban a funkciógés szerkezetek esetén gyakran előfordul, hogy szinonimával helyettesítik. A szinonima minden esetben a szerkezet szemantikai magvát képező névszó szótövéből képzett ige. A következőkben olyan esetekre mutatunk példát, amikor ugyanazon beszámolóban előfordul a funkciógés szerkezet és annak szinonim igés változata:

1a,b) *“A pénzügyi lízing során megszerzett gépeket és berendezéseket azok valós értéke és a lízingjogviszony kezdetekor meghatározott minimális lízingdíj jelenértéke közül az alacsonyabbikon mutatjuk ki. A kezdeti kimutatást követően az eszköz a rá vonatkozó számviteli politika alapján kerül kimutatásra.”* (Danubius:14)

2a) *“A készletek és a halasztott adó követelések kivételével a Csoport nem pénzügyi eszközeinek könyv szerinti értékét minden mérlegfordulónapon felülvizsgáljuk ...”*

2b) *“A többi eszköz esetében a korábbi időszakban elszámolt értékvesztés minden időszak végén felülvizsgálatra kerül ...”* (Danubius:16)

3a) *“A Csoport az összes finanszírozási költséget felmerüléskor az eredményben számolja el, ...”*

3b) *“A nyereségadó elszámolása az eredménykimutatásban történik a saját tőkében elszámolt tételek kivételével.”* (Danubius:18)

4a) “Amennyiben leányvállalatok kerülnek értékesítésre, az eladási ár, valamint a nettó eszközök plusz halmozott átváltási különbözete és nettó goodwill közötti eltérést az eredménykimutatásban mutatják ki.”

4b) “A külön megszerzett immateriális javak bekerüléskor beszerzési értéken kerülnek kimutatásra.” (Fotex:17)

Ha felcseréljük a két-két szerkezetet a mondatokban, kiderül, hogy a funkcióigés szerkezet és annak szinonima változata egyenértékű, hiszen a jelentéktelen tárgyi vonzat igazításától eltekintve semmiféle hozzátoldásra, elvonásra nincs szükség, hogy ugyanazt a mondatot kapjuk, a mondatok tartalma tökéletesen megfelel egymásnak.

2a) A készletek és a halasztott adó követelések kivételével a Csoport nem pénzügyi eszközeinek könyv szerinti értéke minden mérlegfordulónapon *felülvizsgálatra kerül*

2b) A többi eszköz esetében a korábbi időszakban elszámolt értékvesztést minden időszak végén *felülvizsgáljuk...*

4a) “Amennyiben leányvállalatok kerülnek értékesítésre, az eladási ár, valamint a nettó eszközök plusz halmozott átváltási különbözete és nettó goodwill közötti eltérés az eredménykimutatásban *kerül kimutatásra.*”

4b) A külön megszerzett immateriális javakat bekerüléskor beszerzési értéken *mutatják ki.*

A funkcióigés szerkezet és a szinonim ige teljes felcserélhetőségéből arra következtethetünk, hogy a számviteli nyelvhasználatban a funkcióigés szerkezet használatának nincs olyan szakmai kiváltó oka, mint például a jogi nyelvben, ahol a funkcióigés megoldás esetenként jogi szempontokat is takar, vagy nem cserélhető fel szinonim igével (B. Kovács 1999). Dobos (2001) disszertációjában igazolja, hogy a funkcióigés szerkezetek használata a jogi szaknyelvben nem pusztán nyelvhelyességi kérdés, hanem a jogi precizitás miatti szükségszerűség. A

számviteli nyelvhasználatban nincs ilyen megszorítás – a funkcióiágés szerkezet választásának oka máshol keresendő.

Vizsgáljuk meg a funkcióiágés szerkezetek és a szerkezet névszói tagjának tövével egyező szinonim igék előfordulási gyakoriságát. Konkordanciavizsgálattal megszámlálhatóvá válnak ezek a funkcióiágés szerkezetek és igei szinonimáik. A funkcióiágés szerkezetek keresésénél a szerkezet igei komponenséből indultunk ki, vagyis a funkcióiágéből. A vizsgált 57 310 szavas korpuszban a következő adatokat kaptuk, a számok az előfordulást jelzik:

elszámolásra kerül	98	elszámol	22
kimutatásra kerül	64	kimutat	11
meghatározásra kerül	33	meghatároz	14
felülvizsgálatra kerül	13	felülvizsgál	7
bemutatásra kerül	13	bemutat (nem számítva a “táblázat mutatja be”)	3
megállapításra kerül	7	megállapít	4
aktiválásra kerül	7	aktivál	5

18. táblázat. Funkcióiágés szerkezetek és szinonimáik előfordulása tíz tőzsdei cég beszámolójából kialakított 57310 szavas korpuszban

Megállapíthatjuk, hogy a számviteli szaknyelv nem kizárólag a funkcióiágés szerkezeteket használja, hiszen megtaláljuk a szinonimaként szolgáló igei megfelelőt is. A számok összehasonlítása azonban arra enged következtetni, hogy minden egyes esetben gyakoribb a funkcióiágés szerkezet használata, mint a megfelelő szinonim ige használata. Az is megállapítható az adatokból, hogy a leggyakrabban használt funkcióiágés szerkezetek, mint az *elszámolásra kerül*, *kimutatásra kerül*, olyannyira rutinizálttá váltak, hogy a megfelelő szinonim igét arányában sokkal kevesebbszer használják (5,8, illetve 4,5 a funkcióiágés szerkezet és a szinonima használat aránya). A kevésbé gyakran előforduló szerkezeteknél, mint a *megállapításra kerül*, *aktiválásra kerül*, azonban ez az arány jóval kisebb (1,4, illetve 1,75).

Ennek a megállapításnak egyetlen ellenpéldáját találtuk az *elvégzésre kerül* szerkezettel:

- “*..elvégzésre kerülnek a ... könyvelési feladatok is.*” (TVK MSZT szerint:16).

Ez a szerkezet csupán egyszer fordul elő a vizsgált korpuszban, azonban igei alakja többször is, elsősorban a *tevékenységet végez* kifejezésben, illetve olyan szókapcsolatokban, mint *elemzést végez, minősítést végez, felülvizsgálatát végzi*, amely három kifejezéssel újabb funkcióiigét találtunk, hiszen ezek a szerkezetek ismét kifejezhetők egyetlen igével is: *elemez, minősít, felülvizsgál*.

8. 7. A funkcióiigés szerkezetek használatának okai a számviteli nyelvhasználatban

A szinonima vizsgálat során bemutatott összetartozó mondatok összehasonlítása során feltűnik egy igen lényeges különbség, a cselekvő alany használata. Azokban az esetekben, amikor az igei alakot használja a jelentés fogalmazója, kénytelen a cselekvő ige mellé alanyt keresni. Az 1a-3b példák a két lehetséges variációt mutatják:

- a) amikor a többes szám első személy használatával a szöveg írója közösséget vállal a társasággal,
- b) amikor a társaságot Csoportként nevezi meg, és azt teszi meg cselekvő alanynak.

Mindkét típusra találtunk példát a tíz tőzsdei cég beszámolójában, van olyan szövegalkotó, aki a *mi* formát részesíti előnyben (Danubius Magyar Számviteli Törvény szerint).

Mások a Társaság (Zwack, TVK), a Csoport (Fotex, TVK), a társaság (Rába, Egis) alanyt használják.

A 4a példában a cselekvő ige mellé nem került határozott alany, a személytelenséget a határozatlan, többes szám harmadik személyű ige fejezi ki. Megállapíthatjuk, hogy amikor a nyelvérzékert sértő funkcióiágés szerkezet helyett a szinonim ígét választja a szövegalkotó, olyankor is törekszik a személytelenségre.

8. 7. 1. Személytelenség kifejezése a számviteli nyelvhasználatban

A funkcióiágés szerkezetek gyakori használatának egyik nyilvánvaló oka a személytelenségben keresendő. A személytelenségre törekvés nem csupán a számviteli szaknyelvre jellemző, hanem a gazdasági szaknyelvre is (Ablonczyné 2002) és általában a szaknyelvekre.

Grétsy (1964) megállapítja, hogy a funkcióiágés szerkezetek fő feladata a cselekvő személyének elrejtése, amivel megkönnyítik a szövegíró feladatát, és, bár nem helyesli, mégis megengedi a használatukat. Egyetértünk Kovalovszky (1977:185) nézetével, miszerint ezek a 'terpeszkedő kifejezések' nem mondanak semmivel sem többet az őket helyettesítő egyszerű kifejezéseknél, de talán elmondhatjuk, hogy annyival viszont kevesebbet mondanak, hogy használatukkal nem szükséges a mondatba alanyt találni. A pénzügyi jelentések esetében éppen ez a cél, hiszen a beszámolót készítő szakember nem felelős az alkalmazott szabályokért, a beszámolás rendjéért, a cég számviteli politikájáért vagy a menedzsment döntéseiért.

Mivel, úgy tünik, a számviteli nyelvhasználatban igen nagy jelentőséget kap a személytelenségre törekvés, ezért újból megvizsgáltuk a beszámolókat, és további megoldásokat is találtunk a fenti szövegekben.

Gyakori a

- személytelen igék használata, mint: *készül, minősül, felmerül, szerepel, adódik, megjelenik, mutatkozik*
- a -ható, -hető képzős igenév állítmányként, mint: *található, képezhető, megbecsülhető, valószínűsíthető,*
- az -andó, -endő képző, mint *kimutatandó, kezelendő, számolandó el, csökkentendő*
- -va, -ve képzős határozói igenév + létige (van, volt, lesz) alkotta állapothatározói szerkezet, mint *lettek átszámítva, felül van vizsgálva, vannak nyilvántartva, lett minősítve*
- a régies -ódik, -ődik szenvedő-visszaható képző (amely a cselekvő alany hiányára utal, mintha a történés magától következne be) olyan, a magyar nyelvhasználó számára erőltettnek tűnő szerkezetekben, mint: *számolódnak el, adó képződik*
- a kell ige használata, mint: *“A nem pénzügyi eszközök esetében a korábbi értékvesztés visszairásának indokoltságát évente felül kell vizsgálni.”* (Linamar IFRS:9)
- alany nélküli mondat, ahol a határozatlan alanyra többes szám harmadik személy utal, pl.: *“A telkekre nem számolnak el értékcsökkentést.”* (Fotex:14)

Mindezek a formák valamilyen módon igyekeznek körülírni és/vagy helyettesíteni a szenvedő alakot, amelynek itt elsődleges szerepe a személytelenség. Kovalovszky (1977) a szenvedő igei szemléletet nem tartja idegennek nyelvünkől, de felhívja a figyelmet annak helyes és korlátozott használatára.

Erre a helyes használatra törekednek a beszámolót készítők, amikor alannyal látják el a mondatokat, azonban mindig ugyanannak az alannak a használata is túlságosan automatikus, szürkévé válik. Esetenként a túlzott helyességre törekvés a számviteli nyelvhasználatból idegen megfogalmazást szül, mint az

alábbi példában: “*A határozott élettartamú immateriális jószágokat ...a Csoport lineáris módszerrel értékcsökkenti*” (Fotex:18). Az értékcsökkenést nem szokás a számviteli nyelvhasználatban igeként kifejezni, jellemzően összetételben fordul elő, leggyakrabban az elszámol igével: *értékcsökkenést elszámol*.

8. 7. 2. Rutinizáltság a számviteli nyelvhasználatban

A funkcióigés szerkezetek gyakori használatának másik oka a rutinizáltságban keresendő, amely megkönnyíti a szövegalkotást és a szöveg feldolgozását. A gyakran használt szerkezeteket gyorsabban tudjuk előhívni a mentális lexikonból (Heltai 2004/2005, 2007), nem kell őket kreatívan előállítani, így több idő, energia marad az információhordozó elemekre a szövegben.

A számviteli szakmai közösség körében teljesen elfogadott és megszokott ez a fogalmazásmód, ezért nem tűnik idegennek, szokatlannak a számos “*kerül összetétel*”. A funkcióigés szerkezetek szakmaspecifikusak is lehetnek, a kollokációkhoz hasonlóan (Heltai 2007), illetve a rutinizáltság a szakma egyes regisztereire, valamint a szövegtípusra is jellemző lehet (Heltai-Gósy 2005). Heltai-Gósy eredményeihez hasonlóan a számviteli nyelvhasználat esetében is feltételezhető, hogy a funkcióigés szerkezeteket könnyebb egységként tárolni az agyban, és később onnan egységként előhívni. Az a szakember, aki rendszeresen készít pénzügyi beszámolókat, ezeket a szerkezeteket olyan gyakran olvassa, illetve használja, hogy automatizálódnak benne a kifejezések, már nem is érzi idegennek őket ebben a nyelvezetben és az egyszerű szinonima használata kíván tőle nagyobb erőfeszítést.

8. 8. Funkcióigés szerkezetek a Számviteli Törvényben

A Számviteli Törvényt forgatva feltűnik, hogy nagyon gyakran találkozunk a *kell* ige használatával.

- “Egyik változatról a másikra való áttérést a kiegészítő mellékletben indokolni kell.” (SZT 22§1)
- “A saját tőke részeként kell kimutatni az értékhelyesbítés értékelési tartalékát és a valós értékelés értékelési tartalékát is.” (SZT 35§1)

A törvény funkciójából következik mindez, hiszen a törvény a betartandó előírásokat sorolja fel, míg a beszámoló a társaságnál alkalmazott szabályokat, illetve a pénzügyi évben megtörtént eseményeket rögzíti.

A *kell* ige mellett számos esetben a *lehet* ige is előfordul:

- “... közvetlen önköltségbe tartozó költségeket lehet kimutatni, ...” (SZT 25§3)

Megtaláljuk a beszámoló elemzésénél felsorolt, személytelenséget kifejező módok legtöbb esetét is:

- *minősül, teljesül, mentesül, megtérül, tartozik, változik, vonatkozik*
- *tevődik össze, kapcsolódik, fejeződik be, kiegyenlítődik*
- *mutatható ki, elszámolható, meghatározható*
- *meghatározandó, elszámolandó, alkalmazandó, sorolandó*
- “Az immateriális javak között kimutatható az alapítás-átszervezés aktivált értéke és a kísérleti fejlesztés aktivált értéke is.” (SZT 25§2)
- “A saját tőke a - jegyzett, de még be nem fizetett tőkével csökkentett - jegyzett tőkéből, a tőketartalékból, az eredménytartalékból, a lekötött

tartalékból, az értékelési tartalékból és a tárgyév mérleg szerinti eredményéből tevődik össze.” (SZT 35§2)

- *“Szellemi termékek közé sorolandók.” (SZT 25§7)*

Arra következtetünk ebből, hogy a törvényben ugyanúgy igény van a személytelenségre, mint a beszámolóiban, és ennek számos formáját használta a törvényt megszövegező testület.

8. 9. A beszámolók és a törvény nyelvezetének összehasonlítása a funkciógés szerkezetek és a személytelenség kifejezésének előfordulását tekintve

Konkordanciavizsgálattal egybevetettük a vizsgálatunk szempontjából legjellemzőbbnek tartott szavak előfordulási gyakoriságát a két részkorpuszban. A beszámolók anyaga 57310 szó volt, a Magyar Számviteli Törvény pedig 61455. A részkorpuszok terjedelmében tapasztalható kisebb eltérés ellenére úgy véljük, a két anyag összevethető, az összehasonlításból értékelhető adatokat kapunk. Megvizsgáltuk a funkciógés szerkezetek előfordulását mindkét anyagban, majd a *kell* és *lehet* igék gyakoriságát.

	Beszámolók 57310 szó	SZT 61455 szó
Kerül (+kerülnek, került, kerültek)	453	16
Történik (+történt)	78	15
Kell	63	869
Lehet	8	86
Csoport	317	1
Társaság	333	(126)

19. táblázat Szavak előfordulási gyakorisága a beszámolóiban és a Számviteli Törvényben

A SZT vizsgálata során számos esetben előfordult a *társaság* névszó, ezt azonban azért tettük zárójelbe, mert más funkcióban kerül említésre a társaság – *gazdálkodó* és *vállalkozó* szinonimák mellett – mint az a jogi személy, akire a törvény vonatkozik.

A 19. táblázat adatait összehasonlítva az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

- A beszámolók a *kerül* és a *történik* funkcióiigével képzett szerkezetek használatával kerülnek el a cselekvő ige megnevezését az esetek többségében.
- A vizsgált funkcióiigék gyakorisága között jelentős eltérés mutatkozik, amelynek oka valószínűleg a rutinizált nyelvhasználat.
- A törvénynek nincs szüksége a funkcióiigés szerkezetek használatára, mert a *kell* ige egyrészt a törvény betartásának szükségességét hangsúlyozza, másrészt személytelen mondat alkotására alkalmas.
- A törvényben a használt funkcióiigék gyakorisága körülbelül egyezik, ez arra utal, hogy kevésbé működő erő a rutinizáltság.
- Mindkét részkorpuszban sokkal nagyobb számban fordul elő a *kell*, mint a *lehet* ige használata, aminek oka abban keresendő hogy mind a törvény, mind pedig a számviteli politika elsősorban előíró és csak ritkán megengedő jellegű.
- A beszámolókból gyakran találkozunk a *társaság*, *csoport* alannyal. Ez arra utal, hogy, a beszámoló készítője törekszik a személytelen szerkezet elkerülésére azzal, hogy mondatának cselekvő alanyt ad.

8. 10. Részkonklúzió

Vizsgálatunkban rámutattunk arra, hogy a pénzügyi beszámolók nyelvhasználatára különösen jellemző a funkcióiigés szerkezetek használata. A

legjellemzőbb funkcióiigék a *kerül* és a *történik*, egyéb funkcióiigék csak ritkán fordulnak elő. A funkcióiigékkal képzett kéttagú szerkezetek helyett teljesen egyenértékűen használható a névszó szótövéből képzett szinonim ige is, azonban ez a kevésbé jellemző előfordulás, ami normakövető szakmai nyelvhasználatra utal (Heltai 2004/2005). Néhány esetben dupla névszós funkcióiígés szerkezetet is találtunk, amelyek két funkcióiígés szerkezet összeolvadásából keletkeztek.

A funkcióiígés szerkezetek gyakori használatára két fő okot találtunk:

- a személytelenségre való törekvést
- a rutinizáltságot

Mindkét ok jellemző a szaknyelvekre, ahol a tények közlésének nagyobb szerep jut, mint a cselekvőnek; ezért van szükség a személytelenség kifejezésére szolgáló szerkezetekre. A rutinizáltság megkönnyíti a kommunikációt mind a küldő, mind a fogadó számára, kevesebb erőfeszítéssel éri el mindkét fél a célt; az információ átadását.

Megállapítottuk, hogy a Számviteli Törvény más módot részesít előnyben a személytelenség kifejezésére, mint a beszámolók, bár a törvényben is megtalálhatók a funkcióiígés szerkezetek, azonban lényegesen ritkább előfordulásban.

Az angol nyelvű beszámolóknak nem vizsgáltuk a funkcióiígés szerkezeteket, vagy a személytelenség kifejezésére szolgáló egyéb módokat, mert az angol nyelvben erre a funkcióra kiválóan alkalmas a szenvedő szerkezet.

Nem feladatunk a funkcióiígés szerkezetek gyakori használatának helyességét megítélni, csupán tényfeltárást végeztünk. Azonban ezeknek a nyelvhasználati jellemzőknek az ismerete lényeges elem lehet a nyelvhasználat tudatosítása, illetve a szaknyelvoktatás során is. Úgy véljük, a pénzügyi beszámoló

személytelen jellege megengedi ennek a szerkezetnek a használatát, bár érdemes az alternatív megoldásokkal is élni a túlzott ismétlések elkerülésére.

9. KITEKINTÉS

Jelen dolgozat a számviteli nyelvhasználatnak csupán egy részterületét vizsgálta. A kutatás kiterjeszhető a további pénzügyi beszámolók, az eredménykimutatás és a cash-flow kimutatás nyelvezetének vizsgálatára, valamint a pénzügyi beszámolót tartalmazó éves beszámoló nyelvi jellemzőinek feltárására is.

A dolgozat során érintett tudományterületek mellett további területeken is hasznos eredményt hozhat az elemzés kiterjesztése, így például a szövegtan, a fordítástudomány és a kommunikáció területén. Az 5. fejezetben bepillantást nyerhettünk egy, a számviteli szakszövegek fordítása során előforduló speciális fordítástechnikai jellegzetességre, valamint a vizsgált szövegek kommunikatív funkciójának kérdéskörébe. Mindkét témakör további kutatást igényel, amelyre ezúton teszünk javaslatot. Jelen dolgozat ezekhez a kutatásokhoz kiindulópontként szolgálhat.

Ugyancsak további eredményeket hozhat a kutatás kiterjesztése nagyobb mintára, illetve a számviteli nyelvhasználat egyéb területeire, ezen belül más szövegtípusokra, valamint a beszélt nyelv jellegzetességeire.

Egy következő kutatási terület lehet a szaknyelv és az oktatás kapcsolatának vizsgálata. Amikor jelen esetben oktatásról beszélünk, nyelvoktatásra gondolunk, pontosabban szaknyelvoktatásra. A számviteli szakmát semmiképpen nem gyermekkorban tanuljuk, tehát a tanulási módszereink már nem ösztönösek, hanem számos iskolai év tapasztalatára alapoznak. A szakma megismerése, megtanulása együtt jár a szakmai nyelvhasználat elsajátításával (Szabó 2002), amelynek elsajátítása során szintén tudatos tanulási folyamat megy végbe (Seregy 1989a). A szaktanároktól azonban nemigen várható el, hogy a nyelvi sajátosságokra is felhívják a figyelmet, amikor a szakmát oktatják. Így ez a feladat az idegen nyelvet oktató tanárra hárul. A tanuló, a hallgató az új ismereteket, jelen

esetben az idegen nyelvi nyelvhasználatot, az anyanyelvi ismeretekhez köti. Ezek szerint az anyanyelv nem kapcsolható ki az idegen nyelv oktatása során (Biró 2007), különösen, mivel a számviteli nyelvhasználatot a tanulók, a hallgatók ifjú-, esetleg felnőttkorban, szinte idegen nyelvként tanulják. A „második” idegen nyelv tanulása során a nyelvtanuló alkalmazza az anyanyelvre támaszkodó egy az egyben megfeleltetés technikáját, amely sok esetben meg is könnyíti az új ismeretek elsajátítását. Azonban az anyanyelv alapú hipotézisformálás nem minden esetben helytálló. Az anyanyelv és a célnyelv lexiko-szemantikai eltéréseire vonatkozó tudatosítás hiányában a létrejött hibák rögzülhetnek, és sokkal nehezebben elérhetővé válik a korrekt nyelvhasználat. Ezért úgy véljük, nagyon fontos, hogy az idegen nyelv oktatása során az anyanyelvi jelenségekre is felhívjuk a figyelmet, mert ezek tisztázása, a kontrasztok tudatosítása segít az interferenciából adódó hibák elkerülésében. Az idegen nyelv megtanulása során a tanuló az anyanyelvi rendszeren keresztül szűri, értékeli a célnyelvi elemeket, a célnyelv megtanulása során az anyanyelvi ismereteire támaszkodik (Biró 2007).

A számviteli nyelvhasználat rendszerszerű vizsgálata, a mentális lexikon rendszerének tudatosítása, a terminusok, szókapcsolatok e rendszerek szerinti megismerése, tudatosítása és elsajátítása jelentősen emeli a nyelvi megfogalmazás színvonalát, nem csak idegen nyelven, hanem az anyanyelven is, ahol a speciális számviteli nyelvhasználat megismerése kicsit egy idegen nyelv megtanulásához hasonlít. A lexémáknak az értelmi relációk szerint való csoportosítása, rendezése által hatékonyabb lesz a nyelvoktatás (Papp 2009). Az anyanyelv és a célnyelv rendszereinek ismerete, a nyelvek közötti folyamatos kontrasztív elemzés fontos eleme a sikeres nyelvtanári stratégiatervezésnek (Horváth 2009).

Jelen dolgozat megalapozhatja a további vizsgálatokat, kiindulópontul szolgálhat a terminológiai szabványosítási munkálatokhoz.

KONKLÚZIÓ

A dolgozat utolsó fejezetében igazoljuk a vizsgálati szempontjainkat, majd összefoglaljuk az elért eredményeket.

1. A vizsgálati szempontok igazolása

1. Lehetséges a terminológiai viszonyoknak terminológiai fákön való ábrázolása, ezen ábrák, illetve az antonim terminusok feltérképezése jelentősen megkönnyíti a kapcsolódások megértését, a rendszer átlátását, ezáltal pedig a fogalomrendszer és a terminusok megtanulását.

A mérleg terminológiai rendszerező vizsgálatánál megfigyeltük, hogy a mérleg legfontosabb rendező elve az alá-fölrendeltségi viszony. Elemzésünk során példaképpen ábrázoltuk néhány fogalom kapcsolódását terminológiai fákön, ezek segítségével mutattunk rá a rendszeren belüli eltérésekre, megfigyelésre érdemes pontokra. A paradigmikus viszonyok másik csoportja a mellérendelés — itt elsősorban az antonim terminusokat vizsgáltuk — már nehezebben fedezhető fel a mérlegben, ehhez szükséges a szakmai ismeret is. A mellérendelő viszonyok vizsgálatánál különböző szempontok szerinti lehetséges csoportosításokra mutattunk rá, az így megtalált összefüggéseket a szemléletesség kedvéért ábrázoltuk. A rendszerezéshez szükség van a fogalomrendszer ismeretére, de segítséget nyújt a terminusok elemzése is.

2. A számviteli szaknyelvben található szinonimák, a pontosságra való törekvés ellenére. A szinonimitás gyakorisága eltérő a vizsgált szöveg, illetve a vizsgált nyelv alapján.

Vizsgálatunk során beigazolódott, hogy a számviteli szaknyelv precizitása ellenére itt is megtalálhatók a szinonimák. A magyar Számviteli Törvény erősen behatárolja a használható terminológiát a törvény szerint elkészített mérlegekben, és ezzel szinte teljesen kizárja szinonimák előfordulását. A nemzetközi szabványok szerint elkészített mérlegekben viszont nincs ilyen jellegű kötöttség, ezért itt számos szinonima található, mind a magyar, mind az angol nyelvű mérlegeknél. Az angol nyelvű mérlegeknél megjelenő szinonimák felcserélhetősége terminus csoportokkal hozható kapcsolatba, amely csoportokban hasonló logika alapján történik a jelölés és ez a hasonló logika, esetleg “stílus” tekinthető a rendező elvnek.

A magyar tőzsdei cégek magyar és angol nyelvű mérlegeiben szükség lenne a terminusok harmonizációjára, illetve a helyesírás tekintetében egységes koncepció kialakítására.

3. A számviteli nyelvhasználat szakmaiságát erősen jellemzi a kollokációk használata

Rámutatunk, hogy a számviteli nyelvhasználatra jellemző a kollokációk, azon belül a jelzői kollokációk használata. A kollokációk megléte, használata hozzájárul a terminusképzéshez is, amennyiben a gyakran használt kollokációk az egységesítés során terminussá válhatnak. A kollokációk helyes használata jelzi a szövegek szakmaiságát és könnyebben feldolgozhatóvá teszi azokat a szakember számára (Heltai 2009).

4. A számviteli szaknyelvre nagymértékben jellemző a funkcióiós szerkezetek előfordulása. Ezek szerkezete, szerepe, helyettesíthetősége jellemzi a szakmai nyelvhasználatot

Szoftveres segítséggel bizonyítottuk, hogy a pénzügyi beszámolók nyelvhasználatára különösen jellemző a funkcióiós szerkezetek használata. Feltártuk a legjellemzőbb funkcióiókat és az ezekkel képzett gyakori

összetételeket. Bebizonyítottuk, hogy a kéttagú szerkezetek helyett teljesen egyenértékűen használható a névszó szótövéből képzett szinonim ige is, azonban ez a kevésbé jellemző előfordulás. A funkciógés szerkezetek gyakori használatának okaként a személytelenségre való törekvést és a rutinizáltságot neveztük meg.

5. A magyar és angol terminusok képzésében eltérések mutatkoznak. Ennek oka részben a két nyelv eltérő normáiban, részben pedig a számviteli szakma szabályozottságából következő eltérésekben keresendő.

A mérleg terminusainak vizsgálata során megállapítottuk, hogy a magyar mérlegben használt terminusok összetettebbek, explicitebbek, mint az angol nyelvű mérlegek terminusai. Mindkét nyelv esetében jellemző a jelzős szerkezetek használata, gyakori a befejezett melléknévi igenév a jelzők között. A magyar nyelvben több a szóösszetétel, hosszabbak a terminusok – mindez megfelel a két nyelv köznyelvi normáinak. Az angol nyelv viszont többször él a vonzatos szerkezetek használatával, amely a magyar terminusoknál hátravetett jelzős szerkezettel kerül kifejezésre. Megállapítottuk, hogy a terminusképzésben a két nyelv normáinak eltérésein túl jelentős szerepet játszik a magyar számviteli nyelvhasználat szabályozottsága, pontosságra való törekvése. A terminusképzési jellegzetességeknek a szakszövegek szempontjából is fontos szerepük van, mert erősen befolyásolják a fordítási műveleteket, illetve a szövegértést.

Vizsgálati szempontjaink igazolásával bebizonyítottuk, hogy a számviteli nyelvhasználatban különösen fontos és nyilvánvaló a terminológiai, és szemantikai rendszerek jelenléte és ismerete. Elsősorban paradigmaticus és szintagmaticus viszonyokat elemeztünk, rámutatva a specifikus nyelvhasználatban elfoglalt helyükre, jelentőségükre. Felhívtuk a figyelmet arra is, hogy ezek a specifikus lexiko-szemantikai jelenségek szövegtípustól függően különböző súllyal fordulnak elő, de minden esetben jellemzik a szakmai nyelvhasználatot.

2. Az értekezés új, tudományos eredményei

Jelen dolgozat a számviteli szakmai nyelvhasználat lexiko-szemantikai és terminológiai vizsgálatára vállalkozott, amelynek során paradigmaticus és szintagmatikus viszonyok feltárása, rendszerezése volt a cél lexémákon belül és lexémák között. A vizsgálathoz a számviteli szakma két fontos dokumentumát, a 2000. évi C. számviteli törvényt és tíz tőzsdén jegyzett magyarországi vállalkozás pénzügyi beszámolójának egy speciális részét, a mérleget és a mérleghez kapcsolódó kiegészítő mellékletet vizsgáltuk. Összehasonlítóképpen egyes vizsgálati területeknél elemeztük egy amerikai, egy angol, egy svéd és egy belga cég angol nyelvű beszámolójának megfelelő részeit is. Tudomásunk szerint hasonló, átfogó elemző vizsgálat még nem készült a számviteli szaknyelvvvel kapcsolatban.

A két különböző típusú szöveget elemeztük Hymes (1974) modellje alapján. Miután meghatároztuk a szövegeket, mint kommunikációs szituációt, hasonlóságokat és különbözőségeket tártunk fel. Különbözőségeket elsősorban az üzenet küldője és fogadója, valamint a szöveg célja, szándéka tekintetében, hasonlóságokat az üzenet formája, tartalma és normái esetében.

Hoffmann (1987) nyomán táblázatban ábrázoltuk a számviteli szaknyelv vertikális besorolási lehetőségét. Schnitzer (2000), Roelcke (1999) és más szerzők nyomán pontokba szedtük ennek a speciális nyelvhasználatnak a jellemzőit.

Megállapítottuk, hogy a magyar nyelvű mérlegek terminusai elsősorban szóösszetételek vagy többtagú szószerkezetek. Ez utóbbi kategória alábontható birtokos szerkezetű és jelzői összetételű terminusokra. A jelzői, illetve hátravetett jelzői pozícióban lévő elemek az esetek jelentős részében befejezett vagy folyamatos melléknévi igenevek, főnévből képzett melléknevek. Gyakori a többszörösen összetett terminus, ahol jelzői és hátravetett jelzői pozícióban is találunk pontosító elemeket. A terminusok összetettségét a szakma

követelményeivel indokoltuk. Az angol nyelvű terminusok elemzése hasonlóságokra és különbözőségekre mutatott rá, megállapítottuk, hogy ezek általában rövidebbek, kevésbé explicitek, mint a magyar terminusok. Részletesen elemeztünk egy angol és két magyar terminusképző jelzöt, az összehasonlító példákat táblázatban szemléltettük. A terminusképzési jellegzetességeken túl felhívtuk a figyelmet egy fordítástechnikai jellegzetességre is, valamint rámutattunk a számviteli szöveg és a relevanciaelmélet összefüggésére.

A mérlegben megtalálható alá-, fölé-, mellérendelő viszonyokat terminológiai fákön ábrázoltuk, rámutatva a rendszer következtelenségeire. A kapcsolódások rendszerezése, tudatosítása felhívta a figyelmet a terminusképzés szabályosságaira és a feltételezett szabályoktól való eltérésekre. A magyar és az angol terminológia hierarchikus szerveződésének eltéréseit azért kell tudatosítani, mert ezáltal elkerülhetők a téves hipotézisek felállításából következő hibák.

A fenti célt szolgálta az antonimitás feltérképezése is. A különböző szempontok alapján egymással szembe állítható fogalmak összegyűjtése segít a rendszer jobb átlátásában, megértésében és a terminológia korrekt használatában.

A szinonimitás vizsgálata során rámutattunk a mérleg terminusainak kialakulatlanságára abban az esetben, amikor a cégek az IFRS szerint készítik el mérlegüket. A magyar Számviteli Törvény szerint elkészített mérlegek terminológiája szabályozott, így nincs lehetőség, sem igény a terminusok megválasztására, illetve változtatására. Az Európai Unió egységesítés miatt szükség van arra, hogy a cégek az IFRS szerint is elkészítsék mérlegüket. Ebben az esetben azonban láthatóan nincs még elfogadott terminológia, bár az IAS 1 rendelet tartalmaz egy ajánlott terminológiát. Bár a használt szinonimák nem jelentenek megértési nehézséget, mégis szükség lenne egy egységesítési eljárásra. Az angol nyelvű terminusok vizsgálata során megállapítottuk, hogy az amerikai és brit szabályok szerint készített mérlegek terminológiája jelentősen eltér a z IAS 1 által javasolt terminológiától. Azonban arra is fény derült, hogy még az IFRS

szerint készített angol nyelvű mérlegek sem egységesek, számos szinonimát és variánst találtunk, és olyan eset is előfordul, hogy az IFRS szerint készített mérleg az amerikai terminológiát alkalmazza. Megállapítottuk, hogy a szinonimák felcserélhetők, azonban szükségesnek látszik, hogy az egységes stílus érdekében a különböző rendszereket ne keverjük.

Bemutattuk, hogy a kollokációk hozzájárulnak a számviteli nyelvhasználat szakmaiságához, használatuk megkönnyíti a megértést és a gyorsabb előhívást. Megállapítottuk, hogy jellemzőbb a jelzői kollokációk használata, hiszen a számviteli szaknyelv esetében – a többi szaknyelvhez hasonlóan – fontosabb szerep jut a főneveknek, ezáltal a jelzővel kollokáló főneveknek is.

Számadatokkal alátámasztva bizonyítottuk, hogy a funkciógés szerkezeteknek lényeges szerep jut a beszámolóban, ennek elsősorban a rutinizáltság és a személytelenségre törekvés az oka. Bár a funkciógés szerkezetek megtalálhatók a Számviteli Törvényben is, a törvény mégis más módokat részesít előnyben a személytelenség kifejezésére, amelyekre szintén hoztunk példákat. Megállapítottuk, hogy a funkciógés szerkezetek használata nem elvetendő a számviteli nyelvhasználatban, a rutinszerű használat a kollokációk használatához teszi hasonlatossá őket.

A kitekintésben további kutatási lehetőségekre hívtuk fel a figyelmet, amelyekhez jelen dolgozat kiindulópontként szolgálhat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ablonczyné Mihályka, L. (2002): A gazdasági szaknyelv sajátosságai. In: Földes Csaba (szerk.) *MMI. Annuum tempus linguarum Europae*. Scripta Philologica Pannoniensis. Veszprém. MTA-VEAB. 3-11

Ablonczyné Mihályka, L. (2003a) *A szaknyelvi kommunikációs kultúra: taktikák és stratégiák*. In: Kukorelli S. (szerk.) *A nyelvtudás szerepe a változó Európában*. Dunaújváros. 116-121

Ablonczyné Mihályka, L. (2003b): *Mi a szaknyelv? Meggyőződések és dilemmák*. In: Tóth Sz. (szerk.) *Nyelvek és Kultúrák találkozása*. Szeged. Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar. 138-142

Ablonczyné Mihályka, L. (2005): A gazdasági szaknyelvoktatás a szaknyelvkutatás szemszögéből. In Silye, M. (szerk) *Porta Lingua 2005 Szakmai nyelvtudás – szaknyelvi kommunikáció*. Debrecen 105-111

Ablonczyné Mihályka, L. (2006a): *Gazdaság és nyelv*. Pécs. Lexikográfia Kiadó

Ablonczyné Mihályka, L. (2006b): Szaknyelvkutatási tendenciák az utóbbi évek konferenciáinak tükrében. In Silye, M. (szerk) *Porta Lingua 2006 Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban és –kutatásban*. Debrecen 265-269

Ablonczyné Mihályka, L. (2009): Szaknyelvről másképp. In: Sebestyén, J. (szerk) *A nyelv, az irodalom és a kultúra varázsa*. Köszöntő kötet Mihalovics Árpád 60. születésnapjára. Veszprém. 11-21

Adam, J. H. (1993): *Longman Dictionary of Business English*. Budapest. Akadémiai Kiadó

Aitchison, J. (1990): *Words in the Mind*. Oxford. Blackwell

Balázs, G. (1998): A szinonímia antropológiai nézőpontból. In: Gecső T.-Spannraft M. (szerk) *A szinonimitásról*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I. Budapest: Tinta 20-24

Balázs, G. (2004): A magyar frazémák szövegtipológiája.
www.nytud.hu/NMNYK/eloadas/balazs.rtf Letöltés ideje: 2009-03-17

Bañcerowski, J. *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. ELTE.Budapest

- Bańcerowski, J. (2003): A szaknyelvek szerepe a civilizációs fejlődésben. *Magyar Nyelvőr* 127: 277–82
- Bańcerowski, J. (2004): A szaknyelvek és a szaknyelvi szövegek egyes sajátosságairól. *Magyar Nyelvőr* 128/4. 446-450
- Bańcerowski, J. (2009): Néhány megjegyzés a „nyelvi helyesség” fogalmáról. *Magyar Nyelvőr* 133/2. 125-129
- Baumann, K.-D. (2005): Das komplexe Normensystem der Fachkommunikation. *Fachsprache International Journal of LSP*. Internationale Zeitschrift für Fachsprachenforschung, -didaktik und Terminologie. 27. Jahrgang Heft 1-2/2005 Braumüller
- Beier, R. (1980): *Englische Fachsprache*. Stuttgart. Kohlhammer
- Bérces, Edit. (2006a): A terminológiai rendezés kérdései a *wellness* területén. In Fóris, Á.-Pusztay, J. (szerk.) *Utak a terminológiához*. Szombathely
- Bérces, Edit. (2006b): *A sportlexikográfia és –terminológia az új sportágak megjelenésének tükrében*. iDoktori (PhD) értekezés. Pécs
- Bérces Emese (2009): Kortárs zongoradarabok kottáinak terminológiai elemzése. Fóris, Á. (szerk) *Magyar Terminológia*. Budapest. Akadémiai Kiadó 2/1 1-29
- Bessé, B. de, Nkwenti-Azeh. B., Sager, J. C. (1997): Glossary of terms used in terminology. *Terminology*, John Benjamins, Vol. 4. 1. 117-156
- Biró A. (2007): *Az angol-magyar lexikai kontrasztok következtében megjelenő interlingvális hibák és elemzésük*. Doktori (phd) értekezés. Veszprém. Pannon Egyetem
Elérhető: www.konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2009/Biro_Anett_theses_hu.pdf
- Bíró, Á. (1989): Hivatali szaknyelv vagy hivataloskodó zsargon? In: Bíró, Á. (szerk) (1989) *Szaknyelvi divatok*. Budapest. Gondolat
- B. Kovács, M. (1999) *A funkciógés szerkezetek a jogi szaknyelvben* <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1234/123403.htm> Letöltve: 2009. január 10.
- Borbás, G. D. (1998) A szinonimitás elméleti szempontból. In: Gecső T.-Spannraft M. (szerk) *A szinonimitásról*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I. Budapest. Tinta 44-49
- Bußmann, H. (2002): *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart. Alfred Kröner Verlag

- Cabré, M. T. (1999): *Terminology. Theory, methods and applications*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia
- Crystal, D. (1997): *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Oxford. Blackwell Publishers
- Crystal, D. (2003): *A nyelv enciklopédiája*. Budapest. Osiris Kiadó
- Czékmán, O. (2008): Matematikai terminusok német-magyar kontrasztív vizsgálata. Fóris, Á. (szerk) *Magyar Terminológia*. Budapest. Akadémiai Kiadó 1/2 217-241
- Dániel, Á. (1982): Szaknyelv vagy szakmai nyelvhasználat? Szakszöveg vagy szaktudományos szöveg? *Magyar Nyelvőr* 106,3. 337-342
- Deme, L. (1982). Közigazgatásunk nyelvi arculata. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai*, 162. sz
- Dobos, Cs. (2001): *A jogi szaknyelvre jellemző funkcióiágés szerkezetek és a régens-vonzat viszony vizsgálata*. 2001. PhD értekezés tézisei. Debreceni Egyetem, http://phd.okm.gov.hu/disszertaciok/tezisek/2001/tz_hu897.rtf Letöltve: 2008. december 4.
- Dobos, Cs. (2004): Szaknyelvek és szaknyelvoktatás. In: Dobos, Cs. (szerk.) *Miskolci Nyelvi Mozaik*. Alkalmazott nyelvészeti és nyelvpedagógiai tanulmányok. Budapest. Eötvös József Könyvkiadó
- Dobos, Cs. (2006-2007): A szinonimitás előfordulásának lehetősége a jogi nyelvhasználatban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis*. Sectio Philosophica. Tomus XI. – Fasciculus 1. Miskolc: E Typographeo Universitatis. 29-47.
- Dobos, Cs. (2007a): A jogi terminológia szemantikai elemzése. 2007. In: microCAD 2007. *International Scientific Conference*. Miskolc: A Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centruma. 27-35.
- Dobos, Cs. (2007b): A jogi szaknyelv struktúrája (A jogi szaknyelv tagolásának különböző lehetőségei) In Silye, M. (szerk) *Porta Lingua - 2007*, Szaknyelvoktatásunk – határokon átívelő híd. Debrecen: DEAC, SZOKOE, Center Print Nyomda, 33-143.
- Dóla, M. (2006): Formulaszerű nyelvhasználat – az angol *formulaic language* terminus beillesztése a magyar nyelvtudományi terminológiába. In Fóris, Á.-Pusztay, J. (szerk.) *Utak a terminológiához*. Szombathely

- Fábián P. (1955): A gazdasági élet nyelve. In: Pais Dezső (szerk.) *Nyelvünk a reformkorban*. Budapest. Akadémiai Kiadó
- Fearns, A. (1989): Fachsprachenunterricht-Fachunterricht-Allgemeinsprachlicher Unterricht. In *Deutschunterricht für Ungarn* 2. 24-31.
- Feilke, H. (2003): Kontext-Zeichen-Kompetenz. Wortverbindungen unter sprachtheoretischem Aspekt. In: Steyer, K. (ed) 2003: *Wortverbindungen - mehr oder weniger fest*. (Jahrbuch des Instituts für deutsche Sprache) Berlin. De Gruyter: 41-60
- Filipec, J. (1976): Zur Spezifik des spezialsprachlichen Wortschatzes gegenüber dem allgemeinen Wortschatz. In: Bausch, K.-H., Schewe, W., Spiegel, H.-R. (1976): *Fachsprachen. Terminologie-Struktur-Normung*. Berlin-Köln. Beuth Verlag
- Forgács, T. (2007): *Bevezetés a frazeológiába. A szólás- és közmondáskutatás alapjai*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 69. Budapest. Tinta Könyvkiadó
- Fóris, Á. (2005): *Hat terminológia lecke*. (Lexikográfia és terminológia kézikönyvek I. Pécs. Lexikográfia Kiadó
- Fóris, Á. (2006b): A terminológiai vizsgálatok tapasztalatai. In: Fóris, Á.-Pusztay, J. (szerk.) *Utak a terminológiához*. Szombathely
- Fóris, Á. (2007a): A terminológia terminológiája. In: Pusztay J. (szerk) *A magyar mint veszélyeztetett nyelv?* Savariae 122-133
- Fóris, Á. (2007b): A terminusok és a terminológiai rendszer. In: *MANYE XVI. Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia*. MANYE Vol. 3/1. Pécs-Gödöllő. Szent István Egyetem
- Gecső T. (1998): Szinonimitás és jelentésintegráció. In: Gecső T.- Spannraft M. (szerk) *A szinonimitásról*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I. Budapest. Tinta
- Gläser, R. (1990): *Fachsorten im Englischen*. Tübingen. Gunter Narr Verlag. Forum für Fachsprachen-Forschung; Bd. 13
- Glück, H. (2000): Metzler Lexikon Sprache. Stuttgart-Weimar. Verlag J. B. Metzler
- Goldman, L. (2001): A szaknyelvek különbözősége In: Andor, J. – Szűcs, T. – Terts, I. (szerk) *Színes eszmék nem alszanak* Szépe György 70. születésnapjára I. kötet. Pécs. Lingua Franca Csoport

Grétsy, L. (1964): *Szaknyelvi kalauz*. Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Grétsy L. (1978): *Hivatalos nyelvünk kézikönyve*. Budapest

Grétsy, László (1988): A szaknyelvek és a csoportnyelvek jelentősége napjainkban. In: Kiss, J.-Szűts, L. (szerk) (1988): *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest. Akadémiai Kiadó

Grétsy, L.-Kovalovszky, M.-Ladó, J. (szerk.) (1985): Szaknyelvek. In: *Nyelvművelő kézikönyv*. Budapest. Akadémiai Kiadó, II. 741-744.

Grice, H. P. (1989): *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press, Cambridge MA.

Hajdú, M. (1980): *A csoportnyelvekről*. Budapest

Hausmann, F. J. (2003): Was sind eigentlich Kollokationen? In: Steyer, K. (ed) 2003: *Wortverbindungen - mehr oder weniger fest*. (Jahrbuch des Instituts für deutsche Sprache) Berlin. De Gruyter: 309-334

Heltai, P. (1988): Contrastive Analysis of Terminological Systems and Bilingual Technical Dictionaries. *International Journal of Lexicography* 1, 32-40.

Heltai, P. (2003): Az explicitáció egyes kérdései angol-magyar szakfordításban. In: Feketéné Silye Magdolna, (szerk.) *Porta Lingua: Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában*. Debrecen. DE ATC. 2003, 173-198.

Heltai, P. (2004): Terminus és köznyelvi szó In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelvoktatás és szakfordítás* 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból. Gödöllő. Szent István Egyetem: 25-45, 2004

Heltai, P. (2004/2005): A fordító és a nyelvi normák I-III. *Magyar Nyelvőr*, 128/4, 129/1, 129/2.

Heltai, P. (2005) Terpeszkedő szerkezetek a szakfordításban. In: (Feketéné Silye M. szerk.) *Porta Lingua: Szakmai nyelvtudás, szaknyelvi kommunikáció*. Debrecen: DE ATC. 2005, 55-62

Heltai, P. (2006a): Szakmai kommunikáció és szaknyelv. In: Silye M. (szerk.): *Porta Lingua – 2006. Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban és kutatásban*. Debrecen. DE ATC 37-42.

Heltai, P. (2006b): *Manye kerekasztal beszélgetés a kollokációkról*. <http://www.kjf.hu/manye/besz.html> Letöltve: 2009-03-17

Heltai, P. (2007a): Fordításelmélet. 6. Előadás. *Rutin és kreativitás a nyelvhasználat során: Formulaszerű elemek a kommunikációban*. Pannon Egyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola. 2007. október 26.

Heltai, P. (2007b): Fordításelmélet. 7. Előadás. *A fordító és a nyelvi normák*. Pannon Egyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola. 2007. október 26

Heltai, P. (2007c): Fordításelmélet. 3. Előadás. *A fordítás relevancia-elméleti megközelítése*. Pannon Egyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola. 2007. október

Heltai, P. (2009): Fordítás, relevancia, feldolgozás. In: Nádor, O. (szerk) *MANYE XVIII. A magyar mint európai és világnyelv*. Budapest. MANYE-Balassi Intézet. 27-53

Heltai, P.–Gósy, M. (2005): "A terpeszkedő szerkezetek hatása a feldolgozásra." *Magyar Nyelvőr* 129.4: 473-487

Herberg, D. (1988): Neologismen – lexikologisch und lexikographisch betrachtet. In: *Sprachpflege*. Jg. 37. 8. 109-112

Hoffmann, L. (1987): *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. Tübingen

Horváth, J. (2009): Stratégiahasználat az idegennyelv-tanulás és idegennyelvhasználat folyamatában. In: Nádor, O. (szerk) *MANYE XVIII. A magyar mint európai és világnyelv*. MANYE-Balassi Intézet. Budapest

Horváth, K. (1998): Szinonímia és metaforizálódás. In: Gecső T.- Spannraft M. (szerk) *A szinonimitásról*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I. Budapest. Tinta

Hymes, D. (1974): Studying the interaction of language and social life. In: Hymes, D. (ed.) *Foundations in Sociolinguistics*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press, 29-66.

Jászó, A. (szerk) (1994): *A Magyar Nyelv Könyve*. Budapest. Trezor Kiadó

Jerkus, T. I. (2007): A nem verbális üzenetek jelentősége a gazdasági szaknyelvi kommunikációban. In: Silye, M. (szerk) *Porta Lingua*. Szaknyelvoktatásunk – határokon átívelő híd. Debrecen 49-54

Karcsay, S. 1981. Jog és nyelv. *Jogtudományi Közlöny*. XXXVI. évf. 4. sz. 325-338.

Károly, S. (1970): *Általános és magyar jelentéstan*. Budapest. Akadémiai Kiadó

de Keizer, N.F., Abu-Hanna, A., Zwetsloot-Schonk, J.H.M. (2000): Understanding Terminological Systems I. Terminology and Typology. In *Methods of Information in Medicine* 2000;39: 16-21

Keszler B. (szerk) (1994): *Magyar leíró nyelvtani segédkönyv*. Budapest. Nemzeti Tankönyvkiadó

Kis, Á. (2005): Terminusalkotás: a terminológiai helyzet és a terminológiai szerep. In: Dobos, Cs.-Kis, Á. (szerk.) „*Mindent fordítunk és mindenki fordít.*” *Értékek teremtése és közvetítése a nyelvészetben*. Szak Kiadó. Bicske. 106-112.

Kiss, Jenő (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Klaudy, K. (1997): *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest, Scholastica

Klaudy, K. (2003): Dinamikus kontrasztok In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelvoktatás és szakfordítás 3. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból* 43-57, Gödöllő. Szent István Egyetem 106-121

Klár J.- Kovalovszky M. (1955): *Műszaki tudományos terminológiánk alakulása és fejlesztésének főbb kérdései*. Budapest. MTESZ

Korom, E. – Ormos, M. – Veress A. (2005): *Bevezetés a számvitel rendszerébe. Szemlélet és módszertan*. Budapest. Akadémiai Kiadó

Kovalovszky, M. (1977): *Nyelvfejlődés-nyelvhelyesség*. Budapest. Akadémiai Kiadó

Kovács, F. (1988): Köznyelv, szaknyelv. *Magyar Nyelv* 1988/1

Kurtán, Zs. (2003): *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest. Nemzeti Tankönyvkiadó

Kurtán, Zs. (2005): A szaknyelvek rétegződésének kutatása. In: Dobos, Cs. Et al. (szerk.) „*Mindent fordítunk és mindenki fordít.*” *Értékek teremtése és közvetítése a nyelvészetben*. Szak Kiadó. Bicske. 151-157

Lázár, A. P.-Varga, Gy. (2000): *Angol-magyar kézisótár*. Budapest. Aquila Kiadón

Lehrberger, J. (1986): Sublanguage Analysis. In: Grishman, R. – Kittredge, R.(eds.) *Analyzing Language in Restricted Domains*. Hillsdale, New Jersey Lawrence Erlbaum Associates

Lyons, J. (1990): *Language and linguistics. An Introduction*. Cambridge. University Press

- Makai, Z. (2008): A *pixel* és *voxel* fogalmak terminológiai elemzése. In Silye, M. (szerk) *Porta Lingua. Szakember, szaktudás, szaknyelv*. Debrecen 77-84
- Mátis, B. (2008): *Tolongás, utolsó láb és faltörő kos*, avagy a rögbi terminológiája. Fóris, Á. (szerk) *Magyar Terminológia*. Budapest. Akadémiai Kiadó 1/1 77-92
- Mihalovics, Á. (2000): A politikai szaknyelv néhány sajátossága. In: Mihalovics, Á. (szerk.): *Tanulmányok a politikai szaknyelvről*. Nyíregyháza. Bessenyei György Könyvkiadó
- Mihalovics, Á. (2004): A politikai kommunikáció pragmatikai vetületei. In: Navracsics J. – Tóth Sz. (szerk.) *Nyelvészet és interdiszciplinaritás*. Köszöntőkönyv Lengyel Zsolt 60. születésnapjára. Szeged. Generalia. 335-342.
- Mihalovics, Á. (2009): A békeszerződések szövegének pragmatikája. In: Nádor, O. (szerk) *MANYE XVIII. A magyar mint európai és világnyelv*. Budapest. MANYE-Balassi Intézet. 265-273
- Moeschler, J. (1999): *Economy and pragmatic optimality : the case of directional inferences*. *CILISCI* (L'économie dans les structures, les computations et l'utilisation du langage, 12-15 October 1999), ISCL.
<http://www.ua.es/personal/Francisco.Yus/rt.html> Letöltve: 2010-01-13
- Muráth, J. (2006): *Szakfordítás és segédeszközök*. Válogatott tanulmányok a szakfordítás a kontrasztív lexikológia, a lexikográfia és a terminológia témaköréből. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar.
- Muráth, J. (2008): A szaknyelvoktató mint mediátor. In: *Porta Lingua 2008. Szakember, szaktudás, szaknyelv*. Debrecen
- Muráth, J. (2009): Terminológia, szakma, nyelv. In: *Porta Lingua 2009. Szaktudás idegen nyelven*. Debrecen
- Navracsics, J. (2006): A korai és a késői kétnyelvű mentális lexikon rendezettségének összehasonlítása. *Magyar Nyelvőr*. 130/3.
- Navracsics, J. (2007): *A kétnyelvű mentális lexikon*. Budapest. Balassi Kiadó
- Nádai, J. (2008): *Sajtó és nyelv egyenlő sajtónyelv?* PhD-értekezés. Pécs.
- N. Csák, É. (2008): Gazdasági nyelv és neologizmus-kutatás. In Silye, M. (szerk) *Porta Lingua. Szaknyelvoktatásunk – határokon átívelő híd*. Debrecen 311-322
- Nöth, W. (2000): *Handbuch der Semiotik*. Stuttgart. Weimar. Metzler

Ohnacker, K. (1992): Die Syntax der Fachsprache Wirtschaft im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. *Werkstattreihe Deutsch als Fremdsprache*, Band 39. Frankfurt am Main. Peter Lang Verlag

Ortutay, K. (2005): Jogi nyelvhasználat a bírósági ítéletekben. In: Feketéné Silye M. (szerk) *Porta Lingua: Szakmai nyelvtudás, szaknyelvi kommunikáció*. Debrecen: DE ATC. 203-210

Ortutay, K. (2006): Ügyészek a parketten avagy a francia jogi terminológia néhány érdekessége. In: Feketéné Silye M. (szerk) *Porta Lingua*. Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban és –kutatásban. Debrecen 129-132

Papp, L. (2009): A német nyelvkönyvek által közvetített szókincs. In: Nádor, O. (szerk) *MANYE XVIII. A magyar mint európai és világnyelv*. Budapest. MANYE-Balassi Intézet. 156-163

Prohászka, J. (1956): Az ige körülírása sokszor fölösleges szószaporítás. *Magyar Nyelvőr* 80: 185–93

Pusztai, I. (1975): Szaknyelv és műhelyzsargon. *Magyar Nyelvőr*. 109/3.

Pusztai, I. (1980): A bécsi terminológiai iskola elmélete és módszertana. *Magyar Nyelvőr* 104/1.

Pusztai, I. (1982): Szaknyelvművelésünk időszerű kérdései. *Magyar Nyelvőr* 106/1.

Pusztai, I. (1988): A szaknyelvi kutatások kérdései. In: Kiss, J.-Szűts, L. (szerk) (1988): *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest. Akadémiai Kiadó

Quirk, R. (et al.) (1985): *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London. Longman

Rébék-Nagy, G. (2003): Szakmaival bővített-e a szaknyelvi vizsga? In: Silye, M. (szerk.) *Porta Lingua 2003. Szakmai nyelvtudás – szaknyelvi kommunikáció*. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és –kutatásról. Debrecen: Líceum-Art Könyvkiadó.

Rébék-Nagy, G. (2008): Textual orientation and interpersonal communication in English biomedical conference presentations. In Silye, M. (szerk) *Porta Lingua. Szakember, szaktudás, szaknyelv*. Debrecen 105-114

Riahi-Belkaoui, A. (1995): *The linguistic shaping of accounting..* Westport, Connecticut. London. Quorum Books

Roelcke, T. (1999): *Fachsprachen*. Grundlagen der Germanistik. Herausgegeben von Werner Besch und Hartmut Steinecke 37. Berlin. Erich Schmidt Verlag

Ruzsiczky, É. (1985): A fölcserélhetőség szempontja a szinonimia értelmezésében. In: *Általános nyelvészeti tanulmányok XVI.* Budapest. Akadémiai Kiadó

Ruzsiczky, É. (1997): Magyarítás és szinonima. In: *Szavak-nevek-szótára. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára.* Kiss G.-Zaicz G. (szerk) Budapest. MTA Nyelvtudományi Intézete

Ruzsiczky, É. (1998) Elméleti és gyakorlati szempontok. In: Geccsó T.- Spannraft M. (szerk) *A szinonimitásról. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I.* Budapest: Tinta 118-122

Sager, J. C.-Dungworth, D.-McDonald, P. F. (1980): *English Special Languages: Principles and Practice in Science and Technology.* Wiesbaden. Oscar Brandstetter Verlag

Sager, Juan C. (1990): *A Practical Course in Terminology Processing.* Amsterdam, Philadelphia. John Benjamin Publishing Company

Saussure, F. de (1997): *Bevezetés az általános nyelvészetbe.* Budapest. Corvina

Schnitzer, J. (2000): Wie fachsprachlich ist unser Sprechen über Fachsprache? - oder: Wovon sprechen wir, wenn wir von Fachsprache sprechen? In: Lavric, Eva (szerk.): *Fachsprache und Allgemeinsprache in der wirtschaftssprachlichen Ausbildung;* Tostedt: Attikon (Hamburger Arbeiten zur Fachsprachenforschung 4), S. 47-57.....http://www.lai.at/wissenschaft/lehrgang/semester/ws-2005-06/rv/files/artikel_schnitzer.pdf Letöltve: 2008. November 6.

Schmidt, W. (1969): Charakter und gesellschaftliche Bedeutung der Fachsprachen. *Sprachpflege* 1/1969, 10-20

Schütze, R. (1976): Bemerkungen zu einem Wortbildungstyp in der Fachsprache der Technik. In: Bausch, K.-H., Schewe, W., Spiegel, H.-R. (1976): *Fachsprachen. Terminologie-Struktur-Normung.* Berlin-Köln. Beuth Verlag

Sebestyén, Á. (1988). A belső nyelvtípusok néhány kérdéséről. In: Kiss, J.-Szűts, L. (szerk) (1988): *A magyar nyelv rétegződése.* Budapest. Akadémiai Kiadó

Seifert, J. (2004): Funktionsverbgefüge in der deutschen Gesetzessprache (18.-20. Jahrhundert). *Germanistische Linguistik.* Monographien. Georg Olms Verlag. Hildesheim

Seregy, L. (1989a): Mi a szaknyelv? In: Bíró, Á. (szerk) (1989) *Szaknyelvi divatok.* Budapest. Gondolat

Seregy, L. (1989b): Nem szakszerű, ha érthetetlen. In: Bíró, Á. (szerk) (1989) *Szaknyelvi divatok.* Budapest. Gondolat

- Siepmann, D. (2005): Collocation, Colligation and Encoding Dictionaries. Part I. *International Journal of Lexicography*. Volume 18. No.4. Oxford University Press
- Siepmann, D. (2006): Collocation, Colligation and Encoding Dictionaries. Part II. In: *International Journal of Lexicography*. Volume 19. No. 1. Oxford University Press
- Simigné Fenyő S. (2003) *Bevezetés az alkalmazott nyelvészetbe*. Miskolc
- Sinclair, J. (szerk)(1995): *Collins Cobuild English Dictionary*. London. Harper Collins
- Sperber, D. Wilson, D. (1986): *Relevance: Communication and cognition*. Cambridge. Harvard University Press.
- Sperber, D. Wilson, D. (2004): Relevance Theory. In: Horn, L. R. & Ward, G. (ed.): *The Handbook of Pragmatics*. Oxford. Blackwell, 607-633.
- Spiegel, H.-R. (1976): Sprache, Mittel fachlicher Kommunikation. Die Fachsprache und ihre Schichtung. Wesen und Aufgabe der Terminologienormung. In: Bausch, K.-H., Schewe, W., Spiegel, H.-R. (1976): *Fachsprachen. Terminologie-Struktur-Normung*. Berlin-Köln. Beuth Verlag
- Stumpfne Oláh E. (2006): A könyvtári szaknyelv. In: A világ nyelvei és a nyelvek világa. MANYE XV.
- Szabó I. M. (2001): A magyar szaknyelvi-kommunikációs kultúra az ezredfordulón. *Magyar Tudomány*. 6.
- Szabó I. M. (2002): *A szaknyelv jelentősége az ezredforduló Magyarországon*. Elérhető: <http://epa.oszk.hu/00700/00775/00039/171-173.html> Letöltve: 2008. október 10.
- Szabó M. – Varga Cs. (szerk.) (2000): *Jog és nyelv*. Budapest. Books in Print Bt.
- Szabó M. (2001): *Trivium. Grammatika, logika, retorika joghallgatók számára*. Miskolc. Bíbor Kiadó.
- Szépe, Gy. (1982): A szaknyelv és a mindennapi nyelv kapcsolata. *A technika tanítása*. 1982/5. 129-139
- Sziklainé L. (1986): Terpeszkednek vagy körülírnak? *Magyar Nyelvőr*. 110: 268–73.
- Szirmai, M. (2005): *Bevezetés a korpusznyelvészetbe*. Budapest. Tinta Kiadó

- Sztanó, I. - Vörös, M. (2001): *Számviteli alapismeretek 2001*. Budapest. SALDO
- Terestyényi, E. (2007): Egy angol nyelvű útikönyv szemantikai és szintaktikai jellemzői. In Silye, M. (szerk) *Porta Lingua*. Szaknyelvoktatásunk – határokon átívelő híd. Debrecen 77-84
- Terestyényi, E. (2008): Szinonimitás a magyar turisztikai szaknyelvben. Előadás. Elhangzott a XVIII. MANYE Konferencián. Budapest. Balassi Intézet
- Tolcsvai Nagy, G. (szerk), (2000): *Nyelvi fogalmak kisszótára*, Budapest. Korona Kiadó
- Tolcsvai Nagy, G. (2001): *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Vargáné Kiss, K. (2008): *Pénzüintézetek szakmai nyelvhasználatának elemzése angol és magyar éves jelentések alapján*. PHD Doktori Értekezés. Veszprém Pannon Egyetem
- Vogel, R. (2008): Synonymy and polysemy in accounting terminology: fighting to avoid inaccuracy In *SKASE Journal of Translation and Interpretation* [online]. 2008, vol. 3, no. 1 [cit. 2008-04-21].
http://www.skase.sk/Volumes/JTI03/pdf_doc/8.pdf Letöltve: 2008. május.20.
- Wacha Imre (1992) A nyelvi rétegződés kérdései. In: Kemény, G. (szerk) *Normatadat – nyelvi norma*. Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 8, 49–105. Nyelvtudományi Intézet, Budapest 99-105
- Warner, A. (1976): Phraseologische Grundsätze für die Technik-Bildung und Anwendung fachsprachlicher Wendungen. In: Bausch, K.-H., Schewe, W., Spiegel, H.-R. (1976): *Fachsprachen. Terminologie-Struktur-Normung*. Berlin-Köln. Beuth Verlag
- Wray, A. (2002): *Formulaic language and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press
- Wüster, E. (1976): Die allgemeine Terminologielehre. In: Bausch, K.-H., Schewe, W., Spiegel, H.-R. (1976): *Fachsprachen. Terminologie-Struktur-Normung*. Berlin-Köln. Beuth Verlag
- Wüster, E. (1979): *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*. Wien/New York, vol. I-II

FORRÁSOK:

A számviteli törvény 2006. A 2001. évi L., a 2001. évi LXXIV., a 2002. évi XLII., a 2003. évi LXXXV., a 2004. évi XCIX. És a 2005. évi CXII. Törvény által módosított 2000. évi C. törvény a számvitelről. Perfekt Kiadó

www.allaminyomda.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.danubiushotels.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.egis.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.fotex.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.linamar.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.raba.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.richter.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.synergion.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.tvk.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.zwack.hu Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

www.bp.com Letöltés dátuma 2008. szeptember 29.

Solvay Annual Report 2006 (nyomtatott kiadvány)

NCC Annual Report 2006 (nyomtatott kiadvány)

Transocean Annual Report 2006 (nyomtatott kiadvány)

Nemzetközi számviteli standardok. A BIZOTTSÁG 2238/2004/EK RENDELETE
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:394:0001:0175:HU:PDF>
Letöltés dátuma 2008. október 5.